

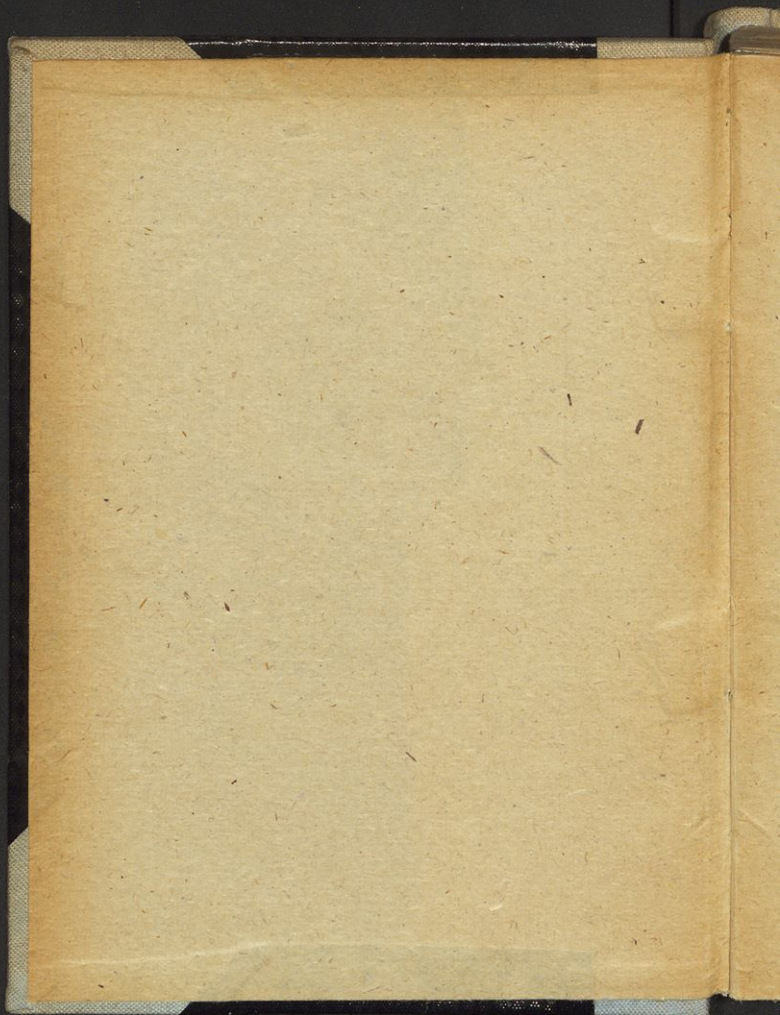
Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

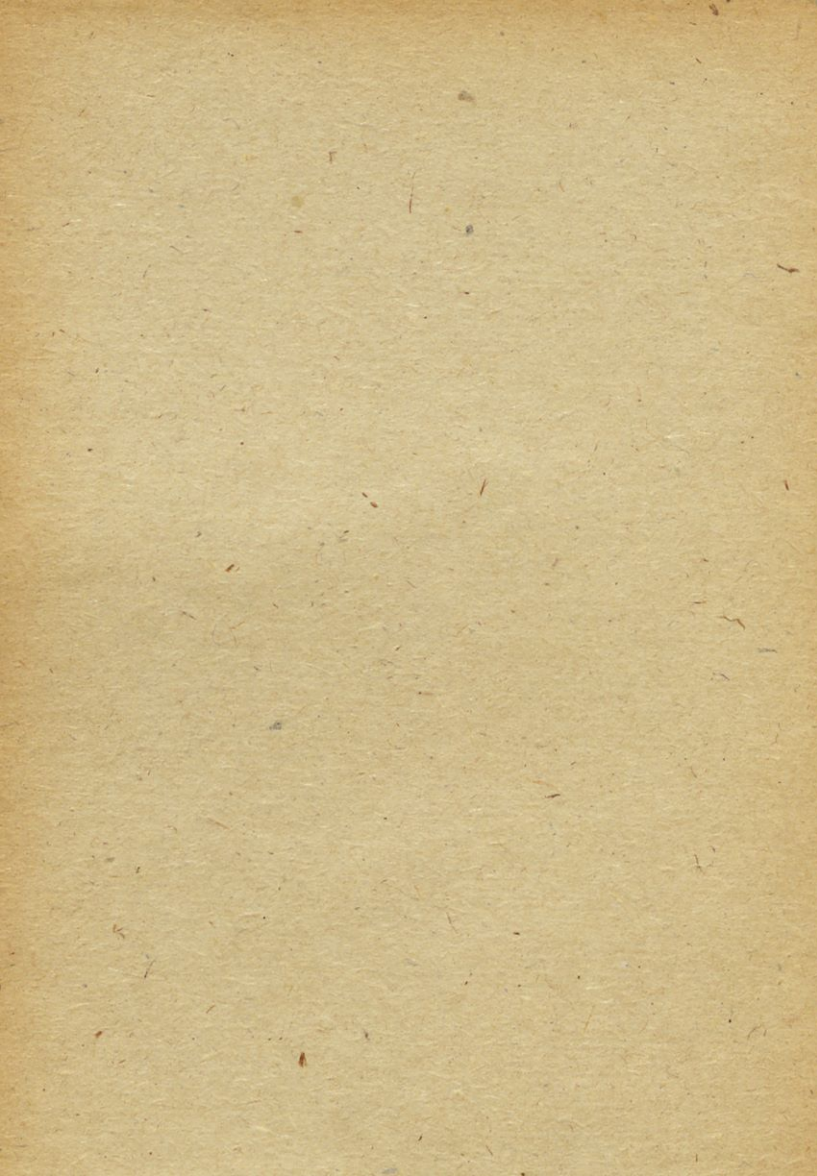
55821

108.

Handwritten signature or initials
81

CVETA STOJANOVA

ZBEGANO GNEZDO

1789/42

ZBEGANO GNEZDO

MOHORJEVA KNJIŽNICA

108

NATISNILA MOHORJEVA TISKARNA V CELJU
(FRAN MILAVEC V CELJU)

ZBEGANO GNEZDO

SPISALA

CVETA STOJANOVA

1939

ZALOŽILA DRUŽBA SV. MOHORJA V CELJU

C 55821

55821

D 4446/1950

V predmestju, kjer se ozke, enonadstropne hišice z nizkimi okenci tišče v vijugasti črti tesno druga druge — kakor da se tako obrnjene manj boje široke reke, ki teče skozi mesto tod mimo, je v eni teh hišic krčmarila Kržišnikova. Krčma je imela tri temne prostore, kjer nisi razločil ob sončnem dnevu obraza od obraza. Ondi si sedel udobno in piti si mogel brez mere. Še delavci in postreščki, ki so prihajali med delom le na požirek, so postali, se zamislili ali na dolgo govorčili o hudih časih, brezposelnosti in slabi politiki. Po petih popoldne, ko se prelomi dan in se za vsakega meščana spodobi, da se odpočije pri kozarcu vina, so prihajali gostje v manjšo sobo,

Tam si našel sleherni dan, v dežju ali soncu, v mrazu ali vročini, tri profesorje. Najčešče so se pred računom izmuznili in krčmarica se je nasmehnila, ker se je dolg večal po njenem preudarku, ne pa po izpitem vinu. Bila je namreč že v tistih letih, ko samo še tržiš in ne ljubiš več. Dobil si pri njej tudi denar, od katerega ni terjala obresti, ampak zvest obisk krčme. Kržišnikova sama je bila zelo skromna, celó svojega godu

ni nikoli obhajala; tudi praznične obleke ni oblekla sebi v čast in veselje; karkoli se je zgodilo, je bilo v čast in slavo krčmi. In za to krčmo je terjala zvestobo od vsakogar, ki je kdaj stopil vanjo.

V zadnjem času je postal najstarejši izmed profesorjev nekam nevsakdanji. Videti je bil, kakor da se je pomladil. Prihajal je z neko imenitno mislijo, ki je druga dva dražila do radovednosti.

»Pa se nisi zaljubil?«

»Menda ne živiš v veri, da si fant?«

»Saj še vdovec nisi!«

»Ali je mlada?« sta ga izpraševala.

»Mlada je!« se je zasmel in udaril po mizi, da se je še sam začudil svoji prešernosti.

»Je tudi lepa?«

»Tudi!« je prikimal in se dalje smejal.

»Je tudi bogata?«

»Bogata,« je pritrdil.

»Katera?« je prisedla vdova.

»Moja misel,« je rekel počasi profesor in resno pogledal po obrazih.

»Grdoba!« je zavpil prvi.

»Potegnil nas je,« se je jezil drugi.

»Liter na njegov račun!« je zaklical najmlajši.

»Na tvojo radovednost ta liter,« je ugovarjal že spet veseli glas starejšega.

»Potem ga pa izpijem sam in plačam sam,« je rekel in prijel za liter tretji in že natakal po vrsti. Vdova pa je zapisala ta liter za tri litre na tri imena, povsem poslovno.

Ta večer so odhajali vsi trije najboljše volje iz krčme kar po sredi ceste. Starejši je prijel pod roko oba tovariša in dejal:

»Zdaj naj vama povem: zidali bomo.« Nato ju je pogledal vprašujoče.

»Kdo bo zidal, ti?« se je začudil prvi.

»Ali je tista mlada, lepa in bogata, ki bo zidala?« se je hotel norčevati drugi, da bi se varoval pred norčavostjo tovariša.

»Ne, fantje, zdaj pa zares,« se je ustavil starejši, resno pogledal oba ter dodal: »Dobil sem zveze, dobre zveze z občino.«

»Ta vendar ni mlada, lepa in bogata,« je venomer posegal tovariš v prvo misel. Starejši je to preslišal in dejal:

»Zdaj je tako daleč, da ustanovimo mi trije gradbeno društvo. Jaz bom predsednik, ti, Jože, boš blagajnik in ti, Matej, tajnik. Obljubljeno mi je posojilo do enega milijona dinarjev. S tem bi članom zidali enodružinske hiše. Zdaj je važno to, da skličemo sestanek in ustanovimo društvo. Zdaj pa govorita, ali ni ta misel mlada, lepa in bogata,« je končal starejši tovariš in ju pogledal. »Mene je pomladila,« je še pristavil.

Matej, ki je mislil le, da bi bilo škoda, današnje veselo razpoloženje zapraviti s spanjem, je dejal: »Gremo v kavarno, tam se domenimo.«

Čez nekaj dni je bila sobica Kržišnikove krčme kakor šumeč panj. Ustanavljali so gradbeno društvo, ga krstili in zalili kar moč veselo in hrupno. Vdova je bila ta večer razgreta in podjetna, da je ob koncu, ko so ostali sami z novim predsednikom, tajnikom in blagajnikom, postavila svojevoljno na mizo še nov liter vina in prisedla. Danes je gledala svoje tri vsakdanje goste z večjim spoštovanjem kakor sicer in se čutila počaščeno. Prijateljsko je začela:

»Pa kje boste imeli seje? Tudi te bodo potrebne.«

Matej je pogledal starejšega tovariša, ki mu je pomežiknil, vstal, jo potrepljal po rami in rekel: »Tudi to se pomenimo.«

Ko je ostala Kržišnikova sama in se ozrla po bratu, ki je, naslonjen na mizo, smrčal v kotu, je vzela v roko beležnico in svinčnik in dopisala številke.

Tihota je njenega brata zbudila. Pretegnil se je in se obregnil ob sestro:

»Nič ne bo s tem zidanjem. Dosti govorjenja, dosti pijače, pa nič denarja. Kaj bo? Nič ne bo!«

Položil je svojo veliko, zmršeno glavo, ki je bila trudna, da se ni mogla držati pokonci, na mizo.

»S teboj ni nikoli nič,« je gospodinja ošvignila s pogledom brata, ugasnila luč in šla spat.

2.

Družina profesorja Mateja Logarja je živela tiho in skromno. Njih stanovanje je bilo sredi tesnih ulic. Tam so živeli: v kuhinji služkinja Nežka, ki so jo prištevali k družini, v prvi sobi profesor, v drugi njegova žena z dvema otrokoma, in v tretji teta Mara.

Agata, profesorjeva žena, je vsak dan opazila, da je peta ura popoldne vznemirila njenega moža Mateja, da je vstal od dela in odšel v krčmo Kržišnikove. Le v poslednjem času je Matej ostajal doma in delal, da izda knjigo, ali pa iskal po sobah družbe. Začenjal je pogovore z Agato, vmes ogovarjal otroka, ki sta bila vnenomer zaposlena z igro. Agata je upala, da se njen mož morda le privadi domu. In ko so otroci zvečer zaspali, Agata ni več brala, temveč prisedla k moževi mizi z ročnim delom v rokah. Tedaj je kvačkala velik namizni prt; vzorce si je sproti ustvarjala sama. Mateja je to delo začelo tako veseliti, da ji je nadaljnje vzorce narisal. To naj bi bil prt za velikonočno ali božično mizo in za družinske praznike. In ko je Matej ob takih prilikah pri čaju

prenehal s svojim delom, ji je govoril o gradbenem društvu in načrtih za zidanje svoje hiše. Agata ga je poslušala, prevzeta od misli, da ustvarita otrokoma lasten dom. Agata je imela stalne mesečne dohodke pri nekem podjetju, za katero je izdelovala risbe za ročna dela. Imela je nekaj prihrankov. In ko je nekoč kupovala pri znanem trgovcu, je nanesel pogovor na otroke, tesna stanovanja, vrtove, nove hiše in stavbišča. Tako je trgovec pokazal Agati načrt stavbišč, kjer namerava zidati sam. V šali pa sta se bila nekoč zmečila, da bosta soseda...

Ta šala je kljuvala v Agati toliko časa, da je nekoč iznenada vstala in šla k lastniku tistega zemljišča. Pogoji so bili ugodni in za prvi obrok, to je bila polovica kupne cene, ki jo je bilo treba plačati takoj, je Agata imela. Nekaj bi dala teta Mara, za prepis pa bi najeli posojilo. Tako je računala.

Ko je poročala o tej ugodni priliki Mateju, se je temu zmračil obraz in je dejal:

»Da se ne prenačimo! In posojilo?«

Agata je sicer pričakovala pri možu veselega odziva, a ji vendar ta mrzli, vprašujoči odgovor ni mogel prav do srca; zato je vedro odgovorila:

»Posojilo nama dá moj brat.«

»In če ga ne dá?« jo je trdo vprašal Matej.

»Kako bi ga ne dal, saj mi še ni izplačal, kar mi gre po materi. Sicer pa, kaj bi premišljevala! Pojdi in vprašaj!« se je odločila Agata.

Bratov odklonilni odgovor je Agato zelo osupnil, ni je pa spravil iz ravnovesja. Tako je šla drugi dan k lastniku zemljišča, da mu izroči prvo polovico kupne cene kot aro. Tedaj se je z lastnikom pogodila, da plača drugo polovico ob mesecu, ko se dobijo pri notarju, da izvršijo prepis zemljišča. Agata se je vrnila domov in položila prvo listino o lasti tega stavbišča pred Mateja. Ta je bral in bral, nato vstal, se oblekel in rekel: »Grem, da se malo sprehodim.«

Kakor da bi padla sredi sončnega dne tema na cvetoče pokrajine, je legla v dušo Agate bolečina in strah. Sama sicer ni nikoli negovala ali ljubkovala žalosti ali bolečin. Sprejela je vse s tisto umerjenostjo, ki veže srce in razum v zdravo življenje. Občutila je bolečino, jo premislila, spoznala in uravnala, da ni bolela in vznemirjala. Tudi tokrat je takoj vedela, da je v svojem zanosu zaradi lastnega doma pozabila, da bi morala ravnati z nakupom tako, da bi kupil mož in ne ona, da bi s tem ohranila možu ugled gospodarja. O tem je razmišljala že mnogo, pa je bila prenaravna, da bi se znala pretvarjati, obenem pa preponosna, da bi si s tem ustvarjala v možu lutko. Poznala ga je do podrobnosti in ga ljubila prav takega, kakršen je bil, prav zato, ker je bil

njen mož, torej nekaj njenega. Ni ga pa ljubila kot edinega, temveč kot skupnost z otroki. Zato ni ločila mojega in tvojega, ampak je poznala le: naše.

Matej pa je prav ta čas bral časopis pri svoji materi, ki mu je sedela nasproti in šivala. Ko je odložil časopis, je vprašal po svoji sestri in bratih:

»Kako je z Mino in drugimi? Že dolgo nisem nikogar videl.«

»Oni pridejo večkrat, ti malo prideš. Mina piše večkrat, kako živi, odkar je ločena, s svojim drugim možem srečno in bogato. Dušan je ves v svojem poklicu, Tonče se drži kar doma, Mirko se tudi za nobeno reč ne briga, skrbi me pa Francè, ki je bil med vsemi zame najboljši in najbolj nardarjen, zdaj pa samo — pije.«

Utihnila je in ulile so se ji solze kakor že tolikokrat. Molčala sta oba.

Potem se je nenadoma zazrla v Matejev obraz:

»In ti in otroci in Agata?«

»Zemljišče kupujemo. Zidali bi radi.«

»In denar?« je vprašala mati. »Tolikokrat si mislim, da bi dobil kdo od vas našo domačijo onstran vode nazaj. Tam ste se igrali in pustili otroška leta in lepo, najlepše je tam,« se je spominjala in vzdihnila mati. Čez čas je spet začela:

»S tvojim očetom je bilo težko. Pa zdaj sem to že prebolela; mrtev je, vi pa ste vsi preskrbljeni.«

»Agata pravi, da je tudi z menoj težko,« se je izvilo boleče iz Mateja.

»Tako,« se je začudila mati. »Če Agata to pravi, ne govori prav. Pri meni je bilo najteže to, da sem bila bolj izobražena, z večjo inteligenco, duševno nad tvojim očetom, ki je bil moj mož; in to je za ženo najhuje. Tega med vama ni. Le to se mi zdi, da je Agata gospostva željna in potratna, pregosposka. Ni bilo treba, da je izstopila iz službe. Koliko učiteljic je, ki so dobre v šoli in doma. In če že ni v službi, ni potrebno, da ima služkinjo pri dveh otrocih. Pomagala bi ti lahko, pri teh majhnih plačah,« je ugotovila skrbna mati.

Matej se je zamislil in spet začel:

»Na južni strani misliva kupiti, tam je sončno, zračno.«

»Lepše bi bilo tam, kjer smo živeli mi. Tam vprašaj in tam kupi in pazi, da bo prepisano na tvoje ime, ne na njeno. Treba je, da si takoj v začetku gospodar ti in ne Agata.«

»Mislim, da je to vseeno. Še bolj bo vdana meni in domu, če bo njeno,« je plaho in vase zamišljeno odgovoril Matej.

»Take stvari je treba poprej vedno dobro premisliti,« je še pristavila mati, nakar ji Matej ni več odgovoril. Poljubil ji je roko in lice in tako sta se tiho razšla. Ko je zaprl vrata za seboj, se je mati že nagnila, da bi šla za njim, pa je ostala, tiho sedla in šivala dalje. Matej se

je čutil zdaj mnogo bolj ponižanega, kakor je bil prišel, in začutil je neizmerno žejo po vinu, po omotici...

Agata ni spala. Kmalu, ko je zaslišala bíti uro dve po polnoči, je zaslišala tudi odklepanje vrat in težke stopinje. Zdelo se ji je, da je Matej legel, čez trenutek pa je bil že v njeni sobi. Sijaj lune je lil v sobo. Razločno je videla, kako se je Matej sklonil k posteljicama in gledal otroka. Potem je pokleknil ob vznožje njene postelje in jo prijel za zapestja, da je začutila kakor dvoje železnih oklepov, in jo sunkoma potegnil k sebi, da je nekako klečala, čepela. Poznala je te posebne Matejeve navade, kadar se je pozno vrnil iz krčme, in je bila na to že pripravljena. Videla je, da so Matejeve oči, ki so iskale njenega pogleda, široko odprte in prazne kakor iz stekla. Tega pogleda jo je bilo strah, vendar je rekla čisto mirno:

»Kaj je, Matej? Kaj bi rad?«

Nepremično jo je gledal in strastno držal s krepkimi rokami, da se Agata ni mogla premakniti, skoraj si ni upala dihati, da bi ga ne vznemirila še bolj. Potegnil je ustnice na eni strani navzgor; to mu je spačilo obraz, ki je pričal o neizmerni boilesti, ki prehaja že v zlobno željo, da muči. Tudi ta Matejev izraz je Agata poznala. Še je molčal. Agato je bilo groza vsega tega in tudi luninega sija, ki je risal v svoji luči sence, ki so prav

tako trdo molčale in gledale. Da bi pregnala to grozoto molka in pogleda, je znova vprašala:

»Matej, kaj je?«

Tedaj je videla, da so se začele premikati Matejeve ustnice. Glasu pa ni slišala. Bolečina, ki je gledala iz spačenega Matejevega obraza, je spačila še njen obraz. Gledala sta drug drugega nepremično, kakor začarana. Potem je Mateja premagal silovit, krčevit jok. Hotela ga je objeti in preliti vso njegovo bolečino vase, pa so se njegovi prsti še vedno nepopustljivo oklepali njenih zapestij, ki jih je tiščal križema, z roko čez roko. V mislih mu je šla z roko preko čela, ki je bilo visoko, lepo, učeno, in po valovitih, gostih, kostanjeh laseh, ki so padali v kodrih drug preko drugega. S poljubom bi mu izpila z obraza muko, ki ga je pačila. Pomislila je na njegove krute roke, ki so bile edino, česar na Mateju ni ljubila. Prijemale in stiskale so jo kakor klešče. Iz teh misli jo je zbudil Matejev glas, ki jo je poklical:

»Agata, Agata! Ti mene nimaš rada. Molči! To vem, kakor vem, da me nihče nima rad in da me nikoli nihče ni rad imel. Kot majhen deček sem že čutil, da sem v napotje in odveč, šibak in zapostavljen, čeprav sem bil najstarejši. Ker me je to bolelo, sem se skušal kazati močnega. To se je končalo ali z mojo nerodnostjo ali s tihim posmehom drugih. Hotel sem biti v svoji moškosti in moči prvi; dosegel sem vedno zadnje mesto.

To se mi je zajedlo v dušo. Ko sem nekoč hotel braniti Mino, ki so jo napadli otroci, ko sva šla iz šole, sem zavihtel torbo, da bi udaril fanta, ki je suval Mino. Udaril sem pa z vso silo po glavi Mino, ki sem jo tako neizmerno ljubil. Vem, to me spremlja še danes. Kasneje v gimnaziji, ko so me občudovali zaradi mojega znanja kakor čudo, sem se zaljubil. V prav tisto dekle se je zaljubil moj sošolec, povprečen fant. Ni bil lepši od mene, ni bil sposobnejši, ni bil iz družine, ki bi bila našo prekašala. Dekle je mene odbilo in ljubilo njega. Takrat sem začel opuščati šolo in se klatiti po predmestnih krčmah. Gimnazijo sem končal kljub popivanju s samimi odličnimi. Šel sem na visoko šolo na Dunaj. Tam sem popival in delal za druge, ki so iz mojega dela črpali izpite, jaz pa denar za pijačo. Hotel sem ljubiti samo eno dekle, čisto in pošteno, hotel sem ljubezni dekleta, ki bi bilo samo moje.

Takrat sem spoznal sošolko sestre Mine, tudi njo sem ljubil. Tudi ona me je ljubila. Komaj sem občutil srečo, je padla v roke mojemu bratu Francetu in jo je onečastil. Takrat sem obupal nad žensko, Franceta pa občudoval, namesto da bi ga bil zaničeval. Spoznal sem, da me življenje prehiteva.

Nato sem šel k vojakom. Služba v podmornicah je iz mene ustvarila brezbržnega samotarja. Vznemirjale me niso ne granate ne šrapneli

ne bombe. Ko se je končala vojska, smo se našli vsi zdravi doma. Imeli pa so pred menoj skrivnost, ki se mi je sama polagoma odkrila. Dva najmlajša brata, Tončeta in Franceta, je vojska moralno popolnoma ubila. Franceta še najbolj.

Čeprav je Tonče profesor kakor jaz, je njegovo življenje ubit lonec. Zapustil sem domače in šel na Dunaj, da končam. Študiral sem — izpitov nisem delal, moje življenje se mi je zdelo odveč. Leta so tekla, imeli so me za zgubljenega študenta.

Takrat je bila Mina pri tebi na počitnicah. Ko se je vrnila, mi je pripovedovala o tebi, o teti Mari in o vajinem domu. Zasanjal sem o tem domu in sanjal o obeh, da bi vaju videl in spoznal. V mislih sem živel pri vama tako, da sva se z Mino venomer pogovarjala le o vaju. Ko sem vaju nenadoma zagledal v kavarni, sem ves iz sebe zaklical: „Agata, ti boš moja žena!“ Tisto noč nisem spal, drugi dan sem vstal zares močan in prerojen. Tretji dan sem se odpeljal in začel delati izpite. Šlo je kakor naročeno. Na Dunaju nisem vzdržal, moral sem te videti. Tedaj si mi povedala, da si že oddana. A tedaj sem bil od misli nate močan. Tudi če bi mi bila rekla, da si mrtva, ne le oddana, bi te bil oživil, zato sem ti dejal: Moja boš.«

Takrat je potrkalo na vrata. Nežka je klicala k zajtrku. Matej se je ozrl po sobi, kakor da je na drugem svetu; njegove roke so popustile. Matej

je počasi vstal in odstrl zaveso, da je v sobo stopil dan, in počasi odšel v svojo sobo. Otroka sta se dvignila, pogledala drug drugega; Agata pa se je zlomljena od bolečin skrila pod odejo in se razjokala.

Naslednje dni se je Matej izogibal pogledom in ogovarjanju domačih ter molčal. Agata je bila, kakor da se ni nič zgodilo. Hotela ni niti opozoriti na tisto peto uro popoldne, ko se je Matej igral z otroki in bil z njo, pa je zdaj spet redno ob tem času zapuščal dom in hodil naravnost v krčmo Kržišnikove. Čez nekaj časa pa ji je le razodel: »Mati je rekla, da bi kupili in zidali tam, kjer je bil naš dom.«

Agata, ki se je že navadila svojega moža, je dejala: »Lepo je tam, tudi jaz sem se igrala ondi s tvojo sestro Mino, tudi jaz imam ondi spomine, ko tebe še poznala nisem. Z Mino sva hodili po hribu in se zatekli na tisti stolp, saj veš? In sva od tam v daljavi iskali vsaka svojega princa, ki sva ga že poznali iz pravljic. Pogovarjali sva se, kateri junak, iz katere pravljice je njen in kateri je moj; potem sva molčali in gledali z razglednega stolpa preko mesta, Bog ve kam! Daleč ni bilo, takrat ni segalo najino obzorje dalje kakor v pravljice.«

V Matejevih očeh je zasijal otroški smehlaj. Stal je in jo gledal ljubeče in hvaležno. Zdela se mu je nenavadno lepa. V njej je zagledal svoja

otročka leta, zdelo se mu je, da je Agata še tista deklica, o kateri je govorila. Prešernost je planila iz njega in dvignil jo je kar s stolom, rekoč: »Daj, pojdiva na naš nekdanji svet!«

In sta šla. Bilo je v januarju in povsod tisti sneženi mraz, ki škriplje pod nogami in reže v obraz. Sijalo je sonce, vendar ni ogrelo niti toliko, da bi otajalo ivje. Agata je bila vesela Matejeve vedrosti, sonca, mraza, snega, ivja, vse se ji je zdelo tako neskončno lepo. Njena duša je našla še v trpljenju in v hudih dneh ob Mateju lepoto, kakor jo more najti le globoko verna duša. Ob vsem je bil Agati prvo: Bog. Zato ni nikoli nič pogrešala, imela je vse, ko je imela Boga. V tem je bila močna in neuklonljiva.

Prišla sta pod hrib, kjer je bilo na eni strani reke mesto, na drugi tik ob vodi pa zapuščena cesta. Ob njej pa so se stiskale hišice s svojimi zemljišči in silile od ceste v hrib. Najlepša izmed vseh domačij je bila tista, ki je bila nekoč Matejeva, pa tudi ta je stala tako, da je imela le malo sonca. Tudi takrat je stalo sonce še visoko, ob hribu pa je bilo že temno, vlažno in mrzlo. Vendar Matej tega ni zapazil, toda Agata je to začutila in rekla:

»Pa če bi zidala tukaj, bi bilo najlepše na hribu; tam je največ sonca!«

Takrat je prišel nekdo iz hiše in Agata je vprašala, ali bi kdo tukaj prodal kaj sveta.

Moški, ki ni bil povsem mestni človek, se je zagledal v oba, potem v cesto, v hiše, ki jih ni bilo dosti, in dejal: »V tem kraju nihče; stoji vsak trdno na svojem.«

»Tu torej ni nič,« je odločila Agata.

Matej je želel iti po isti poti nazaj in je pripovedoval o svojih prednikih, kako so živeli in kako umirali. Ko sta bila že pri domu, se je Matej opravičil in poslovil: »Do večerje na svidenje.«

Bila je ura pet popoldne...

Prijetna toplota je objela od zraka osveženo Agato, ko je stopila v sobo.

»In otroka?« je vprašala Nežko, ki je kar nadaljevala: »...sta prišla pravkar s teto s sprehoda in malicata v sobi.«

Ko je stopila Agata v Matejevo sobo, je zaslišala igranje klavirja. Mara je igrala Beethovno Deveto simfonijo.

Agata je dvignila glavo, poklicala otroka, ki sta pritekla in ju je Agata kar ujela v prožeče roke, privila k sebi v naročje in stisnila. Objela sta jo, da so se zagugali vsi trije, prevrnili, se zasmejali in kričali v smehu. Agata je prebolela bolečino.

Nato sta se z Maro srečali s pogledom: »Kako sta se odločila?«

»Tam ni nič naprodaj,« je pojasnila Agata, »sicer me je že skrbelo, kako bi bilo zaradi denarja, ki sem ga dala za ono drugo zemljo.«

»Torej ostaneta kar pri tem. In denar za prepis?« se je Mara zanimala dalje.

»Vprašala sem že v banki, kjer ima Matej zavarovalno polico; treba je le, da prideva z Matejem in nama takoj izplačajo.«

»In zakaj ti, če je polica Matejeva?«

»Vezana je na moje ime.«

Molčali sta. Otroka pa sta bila vsa rdeča in potna, bila sta zdaj na vlaku in prerivala lokomotivo, mizo, in železniške vozove, stole, ter vpila: »Vstopite! Izstopite!« In spet sta bila v zrakoplovu, ko sta naložila vrh mize dva stola, v katera so bile zataknjene razne stvari, kakor otroško kolo in kuhalnica kot krmilo; ropotala sta in drdrala z jezički in spet vpila: »Vstopite! Izstopite!« Vzpenjala sta se navzgor in skakala zviška na tla. Tedaj ju je Mara ujela in ukazala: »Umijta se!« Potem so pospravili; dobila sta barvnike in papir, da rišeta in se umirita.

Tudi povečerjali so že, čeprav so z večerjo malo počakali. Agata je odpravljala otroka spat. In pravkar sta stala oba v nočnih srajčkah pred njo. Prekrižala je najprej starejšega, Pavla, in dejala kakor vsak večer: »Na desno ramo naj ti dá Bogec angelčka, da te varuje na desni, in na levo ramo angelčka, da te varuje na levi strani. Varno nosi, da jih ne vržeš, Pavel!« Poljubila ga je in Pavel je stopal varno in po prstih do postelje. »Še meni angelčke,« se je hudomušno na-

smejal mlajši, Bernardek. Tedaj pa je pokazal s prstkom preko Agate: »Vidiš, atej!« Agata se je obrnila in res zagledala med vrati Mateja, ki je držal prst na ustih. Pristopil je in oba skupaj objel, dvignil Bernardka in ga postavil z nožicama na svoje rame. Otrok se je smel držati le za očetov kazalec. Agata se je bala. Potem sta bili Agata in Mara še pri Matejevi večerji v njegovi sobi, kjer so po večerji pili čaj. Matej je bil miren.

In ko je Agata pospravila mizo in odnesla posodo, je Mara vprašala:

»Matej, kako bosta zdaj z zemljiščem? Agata mi je povedala, da ondi okoli vašega nekdanjega doma ni dobiti nič.«

»Tam ni nič,« je ponovil Matej, »pa naj odloči Agata.«

Pogovor je zastal, ker je vstopila Agata. Mara ju je pustila sama.

3.

Zjutraj, ko se je Matej poslavljal od otrok, se je spomnil na angelčka z desne in angelčka z leve; nasmejal se je in rekel Agati: »Zaradi tistih angelčkov z desne in leve pridi pome, da greva v banko.« Agata ga ni koj razumela in je mislila, da se nekaj norčuje, vendar je rekla: »Dobro.«

In se je zgodilo, da je bil določen dan za k notarju. Ko sta šla proti pisarni, je dejal Matej: »Mati je rekla, naj bo prepis na moje ime.«

Agata o tem še ni premišljevala, vendar jo je nekaj zbudilo in je bila za nekaj korakov tiho. Nato je dejala: »Na tvoje in moje ime.«

Bila sta pri vratih pisarne in Matej se je ustavil: »Mati misli, da gre to gospodarju. Če ti misliš drugače, naj bo na tvoje ime, saj je ta denar tako tvoj.«

Vstopila sta. Na notarjevo vprašanje, na katero ime bo kupna pogodba, je Matej dejal: »Na ime moje žene Agate.« Agata je trdo molčala.

In zemljiška knjiga je dobila novo ime: Logar Agata.

Dnevi so tekli po svoje. Otroka sta hodila z Maro na sprehode, včasih je šla tudi Agata z njima. Doma sta vozila svoje vlake, letala z letalom, delila potnikom vozovnice, vmes se lasala, tepla, včasih do onemoglosti, in spet vozila vlake. Rada sta gledala slike, Mara je imela cele kupe umetniških slik; čakala sta na vsako novo sliko, ker je k vsaki spadala povest tete Mare. Agata je šivala in molčala. Šivala je dan na dan stare obleke, prenarejala še uporabne, iz slabih šivala za otroke. Risbe za podjetje je delala ponoči, ko je imela mir pred otrokoma.

Matej je pisal svojo knjigo noč in dan, nekaj dni je izostajal; videvali so ga le pri kosilu.

Agata je postala še bolj molčeča in je na vprašanja odgovarjala raztreseno. In zapazili so, da niti ne sliši, če jo kaj vprašajo. Čim bolj je molčala, tem več je mislila. In ko sta otroka spala in Mateja ni bilo doma in je Mara sedla h klavirju, ki se ga še ni naveličala, čeprav je bila upokojena učiteljica z glasbene šole, se je čutila Agata varno, da je nesla nekaj umetniških zvezkov v Matejevo sobo in se zasanjala vanje. Pa to niso bile sanje, bilo je hotenje, da pride po začetni poti do cilja. Zadnje dni ni več dosti listala po teh revijah, navadno je odprla eno in isto in se zagledala v enonadstropno vilo, nato obrnila list in gledala načrt.

Zgodilo se je, da se je ob taki priliki vrnil Matej ob nenavadni uri. Agata ga je slišala; hotela se je hitro umakniti, čutila se je nekako krivo pred Matejem, kakor da nosi v srcu nekaj, za kar on ne ve. Pa si je rekla: »Ne, skrivala se ne bom!« in obsedela.

Matej se je začudil, da vidi Agato zaposleno pri njegovi mizi, vendar se je nasmejal: »Ti tukaj?«

Agata pa se je naslonila nazaj in ga gledala. Ko je prisedel in pogledal na mizo, je Agata obrnila list, kjer je bila slika vile, in dejala preprosto in odločno: »Ta bo naša.«

»Ta je že zdaj naša,« se je smejal Matej. Bil je dobre volje, kakor že dolgo ne. »Lepa je,« je dostavil, ko je listal dalje in razgrinjal slike notranjih prostorov. Agata ga je gledala in si dejala: »Zdaj je čas.« Začela je:

»Gledala sva jo že s tvojim bratom Dušanom. Pravi, da bi jo morali zmanjšati vsaj na dvanajstkrat dvanajst. To bi bilo potem okoli tri sto tisoč. Pomagal mi je, da sva računala na še cenejšo zidavo. Kakor sem ga razumela, bi se dalo izbiti še kakih dvajset tisoč. Potem sem mu pravila še o zazidani tretjini, preden dobimo posojilo. Dejal je, če bi dali zidati podjetju, kjer sodeluje on, bi podjetje dalo to tretjino na up, če plačamo drugo takoj po zazidani tretjini.«

»Torej zarote za mojim hrbtom,« se je smehljaje in dobrovoljno obrnil Matej od slik k Agati. »In kdaj in kje se shajata z mojim velespoštovanim bratom inženirjem Dušanom Logarjem?«

Agata ni umaknila pogleda, temveč se je lagodno presedla na stolu in z uradno ljubeznivim smehljajem odgovorila: »Dragi moj mož, blagovoli odpustiti svoji ženi, da se je pregrešila in brez tvojega dovoljenja poslovno obiskala tvojega brata inženirja v poslovni zadevi, v poslovnih urah poslovne pisarne gradbenega podjetja.«

Agata se je priklonila še vedno s smehljajem na ustih, kakor gospa, ki sprejema čestitke in

zahvale svojih podrejenih, ne kakor ženska, ki se zagovarja.

Tudi Matej se je priklonil kakor gospod, ki sprejema z zadovoljstvom na znanje ugoden računski zaključek, in je dejal: »Dobro, zelo dobro.«

Agata se je zresnila in se nagnila naprej: »Dajva rajši zares, Matej!«

»Ti hočeš zmeraj zares, ali ni lepše, kar ni zares? Prav te dni, ko si tako molčala, sem mnogo premišljal o tebi in sebi. Veš, Agata, tebe je škoda zame; jaz vidim sebe na tvoji poti kakor oviro, ki jo moraš venomer predstavljati naprej, da pridobiš prostora, korak za korakom; pa nočem biti ovira in nočem, da se tvoje moči izčrpavajo ob meni.«

»In jaz tudi nočem,« je posegla vmes Agata, »da ti take stvari premišljaš, in nočem, da živiš v misli, da si mi ovira; zakaj vem le to, da si moj mož, da imava otroka, da smo družina, da imava dolžnosti do družine, ti in jaz. Zato vem, da je tvoja dolžnost, da daš, kar zmoreš, da dam jaz, kar zmorem. Ti hočeš zmoči več kakor jaz, ta več pa pride v poštev le tedaj, če ne veš, da sva oba eno in da delava oba za eno. Meni je to vse tako preprosto in jasno, da nikoli ne razmišljam, kdo si ti in kdo sem jaz; ali si ti več ali sem jaz več. Ti pišeš knjigo, jaz pa zidam; in ker hočeš biti ti močnejši, pomagaj! Torej začniva!«

»Ti si sijajna, Agata, tako sijajna, da bi šel po vsem svetu za teboj, da te dobim, zakaj dobro vem, da nisi moja; ti si svoja, ti ljubiš sebe, ne mene in jaz te častim in te ne ljubim. Ti si moja žena, nisi pa moja ljubica, nisi, ker ne znaš biti, in nisi, ker imam jaz svojo ljubico že od tedaj, ko se mi je odreklo moje prvo dekle, in ta moja ljubica je: vino.«

»In jaz napovedujem boj svoji nasprotnici,« je v smehu nenadoma presekala Agata.

»Če je tako, potem pa zidajva,« je veselo dejal Matej.

»Če je to zares,« je povzela besedo Agata, »potem greva jutri k Dušanu, dopoldne pa stopiva v tvojem imenu še k županu.«

To noč je Agata zaspala s smehljajem na obrazu.

Drugi dan po kosilu je Mateju izročila prošnjo na Gradbeno društvo v podpis.

Matej jo je spravil, ne da bi jo bil pogledal, v svojo listnico.

4.

Zunaj je bila prva pomlad. Agata ji je prisluhnila in jo ljubila, kakor je ljubila tisto nemirno veselje, ko človek živi v pričakovanju. Pihale so tiste sape, ki so gorke in zazebejo mokro do kosti. Še je sneg, topi se in sonce sije. In tečejo kaplje in nastajajo vodice in hitijo med kamenčki.

Vsako leto je gledala Agata ta gineči sneg. Gledala je nebo, kjer so sape begale oblake, ki prehajajo drug v drugega, se križajo, bežé kakor furije in zginjajo pred soncem. Agata je iskala vsako leto te sape, ki dišé po jugu in se še hladé pri nas. Ljubila je zime, ki režejo v obraz. Ljubila je prvo pomlad, ki je vsa strupena in boli; ljubila je avgustovsko sonce in mrzlo vodo.

To pomlad Agata ni vzdržala doma niti eno dopoldne. Šivalni stroj je počival, po mizi pa so se razprostirali načrti ene in iste hiše v različnih merah, z različnimi stroškovniki različnih podjetij. Dopoldne je vedno hodila po uradih in trkala na vrata gospodov ravnateljev in svétnikov. Razgovarjala se je z njimi s tisto vljudno preprostostjo ženske, ki sicer ne razume visokih poslov uradništva in odgovornosti za te posle, ki pa izkazuje čast njih stanovskemu položaju. Po dveh mesecih takih vsakdanjih posredovanj je bila Agata še zadnjikrat pri županu, ki ji je dejal: »Vaš mož ima premajhne dohodke, zato ne moremo prevzeti poročstva za posojilo pri našem zavodu.«

V Agati pa je bilo toliko samozavesti, da niti malo ni mislila, da bi ne dobila posojila. Zato se je nasmehnila in dejala: »Gospod župan, vi računate le z mojim možem. Veste pa tudi, da sem zaposlena in delovna tudi jaz in da imam ob strani teto. Poznali ste me že, ko sem bila še majhna deklica in ste hodili v našo hišo. Veste tudi, da so pre-

moženjske razmere mojih bratov in sester od tedaj napredovale in ne padale; in tako morete zaupati tudi vame, kot najmlajšo med njimi, da vem, kaj hočem, in da sva z možem premislila, ali bova zmogla posojilo ali ne. Lahko vam povem, kako je z najinimi dohodki.«

»Računajva,« jo je prekinil župan. In sta računala, Agata na glas. Ko je končala, je župan vstal; Agata je posedela, se naslonila in ga pogledala. »Velja, da bo šlo?«

»Velja!« je krepko dejal župan. Agati se je zasmejala, naglo je vstala in mu ponudila roko. Župan je ponovil: »Velja, na staro prijateljstvo!«

Kratko in prisrčno se je zahvalila in naglo odšla. Zunaj pa bi bila najrajši zavriskala. Čutila je mladost, ki zavriskne in ne vpraša, kje in zakaj.

Domov je Agata bolj tekla kakor šla in je prišla vsa zasopla in razgreta. Pozvonila je s tako silo, da so prihiteli vsi odpirat, ona pa je tekla naprej v sobo, kjer so pravkar poobedovali, kar oblečena sedla in dejala, ko so jo obkročili: »Dognano je, posojilo je dovoljeno.«

Matej se je obrnil in šel po sobi gor in dol: »In tega bi ne dosegel ne jaz ne nihče izmed naših profesorjev; saj so poskušali, pa so pustili; to je lahko dosegla samo — ženska, in sicer taka ženska, kakršna si ti, Agata.« Ponudil ji je cigareto in ji jo prižgal. V srcu pa se mu je vendarle vžgala iskra užaljenosti.

Matej je naročil vino, natočil kozarce in so trčili. Pil je naglo, tako da je morala Nežka še po en liter. Agata si ni upala ugovarjati, da bi ga ne vznemirjala. Matej je začel: »In vendar si dosegla ti in ne jaz.«

Agata se je zasmejala z bolečino v srcu: »Dosegla s tvojim imenom, kot tvoja žena!«

»Potem naj ta žena doseže še to, da zida sama,« je spregovoril hitro, razburjeno Matej, izpil na dušek še en kozarec, pograbil steklenico in jo treščil ob tla. Besede in dejanja so šinile kakor blisk, otroka v sosedni sobi sta zakričala, Matej pa je tedaj zagledal svojo glavo, kip, ki je stal na polici, umotvor iz mavca, delo najboljšega kiparja. Planil je, dvignil kip z obema rokama, ga treščil na tla, kjer so se črepinje steklenice in kipa zmešale z vinom. Agata je kakor ohromela, le oči je zaprla. Ko jih je spet odprla, je videla Maro, ki je pospravljala. Mateja ni bilo več.

In Mateja ni bilo niti drugi niti tretji dan.

Agata je spoznala, da ne sme ljubiti nikogar in ničesar, da sme samo razumevati.

5.

Tisto noč je Matej pil v krčmi Kržišnikove do onemoglosti. Ko so odšli poslednji gostje in so zaprli gostilniška vrata, je vdova postavila na mizo pred Mateja še steklenico slivovke in odšla

spat. Matej je pil počasi, v požirkih, in nagloma zvrčal vase. S komolcema je bil oprt na mizo, njegov mrki obraz so zakrivale roke. Te je časih razprostrl, a spet so našle obraz ter ga zakrile. In je šel z roko preko čela, kakor da hoče nekaj izbrisati. Ni bil ne žalosten ne jezen in ne vznemirjen; občutil je neizmerno puščobo. Ni vedel, ne kam bi s časom, ne kam bi s seboj. Videl je sebe v pusti noči, ko prši droban dež in je gosta megla. Hodi po tirnicah, že dolgo, dolgo in to ga utruja. In še hodi in ve, da hodi po tirnicah. Rdeča ali zelena luč signala vznemirja sem in tja to enoličnost. In še hodi in ne ve in ne misli in ne čuti drugega kakor potrebo, da hodi prav v pršecem dežju v tej megli in po tej poti. Truden je in mora leči; ne misli, da lahko prisopiha vlak in ga pozvozi; legel je, ker mu je to potrebno. Leži in smrči.

Tretji večer pa je Matej prišel. Agata je bila sama doma. Dobil jo je v svoji sobi pri mizi. Primerjala je proračune hiše. Ko ga je zagledala, se mu je nasmejala in dejala:

»Ne vem, ali naj se odločimo za najcenejši proračun. Kako misliš ti, Matej?«

Prisedel je kar v suknji in jo gledal, kakor da je ne sliši in ne razume. Pripravljen je bil, da ga vpraša po njegovem izostanku, ga ošteje, se razburi ali razjoče. Rajši naj bi ga udarila, kakor da ga prezira. Spet je občutil, kako je spričo Agate

majhen in nebogljen. Oprijel se je besede .misliš' in začel:

»Mislim, Agata, da je bolje zate in zame, da živiva vsaksebi. Govoril sem že z ravnateljem, ki mi dovoli, da postavim v svoj kabinet divan in omaro in stanujem kar tam. Zato te prosim, ko prideta postreščka, da jima izročiš, kar mi je potrebno.«

Mateju se je zdela bolj sveža, kakor jo je videl kdaj prej. Gledal je nežno beloto njene čiste polti, njeno čelo z gostimi obrvmi in lasmi, ki so se v luči svetilke bakreno svetili. Ljubil jo je kot sanje, ki si jih je sam ustvaril in jih najbolj ljubil tedaj, ko so mu bile najbolj nedosegljive. Hrepenel je po njej kakor po daljnem, pravljičnem svetu; ko pa je živel z njo, se ni zavedal, da je sredi svojega hrepenenja.

Gledala ga je mirno in resno kakor mati svojega otroka, ko ga vzgaja. Odgovorila mu je: »Potrebno ti je le eno, to je dom. Tukaj je tvoj dom, tvoja žena in tvoja otroka; to je potrebno, vse drugo je navlaka.« To pot se Agata ni pretvarjala. V teh dnevih je postala samostojna in odločna kot mož in žena v eni osebi.

Matej je vstal in bil pripravljen, da odide. Agata je ostala, kakor je bila. Priklonil se ji je in odšel; pri vratih se je obrnil in še vprašal:

»In če postreščka vendar prideta?«

»Ti jaz ne bom pomagala razdreti doma,« je odgovorila Agata tuje, Matej pa je odšel. Agata se je naslonila nazaj in gledala v praznino. V grlu so jo prijeli krči, borila se je z jokom. Ustnice je stisnila, da bi ne zaslišala svojega ihtenja. Iz oči so ji kapale solze, a ni jih hotela obrisati, pustila jih je, kakor da niso njene. Vstala je, šla v svojo sobo, si osvežila obraz z mrzlo vodo, vzela plašč in klobuk in šla za otrokoma in Maro.

Matej je šel v svoje novo stanovanje, v svoj kabinet v šoli, tam je prespal noč kar na tleh, na časopisnem papirju. Vedel je, da se Agata ne bo uklonila, in vedel je, da se tudi on ne bo uklonil. Potreboval pa je, da je Agato videl vsak dan, čeprav si tega ni priznal, in je prihajal domov po svoje stvari. Ni jih odnesel vseh hkrati, vsak dan le po nekaj. Prihajal je ob urah, ko je vedel, da je Agata sama brez otrok. Prinašal je otrokoma igrače, česar poprej ni nikoli storil; prisedel je za časek k Agati in ji dvoril kakor včasih, ko je bil še fant. Agata je sprejemala vse z vzneseno mirnostjo. Ni ga vprašala, kako živi, ni mu rekla, naj se vrne.

Zgodilo se je, da je Matej oddal prošnjo za posojilo v 'znanstvene namene'. Ni se zavedal, da bo napravil dolg, za katerega je odgovoren družini. Z nestrpnostjo je pričakoval denarja, da si kupi pohištva in se malo razmahne v veseli družbi med prijatelji.

In ko je bil pri Agati, ji je hotel povedati o tem; hotel je, povedal pa ni.

In ko jo je našel nekega dne sredi njene sobe, klečečo na tleh, ko si je krojila plašč in ji je bila miza za to premajhna, se mu je zasmilila. Rad bi bil pristopil, da bi jo objel, dvignil in vzel v naročje. V tistem hipu pa je sam počenil k njej in ji sledil molče pri delu. Agata je nato sedla na tla, ga gledala in se mu smejala.

Nehote je sédel njej nasproti še on kar na tla in se ji smejal. Bil je to smeh iz ugodja dveh duš, ki najdeta druga drugo.

Agata je zaslišala sebe, ko mu je dejala:

»Danes, Matej, pa si prišel, da ostaneš in ne odideš.«

»Danes sem te našel tako, da bi ostal.« Hitro je vstal, bal se je, da ne bi bil premagan, in odšel v svojo sobo. Odprl je omaro in začel zavijati svoje poslednje stvari, da jih odnese. Agata se je vzpela preko kroja in rezala dalje. Še je čutila kasneje Matejev pogled na sebi, vendar se ni obrnila. Slišala je le še v omotici Matejev: »Zbogom«, njegovi odhajajoči koraki so jo pognali s tal, da je planila za njim. Matej je še slišal, ko je zaprl vrata, kako ga je strastno poklicala. Postal je, da plane Agata za njim. Ni je bilo. Matej je težko odšel, Agati pa se je zlobno zasmejala odprta prazna omara. Morala je sestiti od onemoglosti.

Deseti dan, odkar je Matej živel zdoma, je Agata vstala vsa nemirna. Trudila se je, da bi se vdala delu, pa ga je odlagala, si poiskala drugega in puščala še to vnemar. Ko sta otroka odšla z Maro na sprehod, je Agata stopila k oknu in se naslonila s čelom na šipo. Čakala je Mateja, čeprav je vedela, da je v tem času v šoli. Čakala ga je in vedela, da mora priti in da bo prišel. Poslušala je valovanje cestnega ropota, prisluškovala, ali se ni v stanovanju nekaj zganilo, prisluhnila zdaj in zdaj z napetim pričakovanjem, celó sapo je zadrževala, pa je slišala le močne udarce svojega srca in tiktakanje ure. Utrujena je bolj legla kakor sedla na zofo in se zagledala v uro. Ob njej se je spomnila svoje matere in svojega doma. Zaživela sta pred njo kakor živa. Agata je ljubila to srebrno uro, ki se je lesketala. Ljubila je venec srebrnih vrtnic, ki jo je obkrožal, ljubila glas njenega tiktakanja in njen obraz, ki se je spreminjal, kakor se je spreminjala lega kazalca. Kolikokrat se je Agata, ko je bila še pri materi, prepirala s to uro. Koliko njenega joka je bila kriva ta ura, ko je bil odmerjen na njej čas učenja! Koliko Silvestrovih večerov je bilo, ko je ura vsem voščila novo leto! In zdaj je ura z Agato čakala Mateja in ji govorila: »Gledala sem tvojo mater, kakor gledam tebe. Gledala sem njeno mladost. Ni imela časa, da bi videla svojo lepoto, ki je bila lepša od tvoje; videla je le delo. Vsa drobna

in nežna je iskala v svojem možu, tvojem očetu, njegovih željá, da mu jih izpolni. Možu je bila kakor del njega, in če je ni bilo ob njem, ko je bil doma, se mu je zdelo, da ne vidi prav, da ne sliši prav, da ne zna jesti prav, da jed ni v redu, da so časopisne črke vse zabrisane, skratka čutil je, da ni cel, če ni bilo nje ob njegovih strani. In če se je zgodilo kaj neprijetnega, da je bil slabe volje, siten in celó krivičen, je iskala mati vzrok vsega tega v sebi. Njen mož je imel seveda napake, majhne in tudi nekaj hudih. Tvoja mati je te napake še bolj ljubila kakor vrline, ker so bile potrebne še večje ljubezni. Vrline je ljubila kot njegova žena, napake s čustvom materinske ljubezni. In kako se imenuje tvoja ljubezen do Mateja, Agata?»

Agati so tekle po licu mirne, tople solze. Pretesno je poslušala svojo vest, da bi bila slišala, da je v sobo po prstih stopil Matej. Ko se je obrnila, je Matej videl, da joče. To pot je bil odložil suknjo in tako vstopil. Obraz mu je sijal od zadovoljstva; v rokah je držal krasno škatlo, polno sladkorčkov.

Ko ga je Agata tako zagledala, je šla z roko hitro preko solz in se zasmejala: »Matej! Čakala sem te in sem te klicala.«

»In jaz sem te slišal in sem prišel,« je pesniško dostavil Matej. »Veš, Agata, res pa je tako, da me je tvoj včerajšnji klic spremljal snoči ves večer

in danes vse dopoldne in me izvabil, da sem ti tole prinesel.«

Sklonil se je k Agati, odprl krasen pokrov in pred Agato so se zasmejali in vabili sladkorčki, srebrni in zlati, beli, svetlomodri in svetlorožnati, vsak v svoji posteljici.

»Daj, vzemi, Agata, od Mateja, ki si ga klicala in čakala,« je dejal nežno Agati.

Še so ji pritekale zadržane solze, hotela jih je obrisati, pa ji je Matej izvil robec iz rok in jih obrisal. Ponovil je: »Daj Agata, vzemi in jej!«

»V spravo, da ostaneš, vzamem!«

»Ne v spravo, ne da ostanem. Vzemi od mene!« je poudaril Matej.

Agata je razumela tisto moško čustvo do ženske, ki ljubi v ženski upor, ki mu daje slast, premagati ga, zlomiti, ukrotiti, da potem noče biti le ljubljena, temveč da prosi ljubezni.

Pustila je, da gleda njen boj, da se naslaja nad njenim omahovanjem, da čaka, ker ve, da se je v njej že izvršilo, kar pričakuje. Potem je vzela in jedla, vmes so ji tekle solze; ponos je prešel iz nje v njega.

Položil je škatlo na mizo, prisedel in objel Agato. Pustila, še več, zašepetala je: »Stisni me k sebi, bolj, še bolj!«

»In zdaj mi ni treba pohištva in imam denar,« je nenadoma vzkliknil Matej.

»Kakšen denar?« se je prestrašila Agata.

»Vzel sem posojilo za pohištvo, ko mi ga nisi hotela dati; danes sem dobil denar in prihitel bogat k tebi. Pa ti ga ne dam!« se je nagajivo smejal. Vzel je listnico in izsul devet tisočakov. Agata je s skrbjo gledala to prešerno veselje.

»In kaj boš s tem denarjem? Ali boš priložil k zidanju?«

»Ne! Jutri priskrbim potne liste, drugi teden, za veliko noč, odpotujeva v Italijo. Je prav, Agata?« Agata je vedela, da lahko seže le po dvojem: ukloniti se ali razbiti družino.

Rekla je čisto tiho: »Prav, Matej.«

Pogledal jo je z viška samozavesti, poskočil na noge, se na peti zavrtel in obstal. Otroka, ki sta prišla in jima je Nežka šepnila, da je v sobi očka, sta hrupno pridrvela: »Očka, očka!« in se ga oklenila okoli nog. Zunaj je zazvonilo poldne.

6.

Mesto je še spalo, ko sta šla Agata in Matej proti kolodvoru. Nikdar še ni Agata prepustila otrok drugim v varstvo, zato se ni mogla veseliti in ji je bilo pusto. In kakor je bilo v njej sami, tako so se ji zdele puste ulice in hiše. Z Matejem nista nič govorila. Kolodvor, ki ne pozna počitka, je sprejemal in oddajal vlake; ljudje so vstopali in izstopali, bolj mrtvo kakor podnevi, ko vse živí

in vsaka stvar oddaja svoj glas dnevu. Vstopila sta brez besed in vlak se je premaknil. Agata si je prižgala cigareto, Matej se je zagledal v časopis. Agata je zaprla oči in je bila doma pri otrocih. Ko je bila ura sedem, ju je videla vstajati; potem ju je videla pri igranju z Maro in šla za njima na sprehod. Tedaj se je vlak ustavil in Matej je spregovoril prve besede: »Agata, Trst! Ali izstopiva?« Agati, ki se ji je mudilo naprej, da čimprej dočaka tisti vlak, ki bo drčal nazaj, je rekla: »Rajši pri vrnitvi, ali ne?«

»Mislil sem, da ti bo v posebno veselje, da pozdraviš svoje znance po toliko letih in jim pokažeš svojega moža ter poveš, da ti je dal ta tvoj mož dva krepka, zdrava fanta.«

»Torej bi se rad pokazal, da si ti tisti srečni, ki me je dobil?«

»Pokazal bi rad, kako dobro si izbrala.«

»Kako dobro si izbral,« sta si nagajala. Pa Agati se ni ljubilo in Matej je utihnil. Gledala sta skozi okno, Matej prihajajočo pokrajino, Agata odhajajočo. Čeprav je bil dan brez vsakega oblaka, čist, sončen, je bila pokrajina mrka in nevesela. Gledala sta ravnino brez hiš in brez življenja. Njive so bile mokre, mršave in so zapuščene bežale mimo. Močvirnato vzdušje se je prelivalo preko moče v jarke, kjer so se družile majhne in krivenčaste murve in vrbe in oljke. Tako boren je bil ta svet! Pokazali so se v ozadju griči in namesto

naših gradov in cerkvic so stale tam pinije, po dve, po tri, po cel šop in spet ni bilo nobene. Jasen dan in tisto oprano modro nebo jih je še bolj temnilo; silile so z vejami druga v drugo, se nagibale druga k drugi ali se zbirale v družbo. Agata se je spomnila slavcev, ki gnezdiijo ondi in pojó s tistim zateglim, ponavljajočim se spevom, ki vabi, kliče, ljubi, dokler v ljubezni ne zamre. Agata se je presedla, stisnila in naslonila k Mateju. Prijetno ga je spreletelo. Spokojno sta se smehljala, on skozi okno, ona pa je mežala. On ni nič mislil, ona ni nič mislila. Bila sta srečna.

Svet se je dvignil in na pobočjih so rdeli šopi cvetja. »Čudovito,« se je izvilo iz Mateja. Agata je pogledala in odprla okno. Šivankasta burja je zabrila vanjo, brila je po rožnatih cvetovih mandeljnovih dreves, jim cvetove odpirala, da so gledali sonce in čakali. Bale pa so se burje hiše, ki so bile kakor trdnjave, sestavljene iz hiše vrh hiše in hiše poleg hiše, s položnimi strehami, s kamni obloženimi. Gledal si te strehe in kamne, pozabil na hiše, sledil burji, ki je žvižgala in tulila v prečudnih glasovih, valila kamne s strehe in strehe odnašala za igračo s seboj.

V Mestre sta izstopila. Zajel ju je val zvonečih, šumečih, hropečih glasov kolodvora, klici ljudi, njih hitenje, postajanje in govorjenje; vmes so bili klici postreščkov, železniških uslužbencev s prtljažnimi vozovi. Lokomotive so se gosposko

sprehajale med špalirjem občinstva. Prav tako so po preobloženem kolodvoru pridrsele druge lokomotive s svojimi vozovi, spet druge so drčale s kolodvora. Tu ni bilo časa misliti; križanje hitečega vršenja ni čakalo, ni izpraševalo, pa tudi ni zahtevalo, ne klicalo, tu se je le dogajalo brez prestanka, dan in noč, noč in dan.

Drugi dan sta Agata in Matej prispela v Firenze, ki ju je zajela v svojo umetnost. Firenze — diši kakor vrtnica, Firenze — ne pozabiš je nikoli! Pitti in Uffizi in katedrala, starejša sestra rimskega sv. Petra, in tista črna reka Arno te sladko utrudijo in ti upijanjajo duha, da se ti zazdi, kakor da si sam ena florentinskih umetnin, kipov ali slika njenih gobelinov.

Ko sta pa stopila Matej in Agata v mogočni Rim, kjer stoji lepota antične umetnosti kar na trgih in cestah, sta posedala po kavarnah in gledala. Matejev pogled že ni sprejemal več, gledal je mestni promet in Agato, ki je to mesto srkala vase. Videl je, da ni njegova — ni dosegel, česar je iskal v Agati tu v Italiji, temveč prav nasprotno: vdala se je drugi lepoti, ta mu jo je vzela iz njegovega objema v svoj objem.

In ko je Agata hotela vsrkavati vase še in še, ji je Matej sledil le s pritajeno nejevoljo. Pustil je Agato kar brez besed sredi trga sv. Petra in se napotil — pit. Po nekaj korakov se je obrnil, gledal Agato in jo čakal. Videl je, da se Agata

smeje, da se smejejo celó tiste njene orientalske oči, ki dajejo njenemu obrazu nevsakdanji izraz, ki te spravi v zadrego. V ta obraz se je Matej zapičil, kakor da ga vidi prvič. »Nikoli ni bila moja in nikoli ne bo,« se je Matej zavedal. Zapihala je sapa in Agati razgibala obleko. Prijela je klobuček, se obrnila s hrbtom sapi v obran in stopila proti Mateju. Tisti hip je Matej začutil, da ga je prevzela v razgibu njenih kril njena ženskost. Premagan je napravil še korak proti njej, prav takrat kakor ona k njemu, pa se je naglo obrnil: »da ji ubijem njeno gospostvoželjnost,« in odšel svojo pot. Agata je obstala. Še je gledala za njim, gledala človeka, ki jo kliče, vabi, hoče, da bo ljubljen, ne da bi ljubil. Stala je sredi trga sv. Petra, ki je bil v svoji prostranosti kakor prazen, in se je sama sebi zdela kakor kamenček sredi te obsežnosti. Zajela jo je veličina prostora, čutila je moč Rima. Krog nje so se zgrinjale množice, brneli avtomobili, ropotale kočije, pred njo je stala mogočna cerkev sv. Petra z balustradami.

Agata ni čutila, da jo Matej gleda ob svojem vinu iz daljave že več kakor uro. Matej pa je pil in užival ob misli, da je Agata zapuščena, sama, borna in majhna, kakor se mu je razodevala iz daljave, ko jo je videl le kakor piko sredi drugih ljudi — pik, ki so se premikale. Ko se je Matej vrnil, sta se pozdravila, zadovoljna nad doživeto veličino.

Vstopila sta v prvi avtobus, ki je peljal proti katakombam. Potniki so ogledovali drug drugega in prisluhnili drug drugega govorici. Matej je dejal: »Dva Nemca, vsi drugi Angleži.« Agata jih je pogledala. Pogledi so ji bili vrnjeni, avtobus je odpeljal. Agata je gledala in molčala. Matej ni vedel, ali Agata gleda družbo ali mesto. Družba se je čudila obeliskom, spomenikom, vodometom, cerkvam, Koloseju. Ko so prišli na Apijsko cesto do cerkvice, kjer je Kristus ustavil odhajajočega svetega Petra, je dejal Matej Agati: »Kam greš?« Odgovorila mu je: »Peter se je vrnil.« »Tudi jaz sem se vrnil,« ji je dejal ljubeznivo. Nasmejala se je in ga toplo pogledala. Šli so v katakombe.

Ko so čakali na avtobus za vrnitev, so izrabili mladi Angleži čas na cesti s tem, da so ‚brusili škarjice‘. Matej in Agata ter drugi so igrice s smehom sledili. Ta igra jih je družno zblížala. In ko so vstopali v avtobus, je gospod ogovoril Mateja, na kar se je Matej nasmehnil in dejal: »Ne razumem.« Pristopil je Nемеc in tolmačil: »Gospod si vas dovoli vprašati, ali ste iz Španije.« »Ne, nisem iz Španije,« se je nasmejala Matej. Nемеc je sedel zraven angleškega gospoda in dejal: »Gospod, ki ste ga ogovorili, pravi, da ni iz Španije.« Anglež in Matej sta se priklonila in se nasmehnila. Anglež je pričel iznova: »Pa je dama, ki potuje z gospodom, iz Španije?«

Nemec je tolmačil. Matej je odgovoril trdo: »Dama ni iz Španije.«

Anglež ni utihnil, obrnil se je k Nemcu in dejal: »Dama, ki potuje z gospodom, ima antičen obraz.« Družba se je obrnila k Mateju in Agati, pogledi so obstali na njima. Matej jo je pogledal, ali morda na njej nekaj ni v redu, kar bi vzbujalo pozornost. Anglež še ni utihnil: »Ta obraz ni iz današnjih dni, spominja na preteklost, na čase, ki nam o njih govori zgodovina v muzejih.«

Matej je pogledal Angleža iz oči v oči in vprašal francosko: »Gospod, če želite vedeti kaj o Španiji, vam morda lahko malo pojasnim: potoval sem že ondi.« Anglež se je razveselil možnosti razgovora v francoščini in rekel: »Hvala za uslužnost in oprostite, da me zanimate in da me zanima dama, ki potuje z vami. Obraz dame me je spomnil Seville, tistega posebnega sončnega odseva, ki ga najdete na obrazih ondi. Ko ste mi povedali, da se motim, sem postavil obraz dame, ki potuje z vami, v muzeje antičnih dob, da bi našel ondi njen dom.«

Agata se je zasmejala odkrito, preprosto in veselo in s tem premotila razgovor ter rekla: »Matej, povej gospodu, da ni slikar.«

»Nisem,« je dejal v zadregi Anglež, »zgodovinar sem.«

»Slab zgodovinar,« je dostavila Agata, ki ga je razumela, ni pa znala toliko francoščine, da bi

govorila. »Reci mu, Matej, da nočem priznanja, da sem za muzej.«

Mateju je bil Agatin odgovor všeč, zabaval ga je. Ponovil ga je z dostavkom: »moja žena pravi«, pri čemer je Anglež vstal in se Agati priklonil. Ko je Matej izgovarjal zadnje Agatine besede, je govoril počasi s poudarkom in se smejal. Zasmejala se je vsa družba, kateri se je zdel pogovor toliko zanimiv, da mu je sledila. Angleža to ni spravilo v zadrego. Razumel je odgovor in Agato ogovoril: »Ali mi dovolite, da se zmotim še četrtič?« Agata je prikimala.

»Potem naj se vrnem k svoji prvi misli: spominjate me na Zuloaga*.«

»Dotaknili ste se njenega ljubljenca,« se je nasmehnil Matej.

»Potem ni bila moja zmota tako popolna, kakor ste trdili,« je govoril Anglež in dokazoval Agati: »Če čutite ljubezen do Zuloaga, vas veže do njega, do Španije neka notranja vez, ki veže sorodne duše; to špansko dušo je videti v vašem obrazu.«

»Prav tako, kakor gleda moja žena Zuloaga, gleda Španijo. Ljubi njeno luč, ljubi njeno gracijo, občuduje gibko elegantnost njene biko-borbe, a te same ne ljubi, ker se končuje s krvjo.

---

* Moderni španski slikar, ki slika v temnih, težkih barvah ljudi iz Kastilije. — Op. ur.

Ljubi lepoto Španije prav tako, kakor ljubi lepoto Anglije ali Laotseja. Ljubi lepoto samo na sebi, ker je večna in ima izvor v večnosti...»

Matej se je zasmeljal in se obrnil k Agati: »Pri prvi postaji izstopiva.« Pokazal ji je z roko na pršēci vodomet, da se je okrenila in sta gledala oba v drugo smer od Angleža. Avtobus se je ustavil ob egiptovskem obelisku pred Panteonom s kraljevo grobnico.

Matej in Agata sta vstala. Tudi Anglež je vstal. Ko se je priklonil, se oprostil in zahvalil za pogovor, mu je Matej segel v roko. Anglež se je zdaj obrnil k Agati, ki je stala za Matejem, in ji dejal: »Dovolite, da se vidimo jutri v galeriji moderne ob Zuloagu?« Agata se je nasmehnila in pokazala na Mateja, ki naj odloči. Matej je to prezrl in Agata je šla za njim.

Ko sta bila prešla cesto in zavila v drugo, je Matej postal in prijel Agato trdo za zapestje. Pogledala ga je in sta se gledala. Agata je videla njegov temni izraz, ki ga je poznala, kadar je ljubil in sovražil obenem; Matej je videl na njej smehljaj ugodja. To spoznanje je bilo Mateju zadosti, da je v njem vstalo maščevanje, ki bi pri priči strlo ves mogočni Rim. Spustil je Agato, stopil trdo in zabijal svoj korak naglo v tlak. Planil je v hotelsko poslopje in Agata, ki je šla za njim, ga je našla v sobi, ko je zvonil in naročal večerjo v sobo. Ni je pogledal. Stopil je k oknu

in trdovratno vztrajal, dokler ni bila večerja na mizi. Nato je odšel in Agata je slišala, kako se je škropil v kopalnici z vodo, potem pa planil v posteljo in se pokrnil čez glavo.

Agata je sedla in začela jesti. Poklicala ga je, ali naj mu postreže z večerjo na postelji. Odgovora ni dobila. Jedla je in, ko je končala, postavila vino in mrzlo jed na prtiček h kraju mize ter pozvonila, da drugo odnesejo. Vzela je v roko Baedeckerja in brala, vedela pa ni, kaj. Videla je pred seboj Mateja z užaljenim obrazom, videla ga je v njegovih kretnjah, ko se mu je telo borilo z notranjo vihro. Stresla se je in stopila, da se ogrne. Pa jo je ustavil Matejev glas: »Kaj zate dan še ni končan?« Zagledala ga je, kako je ležal s prekrižanimi rokami pod glavo in jo zapovedujoče gledal z na pol odprtimi očmi. Vzela je ruto, ugasnila luč, se zavila, prižgala cigareto, nato pa neslišno sedla. V sobi ni bilo slišati niti dihanja; soba je poslušala le življenje ceste.

Drugo jutro sta ob reki Tiberi, vodeč se za roko, ogledovala Angelski grad. Nihče bi ne dvomil, da sta ta dva človeka enaka po srcu in duši. Še skladnost njunih teles je pričala o tem. Če bi ju natančno gledal, bi še poprej presodil, da sta brat in sestra in ne mož in žena.

Ko sta prešla vse galerije Vatikana in vso cerkev sv. Petra do stropa, sta bila ubita od utrujenosti na duši in na telesu. Samo en kip, samo

ena slika, samo en gobelin, le en mozaik bi za-
doščal, da nasiti dušo, lačno umetnosti. Če pa
prehodiš vso tisto vrsto dvoran, katerih ena je
bogatejša od druge in te vodi iz bogastva v bo-
gastvo, in to uro za uro, iz veka v vek prav do
zadnjega časa, izgubiš potrebno razsodnost in sko-
raj tudi zavest.

Tako sta Matej in Agata stopila iz voza v ho-
tel k obedu. Tam ju je čakala brzojavka iz domo-
vine od domačih. Agata jo je vzela iz Matejevih
rok, Matej pa jo je vzel iz njenih, pretrgal in
razgrnil. Oba sta brala: »Vsi zdravi.« Brzojavka
je bila odgovor na Matejevo brzojavko. Še sta
ponavljala, še in še je dejal Matej: »Zdravi!«, še
je dejala Agata: »Zdravi!« Domotožje se je zbu-
dilo v obeh; klic otrok je potrkal na njuni srci.

»Kdaj se odpeljeva?« je vprašala Agata.

»Saj res, kdaj se odpeljeva?« se je z vzdihom
zdramil Matej.

»Ali odpotujeva s polnočnim?«

»Opolnoči ne odpelje noben vlak v Neapelj,«
je pojasnil.

»Pa ne v Neapelj,« se je prestrašila ona, »do-
mov, Matej!«

»Domov?« se je nasmehnil Matej. »Nekaj spo-
minov bo treba kupiti — prav iz Rima, za otroka
in Maro in Nežko in, če si že tukaj, obišeš ven-

dar še Zuloaga v galeriji modernih! Ali ne, Agata?« Gledal jo je, da je zardela in šla z roko preko obraza.

»In kdaj bi se odpeljala?« ga je spet pogledala.

»Danes opolnoči ali jutri opolnoči. To odloči ti, Agata!«

»Potem nakupiva in se odpeljeva — danes,« se je zatajila in odločila.

»Potem se odpeljeva jutri.«

»Kaj se nisem zadosti zatajila?«

»Pred možem — premalo.«

»Pa odpotujva — kljub temu.«

Nista odpotovala ta dan. Drugi večer sta še sedela v kavarni pod stebrišči in gledala v noči obrise Dioklecijanovih kopališč. Nista čutila, da se poslavljata od Rima; bila sta mirna, kakor da pojde ves Rim z njima.

In sta se dogovorila tako, da sta izstopila še v Benetkah, ki jima niso bile nove, pač pa prijetne.

»Ali se ti ne zdi, Matej, da Benetke prišumé in pridiše naproti?« je spregovorila Agata, ko je stopila na beneška tla.

»Za žensko,« se je nasmehnil on.

»In za moškega?«

»Naj ti odgovorim s tem, da ti kupim rož, ki jih gledaš.«

»Torej to so Benetke zate!« je Agata objela z obema rokama šop vrtnic. Vesela je bila.

»Benetke, ti in rože, vse mi je drago,« je postal Matej razigran.

Prišla sta do morja. Ustavil se je parnik. Ljudje so izstopali in vstopali — Matej je prijel Agato za roko in sta vstopila. Parnik je vozil na Lido.

Po večerni promenadi na Markovem trgu, ob godbi, ki je pritrkovala srcu in koraku, sta zapustila Benetke. Vlak se je premaknil in zapuhal proti domu.

Ko sta zagledala domačo zemljo, se jima je hkrati izvil globok vzdih. Sveže in zdrave zelene trate, ki so bežale mimo, druga svetlejša od druge in vmes temnejše s cvetočimi sadnimi drevesi, so obroblyale njive, razorane v globoke brazde težke zemlje, ki je puhtela in kipela in pričakovala setve. Griči so obkrožali svetove, gozdovi smrek in borovcev so stali kakor fantje — stražarji, ki jih vihar lahko prelomi, nikakor pa ne upogne.

Življenje zemlje je žarelo vanju s tisto življenjsko silo, ki spomladi ljubi, poleti zori, jeseni rodi in pozimi počiva. Priklicalo ju je v resničen svet... Začutila sta toploto lastne krvi in njen ukaz: delati, ljubiti in roditi!

7.

Ko je Agata, obložena z zavitki, tekla doma po stopnicah in burno pozvonila, sta se dvignili v posteljicah dve telesci in prisluhnili. V istem hipu, ko je planila Agata v sobo, sta planila otroka iz postelj in zakričala: »Mama, mama!« Planila sta k njej in jo, ko se je sklonila k njima, podrla na tla. Ko je vstopil Matej, je videl pred seboj skupino, ki se je objemala in stiskala. Vsi trije so obstali razmršeni in razgreti in Pavel je dejal, ko je pogledal očeta: »Zdaj vaju pa imamo!« »Mamo in ateja,« je modro dostavil Bernardek in, ko je med vrati zagledal Maro, dodal: »Vidiš, mama, ata!«

Ta dan se je sredi daril in pripovedovanja oblačenje otrok zavleklo od ene ure na tri. Vsaka nogavica, vsak gumb, vsak čevelj je povzročil toliko čudovitih neprilik in zapletljajev, da je Pavel vzkliknil: »Saj si mi zapela že sto gumbov in oblekla sto nogavic,« in je Bernardek nagajivo izmuznil nogo iz nogavice: »Pusti, jaz sem že obut!«

Ne dolgo potem, ko je Matej odšel v kavarno, da pogleda časopise, jih je iznenadila v tem neredu njegova sestra Mina. Agata in Mina sta bili istih let, le Agata je bila bolj sveža, Mina pa zagonetnejša, Agata je bila preprosto gosposka, Mina pa svetska. Tako sta živeli prva dómu, druga svetu,

ta skrito, druga v družbi, po svetu in veliko ljubljena. Agata se je je resnično razveselila, pa prav tako resnično jo je vedno navdajal strah pred njo.

»Srečala sem Mateja in mi je povedal, da si še vsa v Italiji,« je dejala Mina, sedla in pogledala po sobi, po otrocih in Mari in se nasmehnila vsakemu posebej, ko je govorila.

»In ti, kdaj si prišla? Zdiš se, kakor da si vedno mlajša. In tvoja Olga? Matej je pravil, da ima že bogatega in učenega ženina,« je izpraševala Agata, ki ji je sedla nasproti.

»Olga je velika, že večja od mene. Ona je moj bog. Če pogledam njen obraz: lepota; če gledam njeno postavo, kretnje, hojo: pesem. Vsi jo občudujejo in moj mož, čeprav ni njen oče, jo varuje in ljubi kot svoje oko.«

»In kje živi zdaj Olgin oče? Ali vé, da je tako lepa?« jo je gledala Agata, ki ji je bilo tesno ob tej glasni sreči.

»Nanj se Olga niti ne spomni, tako dober je z nama moj sedanji mož. In Matej, kako je z Matejem? Pravil je, da bo zidal?«

»Saj res, Agata,« je posegla vmes Mara, »Dušan je bil tu, ko vaju ni bilo, in sva govorila o tem; načrte je izdelal in se bosta morala odločiti.«

»In kaj pravi mati?« se je obrnila Agata vzraščena od Mare spet k Mini.

»Materi ni prav, da ni kupil tam, kjer je bil naš dom.«

»Iskala sva, pa nihče ne proda.«

»Mati pravi, da se je prenaglil; naj bi še počakal,« je ugotavljala Mina s prikrito nejevoljo, da se ni zgodilo, kakor je želela mati.

»In kaj pravi Dušan?« je Agata previdno zaokrenila.

»Dušan je zavzet za zidanje, pa naj bo Matejevo ali kogar že,« je omalovaževala dalje Mina. Takrat se je zbudila v Mari ženska, ki plača mило za drago:

»Dušan je pravil tudi o tvojem Bojanu, Mina; misli, da bi ga vzel v uk, ker tvoja mati pravi, da za šolo ne bo.« Zadela je v sredo Minine prešernosti.

»Na Bojana ne mislim nič več, on mi je tuj, kakor da ni moj sin. Tudi mati ga ne more nič več. Tako sem se odločila, da prosim Mateja, da bi ga vzel v svojo družino. Kaj rečeš na to, Agata?« se je skromneje obrnila do svakinje.

»Da bi bil Bojan pri nas?« je vljudno vprašala Agata.

Mari je zaplala kri v glavo, da je bila vsa rdeča, preložila je trdo stol in odločila: »Tu je pretesno; kasneje; če bodo zidali, bi šlo laže. Ali ne, Agata?«

Zdaj je zardela Mina, vendar se je obvladala: »Mati je odločila tako. In kaj pravi Matej?«

Matej se je vrnil, prav ko ga je Mina imenovala. Pozdravil je z eno roko Agato, z drugo Mino,

otroka sta se mu spravila, ko je prisedel, vsak na eno koleno; prisedla je še Mara, da so sedeli v krogu.

»Ali imaš ti taka dva junaka?« se je pobahal Matej Mini v kar najboljši volji. Rad je videl in gledal te dve ženi skupaj. »In tvoja otroka? In mati?« je še dostavil.

»Olga se bo poročila, to že veš. Mati pa je v skrbeh, ker je slišala od Dušana, da si se odločil za zidanje.«

»To pravi Dušan? Saj se še nisem odločil. Mislim počakati še nekaj let. Zdaj je potrebno, da dokončam najprej svojo knjigo.«

V Agati, ki se je ves čas zatajevala, je vzkipelo. Počasi in odločno je dejala: »Pa to je že odločeno, Matej. Ti boš pisal, jaz bom pa zidala.« Slišalo se je, kakor bi besede kovala v železo.

»Če tako misliš, potem je odločeno.«

»Tako sva mislila oba in oba odločila in sem to sporočila Dušanu, ki je pripravil že ves načrt, stroškovnik in pogodbo, ki leži na tvoji mizi. Prinesel je, ko sva bila zdoma.«

»Potem pa zidajta z Dušanom,« se je stemnil Matejev obraz.

»Tudi mati pravi, da bi še počakal,« je odvrčala Mina Mateja od zidanja.

»Mati se boji poloma, ker še ni pozabila očetovega,« se je oglasila Agata.

»Preskušena je,« je pogledala izzivajoče Mina.

»Potem naj mati dovoli, da se preskusiva še midva, da bova znala govoriti o preskušnjah,« je vrnila Agata. Mara je vzela zaradi napetosti otroka v svojo sobo. Matej je vstal, zagledal albume Rima in pokazal Mini:

»Izberi zase in za mamo!«

Mina je segla po zvezkih in se nejevoljna, da se ni dokončno sklenilo, ali obvelja materina volja, navidezno predala gledanju, vendar se je v njej še vedno kuhala ženska zavist. Vstala je in dejala: »Saj dovoliš, Agata, da me Matej spremlja?« Prav tedaj je vstopila Nežka, da pripravi za kosilo, in Agata je povabila Mino, da ostane. Odklonila je in Matej jo je spremil le do hišnih vrat.

Mina je odšla na levo proti domu prav takrat, ko je Dušan prihajal od desne k Mateju.

»Kdaj pričnemo?« je udaril Mateja po rami.

»Kar jutri,« se je šalil Matej.

»Potem podpišeš danes pogodbo? Kdaj prideta v pisarno?« je razumel šalo za resno Dušan.

»Do jutri se lahko še premislim, odložimo do jutri.«

»Stavbeniku sem povedal, da si se vrnil. Naročil mi je, da vaju pričakuje popoldne.«

»Pa kako da gošpodariš brez mene?«

»Zakaj brez tebe, saj smo se domenili!«

»Pa ne kar zares!«

»Pa drugič povej, kaj je zares in kaj ni zares, če misliš, da jaz tega ne ločim!«

»Saj veš, da mati brani.«

»Mati, mati! Ona misli, da smo še vedno v povojčkih.«

»Potem naj odloči ona,« je dejal Matej.

»Ali naj to odgovorim svojemu gospodarju? Drugič pa prej premisli! Ali hodiš še v krilcu, ali si samostojen mož?« Dušan je vstal, vrgel nož, ki je rezal z njim, z močjo na krožnik, da so se otroci prestrašili, odmaknil stol, da je padel, in odšel brez pozdrava.

Tiho so jedli dalje.

»Mina prinese vedno prepir,« si je upala svojo misel na glas izgovoriti Mara.

»Ne Mina! Matej je Dušanu le nagajal, ko ga je videl tako v ognju. Saj je Matej istih misli,« je zajela Agata Mateja, da je bila njegova čast rešena. Zadelala je najbolje. Ko je odhajal z doma, ji je dejal: »Agata, ob štirih te dobim pri stavbeniku.«

Čez nekaj dni je Dušan sporočil, da pričnó z zidanjem. Ta dan je bil vroč in proti večeru je soparica kar dušila, dokler ni potegnila hladna sapa, ki je dvigala in vrtinčila pesek in prah v oblake preko ulic. Agata in fantka so sloneli na policah okna in gledali, kako so hiteli ljudje pred nevihto, ki se je bližala. Nizki in težki oblaki so se podili kakor furije, se kopičili, trgali in spet hiteli dalje. Zabliskalo se je, zatreskalo in zabobnelo. Zaprli so okno, mala dva sta se prekri-

žala in stisnila za Agato. Padati so začele debele kaplje, ploha dežja je zajela zrak in cesto, da je voda drla kar vprek in so se ljudje poskrili po hišah. Dež je lil vso noč.

Drugi dan pa je bil zrak svež, nebo jasno in sonce je mogočno sijalo.

Dopoldne so zapustili vsi Logarjevi stanovanje in odšli na svoj svet. Od tam je pokazal Matej do mostu, potem pa so šli ob reki navzgor po kostanjevem drevoredu, ki je bil posut z odpadlim cvetjem. Logarjevi so zagledali pred svojim zemljiščem visoko obložen voz. Matej je stopil hitreje, Agata je postala in globoko zadihala: »In zdaj je zares,« je rekla Mari. Ondi so našli Dušana in polirja, ki sta merila, delavce, ki so razkladali z nakopičenega voza deske, tramove, samokolnice, lopate, krampe; in še druge delavce, ki so že postavljali barako za orodje. Otroka in Mara so obstali na cesti ob meji, Agata pa je šla po zemljišču počasi, preudarno.

Pavel je dejal: »Poglej, Mara, mama seje.«

Mara se je nasmehnila otroku, se sklonila med oba in rekla: »Mama ima blagoslovljeno vodo in blagoslavlja zemljo.«

»Zakaj?« je vprašal Bernardek.

»Zato, da bi bila lepa, dobra in sveta, da bi lahko stopil tudi Bogec nanjo,« je govorila pri-tajeno Mara.

»Zakaj Bogec, saj ima lepše v nebesih,« je vprašal Bernardek in spremljal mamo s pogledi.

»Zato, ker hoče Bogec, da je tudi pri nas tako, kakor je v nebesih,« je govorila za otroka Mara.

»Če Bogec hoče, lahko ukaže pa je,« se je domislil Pavel.

»Zdaj, ko je blagoslovljena,« je dejala Mara, »bo zrasel na njej vrt, ki bo imel: pota, posuta z belim peskom, zeleno trato s sadnim drevjem, polnim sladkih hrušk, rdečih jabolk in dobrih marelic. Vse bo raslo ob oknu hiše, da boš lahko segel in trgal.«

»Bo raslo tudi za Bogca?« je prekinil Bernardek.

»Če boš trgal Bogcu, bo tisto drevo še posebej blagoslovljeno, rodilo bo toliko, da se bodo pripogibale veje, da bodo marelice ostajale nam vsem in bodo siti vsi, ki bodo prihajali k nam.« Otroka sta se čudila z odprtimi usti.

Agata je pristopila, pogledala proti Mateju, ki je stal ves čas tih in odkrit in se jim je zdaj z Dušanom približal.

8.

Brata Francè in Matej sta sedela v nedeljo popoldne v tesni, vlažni sobici in iz prešerne veselosti pila. Prehajala sta že v otožno melanholijo nesrečnih ljudi.

»Človek je tako sam,« je dejal Francè.

»Saj imaš Lizo. Kako da živi ona pri svoji sestri in ti doma pri materi?« ga je Matej hotel spomniti Lize, njegove žene.

»Liza?« se je začudil Francè, »ona je le moja senca, ki še tedaj stoji ob moji postelji, ko ljubim drugo, in uživa z menoj, ko objemam drugo.«

»Pa to je vendar tvoja žena. Kaj čvekaš, Francè?« se je zgrozil Matej.

»Žena? Moja žena je vsaka, kadar je moja,« se je topo zasmel Francè.

»Saj sta vendar poročena!«

»Poročen si ti, jaz pa ne; veš, da je moja civilna poroka veljala Lizini materi. Svoji materi na ljubo, ker mi je Lizo branila, sem izstopil iz katoliške vere — da bi se mati ne bala take trdnosti moje zveze z Lizo, s kakršno te veže in zasleduje zakon katoliške cerkve.«

»Saj je tudi meni mati branila Agato, ker ni imela dote; pa se je le vdala in naju blagosloвила,« je omilil Matej Francetovo obsodbo matere.

»Pri tebi se je mati unesla, ker te nima toliko rada; njena ljubezen do mene jo slepi; zato pa mrzi Agato še danes in se ji ti smiliš,« je razodel svoje in tuje bolečine od pijače razvneti Francè.

»Najbolj razvajen si od nas vseh, najbolj zgubljen, mati je kriva,« ga je razkril Matej.

»Dokažem ti lahko, da je tudi Agata le ženska kakor vse druge. Še moja bo, kakor so druge,« se je topo posmehoval Francè.

Matej se je zagledal v brata in položil na mizo stotak. Postarna ženica je obračunala in drobiž vrnila. Matej je vstal, Francè za njim, natočil še ostanek in izpil, obenem pa spravljajal denar, ki je odštet ležal na mizi. Matej je gledal, kakor da se ne zaveda, da je denar njegov.

Domenjeni so bili, da se danes vsi snidejo pri materi. Šla sta tja in našla vse že zbrane: Dušana v lakastih čevljih in s samoveznicco z najmodernejšim vozlom, njegovo mlado ženo, oblečeno, kakor da je vzeta iz izložbe, širokoplečega Mirka s ponosno ženo plavolasko in otrokoma. Sedeli so pri materi v kuhinji, njuna sestra Mina pa jim je nalivala čaj.

Prisedla sta kakor dva grešnika in strmela v Mino. »Kakor dva pogrebca sta prišla,« je rekla Mina. Tedaj je potrkal, vrata so se odprla in pred njimi je stala Agata. Začudila se je: »Pa toliko vas je in tako tiho!« Šla je k materi, da sta se pozdravili; Matej ji je prinesel stol, da je sedla k njej. Agata je čutila, da moti domačnost, a se ni zmenila za to. Nasmehnila se je vsem po vrsti in obstala pri Dušanu:

»Z delavci se dobro razumemo, odkar dobé vsak dan cigaret, kruha in vina.«

»Meni pa je stavbenik rekel, da podari Mateju tri okna v stavbi, če ti zabrani, da ne prideš več na stavbišče.«

»To je pa priznanje,« se je vmešal Francè, ki je s poživljenim pogledom opazoval Agato.

»Povej mu,« je odmaknila Agata pogled od Franceta, »da je ponudba prenizka; za polovično ceno proračuna se umaknem. Ali ne, Matej?« se je obrnila k Mateju.

»Ali si vsak dan na stavbi?« je pretrgala pogovor Mina.

»Kdo pa doma gospodinji?« je zaslišala Agata materin glas, ki ni bil nikoli topel, nikoli mrzel.

»Doma imam Nežko, ki je toliko uvedena v naše navade, da se domeniva zvečer, kar je potrebno za drugi dan, Mara pa je z otrokoma,« je odvrnila Agata mirno.

»Tebi je dobro,« je povzela spet mati, »ti ne veš niti, kaj je delo v gospodinjstvu, niti, kaj so otroci; vse ti oskrbi Mara. Ampak še ene Mare, mislim, nima svet; ta je vredna zlata!«

»Zares, Agata, ti imaš srečo v življenju,« se je oglasila Mirkova žena.

»Res, drugačno kakor Tončetova žena,« se je spomnila mati najmlajšega sina in njegove žene mučenice. »Predobra je za Tončeta, vse mu odpušča in ga gleda kakor Boga, zraven pa gara v šoli kot učiteljica in doma kot gospodinja in še pet otrok ima! Zares je predobra.«

»Preveč si nalaga, prezgodaj bo obnemogla in to ne bo v prid ne možu ne otrokom. Ali ne?« je pogledala Agata mater.

»Mislim, da si je zdaj s hišo tudi Matej preveč naložil,« se je obrnila mati do Mateja, ki je gledal Franceta, kako dvori Dušanovi ženi in pogleduje za Agato.

Kar nenadoma pa je rekel Francè: »Takrat, ko smo sprejeli v svojo družino novega člana, Agato,« ko je izgovoril njeno ime, je vstal in potem stojé nadaljeval, »se nismo zavedali lepote in moči, ki živi v ženski duši. Agata je delavna žena, ki zna samostojno misliti, samostojno delati, ki razume naš čas in je zato vredna, da smo ponosni nanjo.«

»Amen,« je dodal Matej, ki je vstal, ko je vstala tudi Agata, ki ni mogla nikoli prenesti umazanega Francetovega pogleda.

Matej in Agata sta se poslovila, Matej je Agato kar porinil skozi vrata. Bil je divji; ko sta bila na cesti, je izbruhnil hripavo Agati v obraz: »Vlačuga!« Pri tem je občutil nenadoma slast, da bi rad videl Agato v grehu umazano in poteptano prav od Franceta, ki ga je Agata prezirala in mu ni niti dovolila vstopiti v njihov dom.

»Vlačuga!« je ponovno zadišala pijača Mateju iz ust. Agata je stisnila še tesneje pobledele ustnice in tudi zobe, da je čutila telesno bolečino, ki naj ubije vsako misel, vsako besedo, ki bi hotela iz nje.

Trdo se je zagledala v pot pred seboj, misliti se je bala. In tako je zdržala do doma in še potem.

Ko pa sta stopila doma v temno vežo, je stekla po stopnicah, pozvonila in kar vdrla v svojo sobo. Zaklenila je za seboj in se zgrudila na naslanjač. Preplašila je Maro in otroka, ki so obstali in se stresli, zakaj nekdo je naglo prijel za kljuko, potem udaril, dvakrat — in pred njimi je stal Matej, strašen v obraz.

Otroka sta se skrila drug za drugega in stisnila k oknu. Mara je nekaj zavpila nad Matejem, ta pa je planil k Agati in zakričal: »Zapirala se ne boš!« Prijel jo je za zapestje in jo tiral v svojo sobo. Agata se ni branila in se spet obvladala. Ko je zagledala Maro in otroka, se je celó nasmehnila; ko pa je sedela v naslanjaču v Matejevi sobi, je dejala čisto spokojno: »Matej, kaj bi rad?« Pogledala je Mateju v obraz in videla, da se je spačil, nato pa začutila, kako so se oprijeli njegovi prsti njenega vratu. Vdala se je utrujenosti, ki jo je zajela od napora po cesti, in objela jo je želja, da se odpočije in umre. Morda je bil ta njen mir vzrok, da Matej ni stisnil močnejše, temveč jo izpustil.

Takrat je Agato dvignila njena zdrava moč. Stala je pred njim tako resna in preudarna, da jo je Matej lahko videl v njeni resničnosti in ne, kakor mu jo je umazal Francè. Udarila ga je po sredi obraza. Prenesel je, kakor da ima Agata za

to pravico. Vmes pa so padale kakor udarci njene trde in odločne besede:

»Če rečeš vlačuga, naj velja to spoštovanje tudi tvoji materi, da se ob tem zaveš, da zahteva tudi moje materinstvo spoštovanje!«

»Ali te to uči tvoja katoliška cerkev?« je vrgel Matej posmehljivo vanjo.

Ustavila se je in ga mrzlo pogledala: »Tudi Kristus je z bičem izgnal kupčevalce.«

»In učil spoštovanje do staršev!«

»In učil, da zapustiš očeta in mater in greš s svojo ženo! Le tvoje spoštovanje pred menoj mi omogoča spoštovanje pred tvojo materjo — in mir med nami,« je končala Agata in trdo zaprla vrata za seboj. Matej je legel na naslanjač; vino in Francè sta ga ubila, da je pri priči zasmrčal.

Naslednje dni se je Matej izogibal svoje družine. Videli so ga le zjutraj in pri kosilu in Agata ga je slišala prihajati domov pozno v noč. Nase je bila jezna, da se je dala Matejevi pijanosti zavesti v prepir. Bila pa je s toliko ljubeznijo pri zidanju hiše, da je bila povsem zaposlena in o drugih stvareh ni niti utegnila razmišljati.

Ko so pričeli zidati z opeko in polagati strope kletem, se je približala doma Mateju:

»Poglej,« imela je v rokah pločevinasto škatlo, »to sem pripravila, da položimo vanjo vsak svoj

spomin in jo vzdiamo. Rada bi, da bi dal v tvojem in mojem imenu tisti križ, ki je bil blagoslovljen v cerkvi svetega Petra v Rimu in ga hraniš ti.«

»Kaj vsega si ne izmisliš, Agata,« se je ganjeno odzval Matej, vesel, da je molk pretrgan.

Pristopili so še Mara in otroka in čakali, da najde Matej spomin iz Rima. Položil ga je v škatlo, povezano s svileno slovensko trobojnico, na kateri je bilo ime družine in letnica.

»In kaj naj dava midva?« se je oglasil Pavel

»Vidva?« se je zagledala Agata v svoja otroka.

»Vidva pa prinesita vsak svojega angelčka.« Stekla sta in prinesla vsak podobico, ki sta jo dobila pri procesiji sv. Rešnjega Telesa. Mara pa je prinesla šopek drobnih, posušenih travniških cvetk, ki jih je utrgala sredi dišeče trave v Assisiju v spomin na brata sv. Frančiška in njegovo sestro sv. Klaro. Matej je zapazil, da je pokrov na notranji strani popisan. Vzel je Agati škatlo iz rok in bral na glas: »Gospod, blagoslovi našo hišo in postavi pred hišna vrata dva angela stražarja, ki naj ne pustita v hišo nikogar, ki ne prihaja v Tvojem imenu.«

Matej se je sklonil k Agati in jo poljubil. Agati so pritekale solze po licu.

Škatlo so vzdali pri hišnih vratih, kjer je bil odmerjen prostor za hišni zvonec. Ta večer je bil Matej spet doma.

9.

Hiša je rasla tako hitro, kakor hitro so bežali dnevi. Komaj se je v jutru začelo daniti in je Agata prisluhnila dnevu, že je bil večer in je bil drugi dan, da ji je prišlo, da bi zaklicala času: »Počakaj, kam bežiš!« Lepo ji je bilo sredi hitečega dela in bežečih dni, lepo je bilo Mateju pri njegovem delu doma in Mari in otrokoma, ki sta se zdaj največkrat igrala na stavbišču na kupu peska.

Prav takrat, ko je vrhu strehe zaplapolal okrašen mlaj, ki so ga zalili delavci in domači, je prinesel Matej novo skrb: konec davčne olajšave za nove hiše. Gledal je Agato in se skoraj razburil, ko je brezskrbno dejala: »Tudi to se bo uredilo.«

Drugo jutro je Agata vstala najboljše volje. In prav ko je hotela od doma na stavbišče, ji je prišel na misel včerajšnji pogovor. Krenila je v mesto, kam, še sama ni vedela, vedela je le, da mora pač nekaj vprašati, urediti; kaj naj naredi, kje naj vpraša, kako doseže, tega ni vedela. Šla je počasi in razmišljala o uradih in ljudeh, ki jih je poznala osebno, navidezno ali po imenu ali iz dnevne politike. Šla je mimo cerkve in je stopila vanjo. Prazna je bila. Pokleknila je v klop in se zagledala v glavni oltar. Spomnila se je, kako je prihajala v to cerkev še kot deklica, bežno, vsako jutro na poti v šolo. Zagledala se je danes kakor

takrat v veliko božje oko in ga gledala kakor takrat brez molitve. Videla se je, kako ni pripravljena za šolo, kako prosi Boga, da bi ne bila vprašana — pa je zagledala božje oko, ki vse vidi in vse ve, in jo je bilo sram in ni molila in ni prosila več ter odšla iz cerkve vsa potrta. Agata se je ob spominu nasmehnila: »Koliko trpljenja, nespametnega, že takrat!« Videla se je, kako gre vedno po isti poti, kako se na križpotih ozre, ali ji ne preti kaka nevarnost, da bi bila povožena, in kako steče preko ceste. Videla se je in se celó spomnila, kako jo je vedno zanimala neka nizka hiša. In ko se je spomnila te neznatne hiše, se je domislila svoje današnje poti in odločila: »Tja pojdem.« Tudi to pot je zapustila cerkev brez prošnje, brez zahvale, brez molitve in šla nekdanjo šolsko pot. Premišljala je in ugibala, kdo živi v tisti hiši, ali je gospod, poročen ali samec ali vdovec; star ali mlad; ima ženo in kakšna je; ali ima otroke in so lepi in zdravi, še majhni ali odrasli. In že je stala pred hišo.

Hiša je stala ob cesti gosposkega dela mesta, bila pa je nizka in dolga z visoko streho. Agata ji je vedno rekla: hiša s kučmo. Okenca, katerim je rekla očesca, so bilā majhna in line je varovalo okovje: železni križi. Kadar je šla mimo, se je razjezila nad hišo, češ: »Manjka ji ust.« Imela jo je za staro mater drugih, novejših hiš, ki so stale, obdane z vrtovi, v soseščini. Z usti je mislila vrata,

ki jih hiša ni imela na cestni strani. Ob koncu hiše je zapazila v železni ograji železna vrata, ki prav za prav nič ne povedó, kam držijo. Agata jih je odprla in stopila na tlakovan hodnik z leseno streho, ograjen na vrtni strani z vrtnicami ovijalkami, ki so cvetele v rdečih šopih. Šla je do konca in prišla zadaj do umetno kovanih železnih, visokih vrat, obdanih s steklom. Pogledala je po zvoncu, ni ga bilo. Poizkusila je na kljuki, ni se odprla. Zazrla se je v zanimivo, široko, kamnitno vežo in široko stopnišče. Tam so stali stari stebri iz kamna in marmorja in prav tako velike vaze z rastočim zelenjem, kar je dalo vhodu vtis palače in govorilo, da gospodari tu nekdo, ki mu je potrebna doma lepota umetnosti. Agata se je začudila temu širokemu, razkošnemu vhodu spričo hiše s kučmo pri cesti. Skoraj je pozabila, da je prišla po opravkih. Zapazila je pri vratih dolgo železno palico s krasnim, rezljanim lesenim ročajem, ki jo je spomnil, da je to najbrž zvonec. Prijela je za ročaj in potegnila. Res se je oglasil zvonec in jo prebudil. Pričakovala je, da priteče po stopnicah mlado dekle z belo naškrobljeno pentljo v laseh in s predpasnikom iz naškrobljenih belih čipk ali postarna, sloka kuharica z belim predpasnikom, ki ji sega do gležnjev. Pa ni bilo nikogar, sama tihota. Ona pa ni mogla oditi; kakor da je prikovana, je postala in še enkrat pozvonila. Nato je slišala, da so se nekje odprla vrata, ni pa

slišala korakov, ki so prihajali. Zagledala je gospoda. Lagodno, gosposko pa preprosto je prihajal navzdol; bil je gologlav, ob sencih nekoliko siv, v odpetem domačem jopiču temne vijoličaste barve.

Odprl je vrata: »Iščete mene?«

Agata se je v zadregi nasmehnila in povedala njegovo ime.

»To sem jaz. In želite?« se je sklonil k njej.

Agata je povedala svoje ime in rekla: »Moj mož je profesor in zídava. Oprostite, da sem prišla prav zaradi davčnih olajšav, ki so zdaj preklicane.«

»Nič mi ni znano vaše ime,« je ljubeznivo in preprosto dejal: »Izvolite.« Vrata so se za njima zaprla same od sebe.

Soba, kjer sta vstopila, je bila velika in Agata ni razločila nič drugega ko rože, same rože, ki so v velikih, svežih šopih dišale iz visokih in širokih vaz.

Pokazal ji je prostor ob majhni, štirioglati mizici, pregrnjeni s tankim, belim platnenim prtom, ki je segal skoraj do težke preproge. Mizica je bila prazna in se je tiščala večje, ovalne mize in bila obložena s knjigami, časopisi in tudi dvema vazama rož.

Njej nasproti je sédel gospod in dejal: »Govorite, kaj vas je privedlo k meni!«

Za časek se je Agata zagledala v njegov zarjaveli obraz, ki je bil gosposki, brez gub, in ob-

stala na njegovem dobrem, zvestem pogledu. Rekla je tako preprosto, kakor je mislila: »Oprostite, da sem prišla. Zdaj je potekel čas davčne prostosti novim hišam; zatrjujejo pa, da se ta doba obnovi samo za večja mesta, mestece, kakor je naše, pa izgubi olajšavo. To nas skrbi, zato sem prišla.« Agata je prenehala in se nasmejala prav takrat, ko se je gospodu zresnil obraz in je odgovoril kakor otroku:

»In kaj bi radi od mene?«

»Da ne dovolite, da se prav našemu mestu odtegne ta olajšava.«

»Pa tega ne odločam jaz,« se je zasmel v vsej svoji prostodušni visokosti. Agata pa je rekla dalje:

»Vemo, da je vaša osebnost tako močna v našem državnem življenju, da zmorete, kar hočete,« in se na lahko priklonila.

»Če tako mislite,« se je smehljaje nagnil tudi gospod, »potem bom poskusil; ne dam vam pa v tej zadevi nobenega upanja.«

Agata je nato veselo vstala in rekla: »Zdaj nimam samo upanja, prepričana sem, da je davčna prostost že tudi naša.«

Njeno trdno zaupanje mu je laskalo, da je velikega moža spravila celó v zadrego in je ponovno poudaril:

»Ne imejte preveč upanja.«

Agata mu je ponudila roko in spet dejala: »Saj ne boste hudi, da še pridem v tej zadevi — po uspeh.«

Še se je nasmehnil njeni otroško trmasti volji in jo spremil po stopnišču do izhodnih vrat.

Matej in Mara sta opazovala že nekaj časa spremembo na Agati, ki je postala bolj tiha, mirna in zamišljena. Matej je mislil, da je preobremenjena s skrbmi, in je čakal, da pride k njemu po pomoč. Maro pa je skrbelo, da je Agata bolna, preutrujena od zaposlenosti na stavbi in od tega, kar je delala doma v noč, ker je bil dan prekratek. Agata sama pa se ni zavedala, da je opaziti na njej nekaj, kar druge vznemirja; počutila se je mirno in dobro.

Poletje se je nagibalo k jeseni in jutra so bila hladna, že mrzla. Na stavbi so dokončavali mizarji, pleskarji, električarji, vodni instalaterji, pečarji in mizarji, ki so pokladali parkete. Preko prostorov je pihalo mokro in mrzlo. Agata je hodila zdaj navadno po terasi v prvem nadstropju, ki je segala preko vsega pročelja. Če je bilo sončno, se je naslonila na ograjo in gledala v daljavo po ure dolgo.

Počasi je na stavbi utihnilo in Agata je prihajala le še vsako jutro, da je odprla okna, in vsak dan proti večeru z Matejem, da sta zakurila peči

in zaprla okna čez noč. In ker si je Agata želela, da poslika svojo sobo sama, ji je Matej ob popoldnevih pomagal. Bila sta vljudna drug do drugega kakor dva tujca. Zgodilo se je, da je Agata čemu ugovarjala, uklonila pa se je Mateju takoj, če je bilo njegovo prepričanje drugačno.

Nekoč jo je Matej prav bolešno preizkušal. Agata mu je pritrčila vse in naredila vse po njegovi želji, ne da bi pri tem kaj trpela. Začudila in prestrašila se je, ko jo je prijel nenadoma za ramena in jo stresel, da ji je padel čopič iz rok: »Agata, kaj je s teboj?«

»Kaj je z menoj?« Pogledala ga je, povabila pogled in se tedaj zavedela, da je v duši kriva pred njim.

Izpustil jo je, zdela se mu je tako izčrpana in uboga, in Agata ni mogla nič več delati. Prenehala sta in odšla. Šla sta tiho do doma. Doma pa je stregla vsem sama in na Mateja posebno pazila. Tudi po večerji je prisedla k njemu v njegovi sobi in ga gledala pri njegovem delu. Čez čas je opazila, da je vzel nov list papirja, začrtal zemljišče, hišo in začel zarisavati vrt. Primaknila se je bliže in bila ganjena, ko je vedela, da je to Matejev tihi pogovor z njo. Pritegnil jo je toliko, da je vzela še ona kos papirja in risala svoj vrt. Ko sta končala, sta gledala, on njen vrt, ona njegovega. Zares je bil Matejev lepši. Ločil pa si takoj vrt moške zamisli od vrta ženske poezije:

Matejev je bil arhitektonsko izveden s kamnitimi stopnišči in zidanimi terasami, Agata pa je vzela vso sredino ploskve za trato, ki jo je obkrožalo grmičevje in jablane, v sredi trate pa je bil bazen. Potem je Matej znova risal in združil obe zamisli v eno.

»Ali si že odpovedala stanovanje?« je pričel Matej pogovor.

»Selili bi se sredi januarja, ali ne? Do februarja uredimo in takrat bi morda že lahko pričeli z delom na vrtu?«

»Ali se veseliš?« je pogledal Agato Matej.

»Najlepše je takrat, ko pričakuješ, ko še ni; kakor je najlepša pomlad, dokler je še ni in jo čutiš le v srcu.«

Prijel jo je za roko in jo hotel pritegniti k sebi, ona pa je odkimala, se mu izvila in šla v drugo sobo.

In v taki pritajenosti sta živela dalje. Matej je slutil, da je nekaj zapravil, in to ga je peklo. Hotel si je vse pridobiti nazaj, celó ponižal se je nekajkrat, pa je bil osramočen. Agata je ob večerih šivala, krpala nogavice in poslušala Maro, ki je v svoji sobi igrala klavir.

Tudi ta večer je pričela s šivanjem, ki pa ga je odložila, si pripravila pisemski papir in črnilo ter se zagledala proti zastrtemu oknu. Nato je začela pisati. Obraz je oživel, zasijal v milini, ki je ni bil vaje. Trdi izraz okrog usten se je čudil

v blaženem smehljaju. Ko je končala, se je naslonila na naslanjalo stola in se smehljala. Koliko časa je tako sedela pred pismom, ni vedela. Začudila se je, da se je Matej že vrnil, stal poleg nje in gledal v pismo. Vstala je, on pa je sedel na stol, katerega mu je Agata prepustila, vse brez besed, in bral:

»Preprosta sem in neučena in zdim se kakor beraček. Pa nikar ne bodite hudi, da Vam jemljem čas in Vas motim sredi Vašega dela! Saj velik človek tega ženski ne zameri.

Kaj bo res rešeno vprašanje davkov šele z novim finančnim zakonom? Vem, da nima finančni minister skrbi za stanovanje, ni mu treba misliti, kako bo plačal davke. Želim pa, da bi bil vsaj v sanjah vržen iz stanovanja na cesto, kakor so naši ljudje dnevno; da bi se mu prav živo sanjalo, da ga preganjajo davki, ki jih njegov razum ne more doumeti in jim naša pridnost ne more zadostiti. Potem bi brž spet imeli davčno prostost za nove hiše. In prav to si toliko želim.

Vidim Vas, da se mi smežete. Zato vem, da smem povedati, da se mi zdé gospodje ministri kakor listine, ki leže zaprašene po ministrstvih: ne dihajo, ne govoré, se ne smejejo in ne jokajo z nami. V Vas pa vidim človeka, ki gleda, vidi, doživlja narod in poedinca.

In zdaj mi dovolite, da vam povem prav tiho, tako da še sama ne slišim, da mi neprestano pri-

šepetava nemir: dav-ki, dav-ki! Veste vse... Dajte, recite, naj bom tiho.«

»In komu je namenjeno to?« je pogledal Matej na Agato, ki je stala ob oknu in hotela prodreti s pogledom preko zastrtih oken.

Agata je pristopila in pokazala naslov na ovoju. Matej je gledal naslov:

»Kaj ga poznaš?«

»Poznam.«

»Tega nisem vedel,« je rekel zamišljeno, ne da bi bil umaknil pogled z mize. Še se je iztrgalo iz njega: »Od kdaj ga poznaš?«

»Od tedaj, ko si prišel s skrbjo o davkih.« Še je ni pogledal. Agati je bilo mučno to izpraševanje, čeprav si je želela govoriti o tem.

»Kaj si mu že večkrat pisala?«

»Da. Večkrat.«

»In ga poznaš osebno,« jo je naglo pogledal.

»Poznam.«

Matej je odšel v svojo sobo in se spet vrnil:

»Stara mati so umrli. In mati želi, da jo pri pogrebu spremljam jaz. Ti pa se lahko pridružiš Mini ali pa ostaneš doma.«

»Kaj je mati tvoja žena? Potem je potrebno, da vem, kdo sem jaz?«

»S srcem sem pri materi, z dolžnostjo pa pri tebi,« ji je mirno odgovoril Matej, ne da bi jo bil pogledal, in tudi vrat ni zaprl za seboj. Šel je do okna v svoji sobi, se naslonil s hrbtom nanj in

čakal, da pride Agata za njim. Prav tako se je Agata naslonila na omaro in čakala Mateja, da se vrne. Ugasnil je luč, tudi ona jo je ugasnila in Matej je slišal, kako je šla tiho zapirat vrata. Od srčne bolečine ga je stisnilo v grlu. Ko pa je Agata ostala sama, se je vrgla k svoji postelji na kolena in glavo zarila v odejo. Ko je legla, je na pol sedé na pol ležé nepremično gledala v steno, ki jo je v temi komaj razločevala. Sklenila je prste na roki, jih stisnila in pretegnila sklenjene roke nad glavo, da so potem omahnile in padle kakor mrtve na odejo.

»Bog!« je v sebi zaklicala Agata. Stresel jo je notranji mraz, ki ji je skremžil obraz v jok brez ihtenja, brez solz; slišati je bilo le globoko zaje-manje sape. Zaprla je oči in naslonila glavo na posteljnjak.

Tudi Matej ni spal. Ležal je z rokami pod glavo. Ni občutil vulkana Agatine ljubezni, ki jo je tajil iz dneva v dan, ker so jo teptali v njegovi duši cesta, gostilna, mati, bratje in sestra. Ni je gledal s svojimi očmi; videl jo je, kakor mu je kazala ženske cesta, kakor je sramotila žensko gostilna in kakršno so mu jo prikazovali mati, bratje in sestra.

Agata ga je gledala v začetku zakona z zastrim pogledom, potem pa ga je spoznala, kako visi na gostilni in domačih bolj ko na njej. Borila se je za njegovo in svojo ljubezen, a zapostav-

ljena, obnemogla se je zrušila pod križem, ki ji je bil zaradi njene mladosti pretežak. Zagledala je pred seboj križ in Križanega in tam našla novo moč. Globoka vera ji je dala novo ljubezen v Bogu, ljubezen v ljubezni sami. Ni to prišlo čez noč. Bilo je mnogo prečutih noči, mnogo zatajevanega trpljenja, ki se je s trnjem zasajalo v njeno srce.

Zdaj se je spet zagledala z zaprtimi očmi na križ in Križanega: »Zakaj si mi dal roko, ko sem te obiskala v cerkvi, in me vodil preko šolskih spominov do njegove hiše? Zakaj si me vodil za roko, da sem pozvonila in šla preko tistega stopnišča, in si dovolil, da mi je tam vztrepetalu umirjeno srce? Zakaj mi razodevaš ljubezen, ki jo prepoveduješ?« Zagledala je hišo s kučmo, tisto sobo, mizico in rože in zaslišala v duhu njegov glas. »Ali je to ljubezen?« je pomislila s pogledom na križ. »Ali je to greh?«

Izprašala si je vest, kakor vsak večer, preden je zaspala; umirila se je in misli so ji utihnile v noč.

10.

Nova Logarjeva hiša je bila zdaj polna in živahna. Kakor se je dolgočasila, dokler je bila prazna, tako se je zdaj z odpiranjem vrat, prihajanjem in odhajanjem, tekanjem, ropotanjem in glasnimi klici gibala in kričala kakor živa.

Časih je Matej prinašal Agati rož in bonbonov, zdaj pa ji je prinašal — njeno največje veselje: žage, svedre, čopiče, barve. Sam si je napravil v kleti delavnico in si kupil stružnico — otroka sta odlagala igrače in se družila ondi z očetom. Pavel in Bernardek sta se razmahnila, da se nisi mogel načuditi njuni življenjski sili. Neprestano sta skakala, tolkla, vriskala, pela in se prekopicovala. Včasih so se zapodili še vsi trije veliki: Matej, Agata in Mara, v ta otroški vrtinec, se skrivali po sobah, se šli vojsko, bili mucki in kužki, se krohotali in skupaj jokali. In otroka sta jih pritegnila v svojo šolo in so se igrali, koliko je ena in ena. Zdravje in mladost sta zahtevali, kar je njunega.

Ko so sedeli pri kosilu in je Matej prinašal iz zunanjega sveta v njihov svet novosti ter se je vmešala med novice tudi politika, sta otroka zajemala v svojo otroško pamet tudi to. In ko sta se pri igri obmetavala z vso svojo menažerijo in se pri tem utrudila, je dejal Pavel:

»Pojdimo se kralje!«

»Jaz že ne,« je dejal Bernardek; vedno je rekel ,ne', kadar se je Pavel hotel uveljaviti.

»Saj boš ti kralj!«

»Kaj boš pa ti?«

»Jaz bom pa tvoj minister.«

»Kaj bodo pa mama in ata in Mara?«

»Pa naj bo ata kralj in mama kraljica.«

»Kaj pa Mara?«

»Mara pa ti pa jaz bomo ministri.«

»Kaj bo pa Nežka?«

»Bo pa še en minister.« Premolknila sta.

Gledal je Pavel Bernardka in se domislil:
»Toda kdo bo parlament?«

»Pa naj bo Nežka parlament,« je gledal Bernardek Pavla.

Ta se je razkačil in bušil vanj: »Tepec!«

»Se pa ne grem,« je bil užaljen Bernardek.

»Kaj ne veš, da je parlament veliko ljudi. Parlament so poslanci,« je razlagal Pavel Bernardku, ki je ves čas držal medvedka v naročju.

»Pa naj bodo medved in konji in kužki in mucki in žirafa in ovčke in kravice parlament, če jih mora biti veliko. Poglej, koliko jih bo!« Tekel je po kotih in iskal razmetane živalce.

»To ne bo nič,« je ugovarjal Pavel.

»Boš videl, ko jih posadim v vrste!«

Ko je bilo to urejeno, Pavel ni vedel dalje. Mislil je in dejal: »Ali ti veš, kako se pravi ministru, ki ima denar?«

»Kako se mu reče?« se je zamislil Bernardek. »Veš, to je vseeno, kako mu rečejo; ministri so vsi enaki.«

»To ne bo šlo,« se je utrudil Pavel. »Rajši bom jaz kralj in ti moj minister.«

»Bom pa rajši jaz kralj in boš ti moj minister,« je ugovarjal Bernardek.

»Če bom jaz kralj, ti bom vse dal, kar boš hotel,« se je Pavel še potegoval za kraljestvo.

»In če bom jaz kralj, bom tudi jaz dal tebi, kar boš hotel,« ni izpustil iz rok vladarstva Bernardek.

Prerekala sta se tako dolgo, da je zavrela v obeh vroča kri. Slišati je bilo nekaj zaušnic in Mara, ki je bila v sosedni sobi, je zavpila: »V parlamentu se ne klofutajo!«

Obstala sta. Pavel se je še huje razjezil in zakričal: »V parlamentu tudi ne kriče tako ko ti!«

»Jaz nisem iz parlamenta kakor vidva, jaz sem občinstvo, ki posluša in pritrjuje ali ugovarja, kadar zborujejo gospodje!« je dejala Mara in otroka sta se zamislila. Vendar se Bernardek ob tem ni umiril. Spomnil se je, da je dobil več zaušnic kakor Pavel, zato je spet pograbil živalce in začel z njimi obmetavati Pavla, ki ga je ujel in vrgel ob tla. In Mara, ki se je nepričakovano prikazala, je dobila medveda v glavo. Morala je prav temeljito zavladati, da je bil mir, kjer so hoteli zavladati podložniki.

Ob osmih zvečer je v hiši utihnilo, otroka sta odšla spat. Matej in Mara sta šla vsak v svojo sobo po svojem delu, Agata pa je ostala v družinski sobi. Pred polnočjo sta prišla Matej in Mara k Agati še na čaj, opolnoči so ugasnili luč in hiša je zaspala.

Domači red so hoteli preokreniti obiski, ki niso hoteli izostati. Jemali so čas, razdirali domačnost in z njimi se je pričel vsiljevati tuj svet v dom. Agata in Mara sta vedeli, da je izgubljen čas, ki sta ga dajali drugim in ne družini. Matej je prihajal le toliko k pogovorom, da se je izgovoril z delom, in spet odšel.

Nekega večera, ko so vsi trije ostali skupaj in klepetali, je medtem Agata krpala nogavice. Matej se ji je zasmel: »Preveč sile ti gre v to šivanko, ali ne?«

»Prav zdaj, ko tako pokojno vdevam nit v šivankino uho, mi je prišlo, da bi laže z enim zamahom obrnila oblo sveta, kakor da držim šivanko v rokah.«

»Ironija življenja! Ali ne, Agata?« se ji je zasmel Matej.

»Ironija bi bila, če bi bila jaz filozof,« je pogledala Agata Mateja.

»Saj ti nočeš biti filozof, ampak pesnik,« se je še norčeval Matej. »Ko te gledam, kadar žagaš ali stružiš, ali ko premikaš omare in mize, vidim, da ti je vse to kakor igračka. Tvoji prijemi in gibi so igra atleta s punčko.«

»Torej si obupal nad nežnostjo ženske, ki je tvoja žena?« se je zagledala Mara v Mateja.

»Napak!« ji je odvrnil Matej. »Agata me zabava; moč in sila, ki vre iz nje, me naravnost poživlja. To ji daje zdravje. Poglej, kako je rdeča in kako se širi od dneva do dneva.« se je hudo mušno okrenil k Mari.

»To je prav za prav žalostno zame, za žensko, ki velja le tedaj, če je lepa, mila, ljubezniva in v tem vsak dan drugače iznajdljiva. Tako je vsa ta moja moč in energija brezpomembna, brez pravega obratovanja, tehniško povedano. Najbolj žalostno pa je še to, da pri vsem tem spoznanju, da se nepravilno udejstvujem kot ženska, nisem nič kaj pri volji, da bi bila žalostna.«

»Ali se ti ne zdi, Agata,« jo je prekinil z živim pogledom Matej, »da se je Bog zmotil, ko ti je dal krilce in ne hlač?«

»To boš vedel pač ti najbolje, ko si moj mož,« je odgovorila Agata in si prižgala cigareto.

»O!« je poskočil Matej, »prelomila si obljubo, saj sva se domenila: jaz ne bom pil, ti ne boš kadila!«

»To obljubo je naredila ženska,« se je zasmejala Agata, »ki se nanjo ni nikdar mogoče zanesti, da bo obljubo tudi držala.«

»Ženska je hudič,« je dejal Matej.

»Vi moški ste pa ideja, idealisti; me ženske smo — življenje. In zapomni si, Matej, da vsakega moškega življenje prej ali slej ukani, če slepo veruje le vase in prezira resničnost,« je rekla Mara.

»Pa kakor vidiš, se Matej celó ukvarja z ženskim vprašanjem,« je nadaljevala Agata.

»Saj to je napak,« je na šalo resno odgovorila Mara, »naj se ukvarja rajši s svojo ženo.«

Vsi trije so se zasmjeli.

»Res je,« je nadaljevala pogovor Agata, »kako prav si povedala, Mara; vedno pravi: ‚Otroci te jemljejo meni, obiski te jemljejo in samo pri delu si z vnemo in vesela.‘ Kadar ga pa objamem, se zmeni toliko, kakor če mu muha sede na obraz.«

»Ženske, ženske!« je stopil Matej k Agati, ji segel z rokami v lase in jih razkuštral ter nato veselo odšel v svojo sobo.

Nekaj časa sta molčali, potem pa je pričela spet Mara:

»Pa ima Matej le prav, da si preveč oddana vsemu v hiši, le njemu premalo. Premalo si ljubezniva z njim.«

»Kaj ni vse, kar mislim, čutim in delam, le zanj?« se je temno zagledala Agata v Maro.

»Vse to je za našo skupnost, za dom, ni pa le zanj!«

»Kaj pa je potem samo zanj?«

»Tista ljubezen, ki je samo vajina in ne skupna.«

Agata se je sklonila niže nad krpanje in kri ji je šinila v glavo. Ni bila vajena, da bi se Mara vmešavala v njune notranje zadeve. Privrelo je

temno iz nje: »Še nikoli nisem pri moškem beračila ljubezni. Tudi če sem ljubila do bolečin, nisem nikomur nosila ljubezni. Še če so mi ljubezen vračali, sem se čutila ponižano in sem se je bala. Ženske ljubimo že ljubezen samo in se dajemo v ljubezni brez vprašanj do zadnjega svojega vlakenca. Mož pa ne dá sebe vsega, on te ljubi zaradi sebe samega, zato te lahko tepe, biča, žali, ponižuje in prezira obenem, ko te ljubi. Ko te dvigne do neba, te trešči brez pomišljanja prihodnji hip ob tla ter stopi nate in preko tebe ter gre v gostilno, da se zabava ali dolgočasi.«

»Vse žene trpé tako,« jo je prekinila Mara.

Pa Agata jo je ustavila: »Počakaj, da končam. Ne gre za trpljenje. Veš, da tudi trpljenje ljubim, kakor ljubim vse, kar mi daje življenje. Tudi Mateja ljubim. V zadnjem času celó do bolečine prečutih noči v čakanju. Nisem pa in ne bom prosila, da ga smem ljubiti. Pregledala sem s pametjo svoj položaj — sebe in njega. Docela me je minila vsa sentimentalnost mladega dekleta; zdaj ga ne čakam in ne kličem več. Vem, poročena sem, ne odrekam se temu, več ni moja dolžnost. In kdor dolžnost ljubi, je vladar, svoboden — in to je modrost! Zdaj sem končala. O tem pa ne govori nikoli več z menoj. Naj ti zadošča, da ti odkrito povem: V meni je toliko sreče in ljubezni, da bi lahko objela ves svet. Ni pa ta sreča in ljubezen toliko velika, da bi jo videl Matej in jo

objel. Jaz pa zato nočem in ne bom ob tem umirala, ampak delala.«

Pri zadnjih besedah je Agata pripravila šivanje. In ko je končala, ni pogledala Mare, kakor da je ni v sobi in da je govorila sebi. Rekla je še kakor v prazno: »Lahko noč!« In Mara je ostala, kakor preobtežena, še nekaj časa v sobi. To noč je Matej končal svojo knjigo in pripravil vse, da jo pošlje v odobrenje ministrstvu prosvete.

11.

Bil je tisti čas, ko skopni sneg in se zemlja razgali. V zraku je voda, ki te še mrazi do kosti. Nebo je nizko, skoraj belo in te spominja na sneg. Piha jug in pričinja se boleče presnavljanje prve pomladi. Vsa narava, človek in priroda, drhti v tresljajih — od stare korenine do najnežnejše koreninice, od deklice do starca — le da mladost ob tej bolečini zavriska, starost pa se krči in stiska, a se vendar razmahne preko sebe še v novo pomlad.

Tudi Agato je poklicala zemlja, ki je ležala v velikih kupih na vrhu. Že nekaj dni je stala pri oknu s pogledom na vrt, že nekaj dni ni vedela, kako naj se odloči. In danes je slonela na oknu, ki ga je odprla na stežaj, da jo je mrazilo, pa tega ni hotela občutiti. Grela jo je toplota, ki je segala iz vrta do nje. Tam je meril Matej grede, zasajal

količke in natezoval vrvco. Ob kupih zemlje je delalo šest delavcev, ki so kopali, nalagali na samokolnice in razmetavali po Matejevem načrtu. Agata ob oknu je drhtela v nemiru; bilo ji je, da bi šla in sama prijala za lopato, zravnila vrt in se trudila in potila. Pa ji je Matej ukazal, da ne sme med delavce, ali pa on ne gre. Nekajkrat je že stopila do vrat, pa je obstala in se vrnila.

Slednjič se je oblekla in šla v mesto. Ob takih urah, ko ni vedela, kam bi s seboj, se je domislila tovarišice svoje mame. Gospa Grolova je živela pri svoji poročeni hčeri in bila v sedemdesetem letu, a živahnega duha in je rada imela družbo. Agate se je razveselila, kakor se je Agata vedno ugrela pri njej. Tokrat je našla gospo potrto.

»Kaj ste bolni?« je pozdravila Agata.

»Nisem, samo marec se bliža, ki je za mladino najlepši mesec, za dozorele najhujši v letu. Rije po človeku, da ne veš, kam bi; težko ga je preboleti. Kaj ga ti ne poznaš, Agata?«

Agata jo je gledala, kakor da pripoveduje iz njene duše, in se nerodno nasmehljala: »Časih začutim praznoto, manjka mi nečesa; in spet pride tesnoba, ki me hoče stisniti; takrat se oblečem in pridem k vam. Zdaj je dobro. Kako je z vami vsemi in kako je z vami še posebej?«

Agata se je naslonila v kot zofe in gledala v gospo, ki ji je govorila o vnukih, hčeri, zetu in svojih sinovih. Agata je poslušala, pozabila, da ni

doma, in se utopila v razorani obraz gospe. Poslušala jo je pozorno:

»Doživela sem že vse, samo revolucije še ne. In ko slišim o boljševiski Rusiji, fašistični Italiji in slišim Hitlerjev glas, se mi zdi, da se tresejo tudi tla naše zemlje pod koraki, ki prihajajo. Tri sinove imam in zeta, ki jih poslušam. Vsi štirje se bojujejo drug zoper drugega, vsak za svojo veliko in edino veljavno idejo! Kaj so to bratje po krvi in iz enega gnezda? Kaj sem jih učila jaz tako, jaz vsakega drugače? Kaj nisem molila in jih učila moliti, spoštovati in delati? Oni pa se mi posmihajo in molijo svoje ideje, svojega političnega boga, ki jih uči sovražiti in jih odteguje delu. Vidiš, Agata, da bi ne držala dóma s temi starimi pa žilavimi rokami, ki jih vodi Bog, in da nimam ob sebi hčere, bi bili vsi ti moji štirje veliki možje, čeprav so na visoki družabni stopnji, brez doma in kakor izobčenci sredi ceste.«

Utrudila se je in prenehala. Oči so se ji svetile v ognju, kakršnega zaneti ljubezen v mladih očeh. Lica so ji pordela in kretnje so poživile vso njeno drobno pa prikupno postavo. Tudi Agato je ogrel ta ogenj, tudi iz njenih oči je plamtelo in čakala je, da je lahko rekla: »Se vam zdi, da bi ženske mogle zaustaviti reko, ki drvi preko Evrope ter preplavlja in uničuje ves božji svet? Kaj se ne jezite preveč na moške?«

»Vidiš, Agata, to je tisto! Ženske! Ženska je tisto zlo, ki spodjeda današnji čas.«

»Eva je kriva, je rekel prvi mož Adam,« se je nasmehljala Agata in čakala na nadaljnje modrovanje stare gospe.

»In čeprav se smeješ, Agata, je le Eva kriva. Eva je dejanje. Eva je kriva prvič, drugič in poslednjič.«

»Pa imamo tudi Marijo,« je rekla Agata, a ni mogla nadaljevati svoje misli, ker jo je gospa Grolova prehitela.

»Zdaj vlada Eva, čas zmote. Danes nimamo ne žensk ne žená, nimamo domov in nimamo mater. In zato danes tudi nimamo mož.«

Gospa si je oddahnila, ko je izlila iz sebe gorjé, ki jo je težilo in morilo, kakor da bi v svoji duši preživljala grozote revolucije same.

»Potem je pač revolucija Evropi potrebna, potem je boljše vizezem pogoj novega zdravega življenja,« je pogledala Agata gospo in jo skušala.

»Noríca! Ali boš svojo hišo zažgala, če imaš v njej tudi smeti? Da, tako bajajo dandanes! Revolucija prepoji zemljo s krvjo, grozote vstajajo in rastejo namesto križev, ki jih lomijo in teptajo. Križ pa, Agata, je nosil ljubezen vsega sveta in je razprostrt od duše do duše, tudi preko tistih, ki ga sežigajo in pravijo, da ga ni. Rusija žrtvuje tisoče in tisoče življenj, milijone in milijarde, ki naj bi iz materije zgnetle novega boga. Dvajset let je

šinilo preko brezbožne Rusije kakor brezploden dan — in križ stoji! In trpim jaz in boš trpela ti in bodo šli v boj zoper križ naši in še drugi, dokler ne pade pod njim zadnji, ki je dvignil roko zoper njega, zakaj ,duša je nemirna, dokler ne počiva v Bogu,«

Gospa je končala in spet jo je prevzela žalost in s to žalostjo je dejala še Agati, ki jo je gledala molče: »Tebi, Agata, je dobro. Glej, da te sreča ne stre, naša moč je križ!«

Ta dan je Agato utrdil, da je bila pripravljena za vse naslednje dni.

V nekaj dneh so delavci nehali prekopavati zemljo na vrtu in vrt je dihal svobodneje, ko ni bilo več kupov in so bila pota opredeljena.

Ceniki sadnega drevja so ležali na mizi in treba se je bilo odločiti. Ker so molčali véliki trije, sta govorila otroka.

»Jaz dam sto dinarjev za češnje, hruško, jablano in marelico,« je kričal Bernardek in barantal: »Pa bo vse samo moje, da veš, mama!«

»Potem nočemo tvojega denarja,« ga je pogledala Agata čisto resno. »Kar je samo tvoje, imej, vrt pa je nas vseh in tudi sadje mora biti za vse. Poglej, Bernardek, ali ne bi bilo to čudno,« je vzela Agata štiriletnega, že velikega v naročje, »ko bi šla midva po vrtu in bi bilo vse sadje moje

in tvoje in bi hoteli atej ali Mara ali Pavel utrgati češnjo, pa bi midva zakričala: Ne smeš, to ni tvoje! Kako misliš?« Stisnila ga je z obema rokama k sebi.

Povesil je pogled, se potem iztrgal iz objema, stopil na tla in pogledal vse: »Dam sto dinarjev in bodo drevesa le moja; sadje pa boste trgali vsi pa še jaz.«

»In zakaj hočeš, da bodo drevesa tvoja?« je vprašal Matej. Bernardek se je razkoračil in nagajivo zasmel, rekel pa ni nobene več.

»Povej, Bernardek, ateju, zakaj ti je potrebno, da so drevesa tvoja,« ga je vabila Mara.

»Povem, če me ne bo atej za ušesa,« je spet barantal.

»Pa povej, čeprav bi te za ušesa,« ga je silil Pavel.

»Pa povej ti,« se je razjezil Bernardek.

Pavel je prinesel svoj hranilnik in stresel prihranke iz njega.

»Kar povej, saj si tudi ti rekel, da se bova na drevesih skrivala, kadar naju bo atej klical, da bi naju kaznoval,« je izdal Bernardek skrivnost.

Mara in Agata sta skrili smeh. Matej je vprašal še dalje: »In zakaj hočeš, da je drevo tvoje, saj se kljub temu lahko skriješ?«

»Tako sva rekla,« se je oglasil Pavel s slabo vestjo, »če bodo drevesa najina, ne bo smel nanje nihče kakor jaz na svoja in Bernardek na svoja in tako naju tudi tvoja šiba ne bo dosegla!«

»Kaj ima atej šibo?« se je Agata zganila.
Oba sta molčala.

»Jaz dam vse. Preštej, mama!« je dejal Pavel.

»Jaz pa ne dam,« je ugovarjal Bernardek.

»Potem dobiš ti samo nižja drevesa, jaz pa močnejša in večja,« ga je pogledal Pavel.

»Potem dam jaz tudi vse in bodo vsa večja drevesa moja,« se je zresnil Bernardek v skrbi.

»Pa če dasta vsak enako,« je hotela Mara urediti, »gre obema enako, ali ne?«

»Pa dam jaz dinar več, da bodo večja moja,« se je hotel Bernardek s solznimi očmi zavarovati.

»Saj ga nimaš,« je zakričal Pavel, ki tudi ni hotel zaostati.

»Če bodo otroci gospodarili,« je vstal Matej, »je treba, da se umaknemo mi.« Pogledal ni nikogar, zavedel se je, da se otroka borita proti njemu. Da bi se uveljavil, je iztegnil roko in vzel kuverto z denarjem otrok in dostavil: »Napačno je, da imajo otroci denar, ki ga oče nima. Zato je potrebno, da bo denar spravljen pri meni.«

Matej jih je zapustil in slišali so, da je odšel tudi iz hiše. Bernardka je bolečina razočaranja pritisnila k tlom, mu položila obrazek v ročice in s solzami omočila prstke. Jokal je tako obupno, kakor da so mu vzeli življenje. Pavel je hotel solze izkričati, pa mu je Agata dejala: »Prinesi iz mojega predala pisemski papir in črnilo, da

takoj naročimo, mudi se.« Za kričanje ni bilo več časa.

Bernardek je počasi utihnil, se dvignil in zlezal na zofo k materi. Sedeli so krog mize in Agata je pričela naročati. Govorila je na glas, kar je pisala. In Bernardek je spet pričel: »Kaj je zdaj mojega, saj sem vse dal?«

»Vsi damo vse, kar imamo, Bernardek, zato je vse nas vseh, to je naše, nič tvoje in nič moje,« ga je hotela prepričati Mara. Bernardku pa je šlo še po teh besedah na jok.

»Pa čigava bodo drevesa?« je spraševal.

»Tepec, naša,« se je razjezil Pavel.

»Naša!« je ponovil Bernardek. »Tudi atejeva?«

»Tudi atej je naš, torej tudi njegova,« je odgovorila Agata in čakala, kaj Bernardek še odkrije.

»Potem pa naj dá atej svoj denar, mojega pa mi vrne,« se je potegoval še vedno za svojo lastnino.

»To mu lahko rečeš,« se je pogovarjala z njim čisto modro Agata.

»Reci mu ti. Atej udari. Če kričiš, še huje udari; pravi, da nas bo naučil, da ne bomo babe,« je pojasnjeval Pavel, ko je bilo zopet tiše.

Mari je bilo zadosti. Oblekla je oba in šla z njima na izprehod.

12.

Ko je Matej zapustil hišo in zaprl vrata za seboj, se mu je zasvetil na obrazu in v očeh smehljaj. Pravkar sta se poslovila dan in večer. Z dnevom se je lomilo tudi Matejevo občutje. Vsak dan mu je bilo, kakor da hodi navkreber do mraka, potem pa se spusti kakor na perutih v pokrajino ugodja, ko se omamlja z alkoholom.

Srečal je tovariša, ga prijel pod pazduho in potegnil s seboj. Ta se je začudil prijaznosti, šel nekaj korakov z Matejem in se potem vrnil svojo pot. Ko je hotel Matej zaklicati za njim, je zagledal Franceta z Lizo, ki sta prihajala za njim. Razveselili so se drug drugega. Matej je stopil v sredo mednju in se oprijel obeh, rekoč: »Zdaj pa gremo! Ti, Liza, pa povej, kam!«

Liza se je zasmejala z visokim glasom: »Glej ga, glej, saj niti ne veš, ali te marava s seboj!«

»To že vem, da me ti nočeš, da hočeš samo Franceta; on pa najbrž noče ne tebe ne mene. Ali ne, Francè? Kam gremo?« se je Matej obrnil k bratu.

»Ali naju vabiš, ali čakaš, da te midva povabiva?«

»Jaz sem suh,« je skušal Francè Mateja.

»Vabim,« je na široko izgovoril Matej vabilo.

»Mateja nekaj razganja,« se je hudomušno razveselila Liza.

»Najbrž mu je Agata dala dopust,« ga je zboldel Francè.

»Res je,« ni ugovarjal Matej.

»Pa ti ga je dala zato, da ga ima sama,« je hotel Francè vznemirjati Mateja.

»Uganil si!« je zviška pritrdil Matej in stopil prvi v gostilno. Gorela je le ena luč nad mizo, ki je bila zasedena. Matej je stopil v sosedno sobo, ki je bila večja in nerazsvetljena. Natakariča je prižgala luč in bili so sami.

»Torej te je zapodila?« je nadaljeval Francè.

»Kaj tisto! Rajši pij in pusti Agato,« ga je odvrčala Liza.

Francè ni izpustil: »Če ga še ni, pa ga še bo, iz svoje hiše. On bo pa plačeval.«

»In bo še zmeraj zadosti, da te povabim,« ni mogel Matej v slabo voljo.

»Liza pa nima hiše; če bi jo imela, bi jo imeli vsi Logarjevi, ne samo ona. Kaj misliš, da bi Liza pustila, da bi naša mati živela sama in bi se midva šopirila po hiši?« je ščipal Francè.

Ko je izrekel Francè besedo 'mati', se je v Mateju nekaj zganilo. Hotel je nekaj odgovoriti, pa ga je Liza prehitela. »Tako mislijo vsi, da bi bilo prostora pri vas tudi za mater,« je poudarila Francetove besede.

»Tudi jaz tako mislim, Liza,« je gledal v kozarec Matej.

»Samo Agata ne misli tako,« se je rogal Francè.

»Kaj misli Agata, ne vem,« se je Matej živo domislil Agate in sadnih dreves. Pil je kozarec za kozarcem kar na dušek. Francè ni zaostajal.

»Saj ti tudi ni treba vedeti, kaj ona misli; njej je treba vedeti, kaj ti hočeš, če sploh kaj hočeš, ali pa ji reci, da nimaš ne bratov ne sestre ne matere. Saj bi ti Agata to kaj rada verjela,« je Francè zasmehoval in čakal.

»Pa ji povej ti, ki uženeš vse ženske,« je dejal Matej mračno.

»Šleva!« je siknil Francè vanj in vstal.

Tudi Matej je vstal in stala sta si kakor dva risa nasproti.

Francè se je zarežal in Matej se je zasmel za njim. Nato je Matej burno odrinil in prevrnil stol, položil pest denarja na mizo, prinesel iz žepa še pisemski ovoj z denarjem, ki sta mu ga dala otroka za drevje, in treščil vse skupaj na tla. Pograbil je še suknjo in klobuk ter izginil.

Nekaj časa je vihral proti domu, pa se je naglo obrnil in že je bil v krčmi Kržišnikove. Ondi je bilo toplo in veselo. Soba je bila polna družbe, dima in alkoholnega vzdušja. Ker je bil Matej spet vsakdanji gost, ni s svojim prihodom nikogar vznemiril. Prisedel je, vzel časopis in si natočil kakor vsak dan. Nikomur ni prišlo na mar, da je ta mirni človek doživel pravkar burno igro. Bral je in počasi srkal iz kozarca. To ga je pomirilo, da se je celó zasmel dovtipu, ki ga je

bral in ga pokazal sosedu, da sta se skupaj smejala. Potem je prisluhnil pogovoru, katerega se je glasno udeleževala vsa soba. »Ženske,« je pomislil Matej, »kakor vsak dan in povsod!« Uspavalo ga je. Že je znal na pamet večno pesem, da nobena ženska ni vredna moške ljubezni. Beseda vlačuga se je motovnila po mizi, po dimu, po steklenicah, po uri, povsod...

Kržišnica je sedela med temi ljudmi, zaverovana le v štetje četrtink in litrov.

Matej se je domislil, da je lačen. V duhu je zagledal mizo v družinski sobi, pripravljeno za večerjo. Poslovil se je in odšel domov.

Po poti ga je spremljala miza, pogrnjena z belim prtom, krožniki so bili že na njem in jed mu je dišala iz njih. »Kako ji je dobro!« je pomislil Matej na Agato: »Tople sobe ima, knjige, časnike in, če ji je dolg čas, ima otroka, da se lahko igra z njima. Jaz pa se moram potikati po umazanih brlogih, ko ne najdem pri njej miru. Če se smeje, je kakor da se posmehuje meni; če me gleda molčé, je kakor da mi izprašuje vest.« Kri mu je stopila v glavo in odprla usta: »Vlačuga!« Zaslišal je svoj glas in ponovil besedo, ki se je neprenehoma ponavljala v gostilni. Postal je in pogledal okrog sebe.

Ko je stopil v družinsko sobo, je dobil Agato še pri njenih risbah. Delala je stojé in se sklanjala nad mizo. Ko je prišel Matej, se je vzrav-

nala. Hrbet jo je bolel in obraz ji je bil še zamišljen od dela. Spogledala sta se. Matej je v suknji in s klobukom na glavi sedel Agati nasproti in jo gledal. Agata je stala in ga gledala.

»Resno moram govoriti s teboj, Agata,« je pričel Matej.

»Pozno je že za resne pogovore,« se je branila Agata, da bi lahko delala dalje, »ali ne bi rajši jutri?«

»Ti nimaš nikoli časa zame. Danes zahtevam, da ga imaš,« je razgreto vrnil Matej.

»Če zahtevaš, potem je treba, da se uklo-
nim,« je odvrnila Agata z nasmehom, odložila peresnik in sedla.

»Treba je ukreniti, da mati ne bo živela več zase; stara je in tisto stanovanje je pusto in daleč iz mesta. Potrebno bo, da se priseli k nam.«

Agata ga je poslušala mirno in preprosto in prav tako odgovorila: »O tem sva govorila že z Dušanom; rekla sem mu, da je nespametno, da je mati še zdaj obremenjena z gospodinjtvom in še na starost streže otrokom. Dušan pa pravi, da bi mati brez Franceta ne prišla k nam. Franceta pa jaz ne morem sprejeti in pri tem je ostalo.«

»Kaj pa je tebi Dušan, da se razgovarjaš z njim o stvareh, o katerih bi morala govoriti z menoj? Kaj bo tukaj Dušan odločal ali jaz?« je govoril Matej presekan, besedo za besedo.

Agata ga je pogledala brez smehljaja. Čisto resno in ostro je rekla: »Govorim z vsakomer, kar govori, in tako tudi zdaj s teboj govorim o tem, kar si pričel. Če pa imaš kaj odločati, odločam v domu s teboj tudi jaz, zunaj doma pa lahko odločaš sam. Francetovih nesnag bi ne mogla prenašati doma, zato ga ne maram.«

»Ali pa veš, da s tem moje matere ne maraš?« se je zapičil vodeni Matejev pogled v Agato.

»Vem,« je hladno pritrdila.

»In če to veš, si to tudi upaš reči meni v obraz?« je zakričal Matej, pomaknil klobuk nazaj, vstal in spet sedel.

»S to odločitvijo sem se bavila že, ko smo zidali. Trezno, brez vsakih čustev sem postavila predse tehtnico. Na eno stran sem dala ljubezen tvoje matere do Franceta, na drugo svojo ljubezen do otrok. Če bi dala veljavo prvi in bi prišel Francè s svojo umazano dušo med nas, med moje otroke, bi čustva materinske ljubezni do svojih otrok sploh ne imela. Naš dom bi se sesul in od tega bi ne imeli nič ne mati ne on ne mi. Zato ponavljam: Franceta ne maram.«

»In kdo ti daje pravico, da obsojaš Franceta?«

»To sodbo ponavljam iz ust tvojih bratov in tvoje sestre ter iz ust tvoje matere. Nisem še slišala lepe besede od vas vseh o njem, slišala pa sem iz dneva v dan, da je propalica.«

Ob Agatinem miru se je umiril tudi Matej, tako da ji je na vse to dejal nežno in proseče: »Agata, ti in samo ti bi še lahko fanta rešila. Zakaj nočeš?«

»To ni moje poslanstvo. Vem pa, da naredi človeka le trpljenje in ne ugodje.«

Ta odgovor, ki je Mateju odbil prošnjo, s katero se je pred Agato ponižal, je zbudil v njem sovraštvo in zaničevanje: »Ti nisi človek, Agata, tudi srca nimaš, tudi ženska nisi, ti si kamen!«

Agata je prebledela in okamenela in res ni čutila utripa srca. Tudi se ni zganila, ko je slišala, da je Matej odšel v noč. Čez čas je risala dalje. Proti jutru je končala.

13.

Voznik je pripeljal več premogovskih voz praške za pota na vrtu, da bi se utrdila. Otroka sta imela vsak svojo samokolnico za odrasle in sta se v pridnem delu kosala. Agata je praško z grabljami ravnala in posipala z njo pota. Vsi trije so bili črni od prahu, ki se je dvigal pri prevažanju. Ko so se gledali drug drugega, so se smejali in šalili. Otrokoma je bilo prijetno, da sta kazala svojo moč in pomagala materi. Agata ju je sem in tja pohvalila in se jima čudila, kar ju je še bolj izpodbujalo k delu. Srečni so bili vsi trije.

Ko je opoldne prišel Matej in jih táke dobil na vrtu, se je natihoma raztogotil in jih od daleč

opazoval, rekel pa ni nič. Ko ga je Agata zagledala, se je naredila, kakor da ga ne vidi, se jezila nase, češ zakaj ni končala prej — Matej ji namreč ni pustil delati. Ko je zapazila, da je odšel k vhodu hiše na drugo stran, je prišla Bernardka in stekla proti hiši. »Pavel, lovi!« je zaklicala Pavlu, da ga je hitro potegnila za seboj. Mara in Nežka sta vzeli vsaka po enega otroka, da sta bila hitro umita in preoblečena. Ko je bila Agata pripravljena za kosilo, sta prišla tudi že fanta.

In Matej je pogledal izza časopisa: »Zakaj si najela ženo in ne moža za to delo, Agata?« jo je cgovoril.

Agata ga je razumela, pa je vendar odgovorila, kakor je bila vprašana: »To delo ni tako težko, opravi ga lahko tudi ženska in ženske so cenejše kot moški.« Govorila je in delila juho.

»Po čem ji pa plačaš?« jo je hotel spraviti v zadrego. Otroka sta gledala zdaj očeta zdaj mater in Bernardek je že hotel pojasniti, kdo je bila žena, pa ga je Mara zmotila.

»Tako sem rekla, naj se domeni s teboj, da ji plačaš ti. Ali je tako prav?«

»Pa koliko naj ji dam?« je tekel pogovor kakor zares dalje.

»Prosila me je za predjem, pa nimam in sem se izgovorila nate. Potrebuje denarja za cement in pesek, da bi ji mož ogradil gredice.«

Tedaj Matej ni mogel biti več resen, komaj glasno se je zasmel in odgovoril: »Reci ji, naj zapiše, koliko in kaj potrebuje. Naročil bom.«

»Potrebovala bi tudi nekaj denarja za delavca, ki bi ji pomagal,« ga je Agata pogledala in čakala, ali je Matejeva dobra volja resnična .

»Tudi delavca dobi. Ali želi še kaj?« je pogledal Matej Agato, ki je žarela kakor otroka, vsa rdeča in zdrava, in jedla, kakor da bi bila že tri dni brez jedi, in dodal: »Povej ji, da dobi vse, samo delat mora priti njen mož in ne ona.«

»Tudi to ji povem,« je previdno končala Agata in se le navidezno uklonila.

Po kosilu je ostal Matej pri mizi dlje časa kakor navadno; menda je hotel preskušati Agato, kako se bo odločila. Otroka sta takoj po kosilu odhitela na vrt in klicala mamo. Mara je morala za njima. Agata je vzela knjigo o vrtnarstvu in brala, kakor da ji za drugo ni mar. »Radovedna sem, kdo vzdrži dlje časa,« je pomislila. Pa je Matej vstal in odšel v svojo sobo. Kmalu se je vrnil preoblečen; v rokah je imel klobčič vrvice in izpraševal po kladivu, žebeljih in motičici. Agata bi bila najrajši skočila k njemu in ga objela, pa je vedela, da bi ga s tem spravila ob dobro voljo. Čeprav se je morala zelo premagovati, se ni zmenila za Matejevo iskanje in je bila videti, da jo je branje popolnoma prevzelo.

Matej je zaprl vrata, Agata je planila v Marino sobo, kjer je bilo okno z razgledom na vrt. Odprla ga je kar glasno, da je s tem opozorila Mateja nase. Slišal jo je, tudi razumel jo je, pa je kar pričel z delom. Poklical je otroka: »Prinesita iz kleti daljše deske!« Stekla sta, pri vratih sta se odrivala, kdo bo prvi, v kleti sta se stepala, da je Bernardek nekajkrat zacvilil in zakričal. Matej je moral do kletnega okna gledat, kaj počenjata. Deske so bile dolge in težke. Fantka sta se prepirala, ker Bernardek ni pomagal Pavlu in Pavel ni pomagal Bernardku, sam pa nihče ni zmožel deske. Stala sta vsak s svojo desko v veliki kleti kot dva nebogljená petelinčka. Nista opazila, da ju oče gleda. Mateju sta bila všeč taka in v srcu mu je bilo toplo ob pogledu na mala dva. Ko je videl, da sta ga zagledala, je smehlajaj skril za resnost in dejal: »Čakam!« Tedaj je prišlo Pavlu na mar, da Bernardka sploh ne potrebuje, da deske lahko nasloni na okno in jih od zunaj potegne na vrt. Tudi Bernardek je hotel napraviti tako, pa mu je Pavel dejal: »Ti pa pojdi na vrt in jih boš vlekel.«

»Pa pojdi ti!« je ugovarjal Bernardek kakor vedno. Pavel, ki je hotel očetu brž ustreči, je že dvignil roko, da bi dal Bernardku zaušnico. Pa je v tem zakričal Matej: »Ali bo kaj ali nič?« Pavel je skočil skozi okno na vrt, da bi šlo delo naprej, padel prav pred Mateja in ujel zaušnico.

Svojo prislonjeno desko je molče potegnil na vrt. Matej jo je odnesel ter prislonil h gredici, da naredi opaž za cement. »Še štiri take,« se je obrnil k Pavlu, ki se je sklanjal v klet in zastonj čakal na Bernardkovo pomoč. Ko je Bernardek slišal udarec, jo je namreč pobrisal iz kleti. Pavel je spet skočil v klet in vse deske znosil očetu kakor prvo.

Mara je hodila na drugi strani vrta in se krotila, da ni posegla vmes. Agata je slonela na oknu, dokler ni Pavel končal, potem pa si privezala na glavo ruto in šla na vrt za drugimi.

Na stopnišču je dobila Bernardka, ki ji je hotel uteči in ga je bilo sram, da ne pomaga. Agata je zavpila za njim: »Počakaj, Bernardek, počakaj!« Pri vratih jo je čakal in šel z njo. Ko ju je Pavel zagledal, je pozabil na Bernardka, tako je gledal mater z ruto: »Ti, mama, si pa zdaj taka, kakor da nisi moja mama,« se je ustavil in jo nevšečno gledal. Tudi Matej jo je pogledal in dobro so mu dele Pavlove besede. Agata pa je gledala Pavla dolgo v oči in rekla nežno: »Zmotil si se, Pavel, prav zdaj. Če pogledaš sebe, kaj nisi kakor majhen delavec? In če pogledaš ateja, kaj ni kakor kak mojster? In nisem jaz kakor delavka? In zato spadam k vam. Ali bi ne bila kakor tujka med vami, če bi bila jaz gospa, vi pa moji hlapčki? No, povej, Pavel, ali sem tvoja mama?«

Pavel je Agatinim besedam molče pritrdil, ganil ga je glas matere, ki je bil namenjen njemu, besede pa je Agata govorila Mateju. Tudi Nežka je že stala ob njej in čakala. Agata se je obrnila k njej in rekla: »Pavel bo nalágal, da končamo s posipanjem potov, vi, Nežka, mi boste dovažali. Ti, Bernardek, boš pomagal ateju.«

Agata je šla k svojemu delu na drugi konec vrta, Mateju pa je roka pri delu zatrepetala. Tudi njega je prevzel njen glas. »Zakaj ne govori z menoj tako mehko kakor z otrokom? Samo za otroke ji je, zame ji ni. Otroku se je opravičila, mene je prezrla. Otrok ji je enakovreden, mene ima za hlapca.« Občutil je, kakor da je v družini manj vreden in da je tudi njegovo delo odveč. Bernardek je počepnil k njemu v bojazni, da bo oštet, ker se je bil prej izmuznil od dela.

»Nanosi mi kamnov!« je pričel Matej.

In Bernardek se je dvignil in pogledal po materi. Stekel je k njej: »Ata pravi, naj mu nosim kamne,« jo je pogledal vprašujoče.

»V kleti dobiš košarico od sadja in tam, glej, je kup kamnov, saj jih vidiš,« se je ozrla Agata proti kupu in Bernardek za njo. Zadovoljno je stekel v klet in do kupa. Matej je tudi v tem čutil Agatino nadoblast. »Vse ona,« je pomislil. Ko je Bernardek prinesel kamne, ki si jih je naložil preko svojih moči, da bi se izkazal in bil pohvaljen, ni vedel, kaj bi z njimi. Oče je delal dalje,

kakor da njega ni. »Kamne sem prinesel,« je opozoril Bernardek nase.

»Vidim,« je dejal Matej.

»Ali naj jih stresem?«

»Pa jih stresi.«

»Ali naj jih še prinesem?«

»Pa jih prinesi!« In Bernardku je bilo dolgočasno in je tudi dolgočasno metal kamne v košaro. Začel jih je ogledovati, se zamislil vanje in se pričel igrati.

»Ali si zaspal?« ga je zdramil očetov klic. Tokrat je prinesel Bernardek polovico manj: »Ali je zadosti?« je vprašal in pogledal Pavla, ki ga je peljala Nežka v samokolnici in ga zvrnila pred Agato in so se vsi zasmeli. Spustil je košaro in stekel k njim: »Še mene, Nežka,« je kričal in se bal, da ne zamudi in mu ne uide prijetnost.

»Sekiro potrebujem,« je zaklical Matej.

»Bernardek, sekiro!« je ponovil Pavel, ki se je spomnil očetove krivične zaušnice.

»Pa jo daj ti,« je v solzah pogledal Pavla.

»Ti si pri ateju, jaz pa pri mami.«

»Sekiro potrebujem,« je zaklical Matej.

Nežka je stekla po sekiro in Agata je šla proti Mateju.

»Bernard, kamne!« je poklical Matej prav tedaj Bernardka, ko ga je Pavel hotel peljati v samokolnici, da bi potem on peljal njega.

»Takoj!« je hotel Bernardek steči po košaro, pa se je Pavel zasmeljal in zapeljal dalje. Pri kamenju se je ustavil in zaklical: »Izstopi!« Metala sta oba kamnje v samokolnico in Bernardek je peljal. Samokolnica ga je zanašala, a to ga je zabavalo; Pavel pa je za njim zbijal šale, da se je Bernardek moral ustaviti od smeha. Matej je čutil v svojem razpoloženju, da velja smeh njemu in ga zasmehujeta še mala. In ko je pripeljal Bernardek tisto kamnje, ga je krepko udaril za uho in še stresel za lase. Bernardku so se zasolzile oči, vendar ga je prešeren smeh prevladal, da je zadušil jok.

»Za nobeno rabo niste,« je dejal Matej Agati, ki je pomagala zvrniti kamnje iz samokolnice. Dala jo je otrokoma, ki sta čakala nanjo. Sama je nekaj časa molče stala ob Mateju in gledala, kakó je odkopaval in delal jarek, da je bila deska nižja od poti in točno v višini in ravnini tekoče vrvce.

»Vidiš, tega potrpljenja za tako uravnavanje bi pa jaz ne imela,« je pričela pogovor z Matejem. Pa ji ni odgovoril. Ker mu je deska nekaj naganjala, jo je ob koncu prijela in trdno držala. Tedaj je Matej rekel:

»Kaj se ti zdi, da si tudi tukaj potrebna?«

»Na to ne mislim, če sem potrebna. Tukaj sem in zakaj bi ne prijela, da laže zavaruješ.«

»Saj se ne dá delati s takim orodjem, vse je razbito. Otroka nič ne spravljata, kar rabita. Vse jima je za igračo. Kako naj delam s tem?« je vrigel zakrivljeno motičico od sebe in prižgal cigareto. In šel je do konca poti, da je nategnil vrvco, ki je popustila. Agata pa je prijela kladivo in motičico, da bi jo popravila in zravnila. Potem jo je položila nazaj, kakor da ni nič naredila. Ko se je Matej vrnil in jo hotel sam popraviti, je zapazil, da je že vse narejeno.

»Kaj znaš to tudi? Potem sem zares nepotreben pri hiši.«

»Hiši pač ni nihče potreben, a hiša nam je potrebna.«

»Ali je tebi potrebna?«

»Namenjena ni tebi ne meni, pač pa družini, ali ne?«

»Saj si ti družina. Ali sem jaz? Kdo se zmeni zame? Ti ukazuješ in zgodí se.«

»Zakaj ne ukažeš, naj ti pomagam? Rađa bi.«

»Ker sem jaz hlapec, ti si pa gospa, čeprav imaš ruto na glavi.«

»Pa zakaj nočeš, da bi bila oba enaka, pa karkoli že? Zakaj vedno iščeš razlike med nama?«

»Ali veš zakaj?« jo je prijel Matej v zapestju, da je izpustila žeblje, ki mu jih je podajala. »Zato, da boš ti moja dekla, ki bo poslušala na slepo brez vsake pameti in zvesto hodila za menoj. Ali razumeš?« je Matej siknil pritajeno vanjo in ji

še tesneje stisnil roko k tlom, da bi jo zbolelo in bi zastokala. Agata pa ga je presenetila z živim, glasnim smehom, v katerem je sprostila bolečino, ki jo je občutila v roki. Matej jo je izpustil in jo začudeno pogledal. Videl je, da ima solze v očeh, a je mislil, da so od smeha. Agata mu je odgovorila zravnan in ponosna z isto ponižujočo zlobo:

»Potem je zadosti, da postaviš pasjo hišico.«

»Ksantipa!« je zaškrtal Matej z zobmi.

»S ponosom,« mu je jasno gledala Agata v oči.

»Tudi Sokrat bi ne bil mogel ustvarjati šole, če bi ne bil imel Ksantipe, ob kateri se je očistil, spočil in nasitil. Zame pomeni Ksantipa moč življenja, univerzo življenja; Sokrat pa znanost, ki črpa le iz življenja.«

»Rajši reci, da bi brez Ksantipe ne imeli Sokrata.«

»Ali pa bi brez Sokrata ne imeli Ksantipe.«

Razumel jo je. Pobral je orodje in odšel, da ne bi zamudil pete ure popoldne, ki ga je že klicala in vabila.

14.

Ta marec je bil čudovito lep. Podnevi je grelo sonce in ljudem je bilo vroče, ko so pospravljali vrtove, obrezovali drevje in pripravljali zemljo, iz katere se je kadilo, za setev. Ognji so goreli in dračje je pokalo. Gnoj je dišal po živini in toplih hlevih.

Vse to je Agato prijetno dražilo in klicalo. Ker je bila od jutra do mraka na vrtu, se je življenje hiše preselilo na vrt. Komaj je utegnila, da je prišla h kosilu. In če jo je Matej hotel videti ali biti z njo, je moral na delo na vrt. Agati se je mudilo, pomlad je silila iz zemlje in nezasajena zemlja je klicala Agato. Kopala je jame za sadno drevje; noben napor je ni premagal. Čeprav utrujena, da so jo ob večerih bolele kosti, se je pretegnila v kopeli in zakričala od nove čilosti, ko se je polivala z mrzlo vodo. Matej je oprezoval njeno polnokrvno življenje z zavistjo in bolestjo.

Včasih je Agata postala in se zazrla v Mateja, ki je delal tiho in sam. Zasmilil se ji je. Hotela ga je razumeti v njegovi bolečini, pa je bilo v njej preveč zdravja, da bi znala negovati bolezen. Ona bi vse bolno presekala, odsekala ali izrezala kar v živo do zdravega, čeprav bi jo bolelo. Poznala se je le predobro: če bi sovražila, bi udarila; če bi hotela, bi zapovedala; če bi ljubila, bi se ljubezni napila in zavriskala, ne bi pa omedlevala v sanjah, željah, zavisti in sovraštvu. Kramp in lopato je objela in držala, kakor bi objemala in držala najlepšega fanta.

Vse drugače nežno pa ji je bilo, ko so bile gredice za rože in zelenjavo pripravljene in je prvič sejala in sadila sadike in trajnice in vrtnice.

Matej jo je gledal. Njeni čevlji so bili težki od zemlje, ki se je lepila nanje. Široko krilo s tesnim modrčkom se je gibalo ob njeni coklati hoji. Zavihani rokavi bele bluže so izražali ženskost, ki je ljubila tudi nežnost in lepoto pri takem delu. Domislil se je, kako jo je gledal sredi trga svetega Petra v Rimu in kako jo gleda zdaj, ko nosi zamazane čevlje in ruto na glavi. »In če jo postaviš za zadnjo pastirico na srenjski pašnik, bo vladajoči sijaj krog nje!« To ga je nekako razveselilo in hotel ji je nagajati.

»In če bi te videl gospod iz tiste hiše s kučmo tako, Agata, kako bi ti bilo?«

»Vesela bi bila, kakor sem zdajle, in bi mu rekla, naj pomaga.«

»Dobro si povedala! To si čisto ti! Dela naj! Vsi naj delajo zate! Saj poleg tebe ni na svetu nič več! Ni in ne sme biti!« Mateja je spravil Agatin odgovor do prijetne zavesti, da ni Agata taka le z njim, ampak si podreja vse brez vprašanja.

»Te dni mislim jaz iti k njemu,« ji je dejal prisrčno.

»Pa vzemi še mene s seboj. Rada bi ga videla, skoraj sem pozabila nanj na tem vrtu.«

»Ali si se mu zahvalila?«

»Še tisti dan. — In kaj bi ti rad od njega?«

»Zaradi svoje knjige. Pa bova o tem še govorila zvečer, zdaj grem.«

»Kaj bi govoril, pojdi, pojdi kar zdaj!« je Agata šla za Matejem še do vrat hiše. Matej se je pa le nasmehnil in odkimal. Agata se je vrnila k delu.

Matej se je to pot posebno skrbno oblačil, pogledal se je celó nekajkrat z zanimanjem in je z zadovoljstvom odšel.

Bratje so ga že čakali v domenjeni gostilni, ko je vstopil. In Francè jim je še rekel: »Najprej naj izpije nekaj kozarcev.« Veselo so ga pozdravili. Matej se je posebno razveselil najmlajšega brata, Tončeta, ki je bil prvo leto v profesorski službi in že tretje leto poročen. Imel je tudi že dva otroka, deklico in fantka.

»Kako ti je? Zredil si se!« ga je ogovoril Matej in ga objel okoli pasu.

»Hiše še nisem zidal kakor ti,« ga je s ponosom gledal Tonče.

»Pa zakaj nisi prišel, da pozdraviš Agato in otroka in nas vidiš doma? Bi videl moja fanta, krepka in močna dečka — moja kri!« se je Matej postavljajal poleg najmlajšega po letih, pa najglobljeja po resnem življenju.

»Naša kri!« se je žarko oglasil Francè.

»Pa imam tudi jaz fantiča, ki je vreden več kakor vsa moja profesura, in imam deklico, Francko, ki je kar majhna dama! Zaverovan sem

vanjo — nihče drug me ne užene kakor ona. Če reče, naj stojim na glavi, ker je tako pravilno, verjamem in stojim na glavi ter poslušam njen angelski smeh. Vredno je, da se pripelješ in ostaneš pri nas, vsaj en dan!«

Francè je dvignil kozarec: »Na zdravje, moč in lepoto našega rodu!« Izpili so do dna. In Francè je natočil in še enkrat napil: »In pozdravljen naš Benjamin po tolikem času spet med nami.« Trčili so kakor včasih doma, ko so pili skrivaj.

»Ali še veš, Tonče,« je spet govoril Francè, »kako sva prvič vozila avtomobil? Ali še veš, kako sva vrtela, da bi ga ustavila pred železniško zaporo — pa je počilo in sva odletela?«

»Oče pa je lovil mene,« je pojasnjeval Matej, »da me pretepe. Pa sem bežal pred njim in se skrival ves dan in nisem vedel zakaj. Falota!«

»Midva sva pa vlekla tisto zver domov in se očetu še sanjalo ni, da sva ga midva pokončala.«

»Škoda, da ga ni zdajle med nami,« je Mirko mislil na očeta.

»Oče bi nas zdaj razumel. Mati pa nas kar ne more, če sliši o naši dobri volji,« pravi zamišljeno Tonče.

»Ti, Matej, jutri mi podpišeš menico,« je govoril Francè. »Ti podpišeš, jaz odštejem polovico tebi in polovico Tončetu, ki mi je posodil svojo plačo. Jutri ob desetih dopoldne se dobimo tukaj.« Vstal je in naglo odšel.

»Ti boš pač vedno njegova žrtev,« je dejal zamišljeno in tiho Mirko. Matej je molčal. Izpili so in se razšli. Matej je dobro vedel, da tudi on podleže Francetu.

Matej je po poti domov čutil, da bi se Francetu moral upreti. »Če bi Agata hotela,« je prevrnil vso težo nanjo, »bi rešila mene, Franceta in Tončeta. Pa Agata je trda, brezsrdna; ne bo hotela. Neumno, da bi ji sploh povedal! Ali naj se ponižam pred Kržišnikovo? Ona bi dala toliko, kolikor je treba Tončetu. Zakaj Francè ne bo odnehal, dokler ne dobi posojila za trikratno potrebo.« Odklenil je vrata in stopil na vrt. Neko upanje je prišlo vanj, ko je stopil v še razsvetljeno hišo. Postalo mu je tesno, ko je zaslišal hrupno razgovorjanje in spoznal, da Agata ni sama.

Ko je vstopil, se ga je družba razveselila in tudi Agato je veselilo, da je prišel. Prisedel je k Tini, ki ga je celó pobožala, in on se je nagnil k njej: »Daj še!«

»Čakaj, zapela ti bom, moj romantični junak,« je živahno zavrnila Tina njegovo sentimentalnost. Soba se je tresla od njenega polnega, globokega glasu. Pričela je s furlansko narodno, potem pokazala širno in ravno rusko domovino, prešla v bolgarske boje, potem pa se je njena pesem vrnila

domov. Zdaj so pritegnili še drugi glasovi in pela je vsa soba o naših okencih, fantu in dekletu ter ljubila žalostno in veselo.

»Tina, saj sem ti že povedal, da poješ našo pesem prav tako kakor nemško ali furlansko,« je prekinil petje njen mož Jože.

»Znaš ali ne znaš — jaz pojem.« In zapela je še eno.

»Tina, ti si gledališče,« jo je hotel mož na vsak način omalovaževati.

»Kaj misliš, da si ti kaj drugega kakor gledališče, cirkus, roman, drama? To je življenje in jaz živim; pustim, da tudi ti živiš.« Spet je hotela zapeti.

»Pa tukaj ni prizorišče!« ji je branil mož.

»Jože se hoče tudi s teboj pravdati, Tina; advokata imeti za moža je vrag,« je rekla smeje se lepa in pametna Vera.

»In ne ve, da tukaj tudi sodišče ni,« je pristavila Tina.

»Ve,« je dodala Agata, »toda on misli, da je življenje samo mož, ženska pa le okras, lep ali nelep.«

»Razumem,« se je zasmejala Tina, »če je slabe volje, mi pravi, da sem bolha, ki pika; če je dobre volje, pravi, da sem kakor Madona van Dyckova, me občuduje in daje v zlat okvir.«

»Vidiš, Tina, zdaj si bolha,« se je razjezil Jože.

Tina je vstala in Agata je natočila še kozarčke za popotnico. Veselo so se razšli. Matej jih je spremil, da jim odklene vrata. Agata je pospravljala z mize. In ko se je vračala iz kuhinje v sobo, je Matej pritekel po stopnicah, jo objel, stisnil k sebi in poljubil: »Ti si najlepša, najbrhkejša!« Agata je zakričala in se zasmejala kar na glas. Pogledala sta se, kakor da sta grešila drug proti drugemu.

»Imam ponudbo za hišo; pol milijona. Cena zemlji se je dvignila in tako bi pridobili točno dve sto tisoč.« Agata ga je gledala vesela in čakala tudi njegovega veselja.

»Bi prodala?«

»Saj nismo zidali, da bi s tem delali kupčijo. To je naš dom!«

»In kdo bi kupil?« se je še zanimal Matej.

»Isti, ki nam je zemljišče prodal. Plača takoj, ker ima kupca.«

»Pa bi res ne prodala?«

»Nikoli!«

»Pa zmoreš zdaj gospodinjstvo in še druge stroške za hišo in vrt, ko od mene ne dobiš nič? Hranilnica mi vzame, dobim le nekaj malega zase.«

»Z Maro prekladava tako, da gre; nekaj denarja imam že pripravljenega in nekaj mi še manjka, da plačam električno napeljavo.«

»Pa kako le zmoreš?«

»Tako, da stiskam in nič ne kupim, kar ni nujno potrebno — obleke skoraj nič. To stiskanje je mučno, pa je drugega veselja toliko, da sem kar zadovoljna. Še več!«

»In če te še jaz nečesa prosim?«

»Tisto zaradi tvoje knjige?«

»To sem odložil. Vmes je prišlo nekaj bolj važnega.«

»Zakaj toliko slepomišiš, reci in jaz odgovorim,« se je Agata bolj zresnila in bila že nestrpna.

»Popoldne sem bil s Tončetom v družbi.«

»Kaj je tukaj? Zakaj ni prišel sem? Rada bi ga videla in ženo in otroke!«

»Sam je prišel, po opravkih. To se pravi, da je Francè spet nekaj zakrivil.« Tukaj je Matej prenehal in ni več gledal Agati v obraz.

In ker je prenehal Matej, je Agatina nestrpnost pričela: »In jaz naj bi to uravnala?«

»Tonče mu je posodil za dva dni svojo plačo in zdaj je že štirinajst dni od tega in saj veš, Francè je Francè — izgubljenec. Treba je Tončetu pomagati zaradi družine. Pa, kakor pravi, je dobil Francè službo, kjer bo lahko dokončal univerzo.«

»Torej zapusti naše mesto? In mu verjameš?«

»Pokazal mi je nastavitev. Imel bo večjo plačo kakor Tonče.«

»Kaj mu to pomaga? Saj je že imel večjo, še enkrat večjo od tvoje — in sem mu jaz morala še posoditi.«

»Morda se spametuje. Jaz še upam.«

»Morda,« je pomislila Agata.

»Ali bi mu ti posodila za Tončeta?«

Agata je še pomislila, potem pa rekla: »Ne! Ne njemu ne Tončetu.«

»Tudi meni ne?«

»Tudi ne, ker ne morem in ne zmorem. Naložila sem si toliko, da se zrušim, če zmaknem le malo.«

»Torej — ne?« jo je s solzami v očeh pogledal Matej.

»Tudi če bi imela, bi ne dala ne Francetu ne Tončetu, ker vem, da jima je to v pogubo. In če jima ti pomagaš, ju pogubljaš. Saj vidiš, Francè je prosil Tončeta, ki je omahnil in spravi družino v stisko; zdaj hočeš ti isto, kar je zagrešil Tonče — vse to, da se Francè ugonablja.«

»Saj si že rekla ne in s tem si povedala vse,« jo je Matej ustavil in jo pustil samo.

15.

Vrt je bil dograjen. Iz drevja in grmičja je poganjalo popje, grede so bile nadahnjene z zelenim puhom, kraje so že barvale mačehe in, kjer je bilo pripravljeno za travo, so čepeli in cveteli žefran in trobentice, ki so jih otroka in Mara prinesli iz gozda. Sonce je žgalo čez dan, da ni bilo niti oblačka na nebu. Nebo je bilo visoko

in napeto; ob večerih je gorelo še dolgo v rdečih zarjajih. Jutra so dihala skozi tančice, ki so se razgibale in razpršile ob petju kosov; peli so tiho, nežno in pritajeno, da bi ne preglasili jutra.

Bil je postni čas, predvelikonočni čas. Zdaj sta Matej in Agata zapuščala dom. Prvi je odhajal Matej, kmalu za njim Agata. Matej je ločil od vsega dneva le peto uro popoldne, ki mu ni pustila, da bi jo prezrl ali pozabil.

Agata je ljubila pusta in spoštovala post. Kakor ni družini odvzela prvega in se sama našemila z otroki za pusta, tako je v postu z družino po večerji molila skupno rožni venec. Sama je hodila zvečer h križevemu potu v cerkev.

Dom jo je družil z zemljo, s svetom v živo življenje; molitev ji je dajala moči za odpoved; pokojno ji je bilo ob misli, da bo nekoč dotrpela in umrla zato, da v veselju večno zaživi, kakor je upala.

Agata je poznala dvoje zdravnikov, dvoje knjig, ki sta bili obenem njeni prijateljici in svetovalki. Preden je ugasnila luč in končala dan, je segla po obeh, ki sta jo čakali na nočni omarici. Nasmejala se je rožam in mrzli kopeli Kneippa in se poglobila v Kempčana.

Ko so na veliki četrtek končali z vsemi pripravami za veliki teden, je Agata živela v brezdelju. Praznike je imela rada. Za veliki petek je prosila Mateja, naj ostane doma. Ko je uspela, je

počasi prosila, da ostane z družino tudi na veliko soboto in nedeljo.

»In v ponedeljek?« jo je temno pogledal Matej.

»V ponedeljek si prost.«

»Torej služba?«

»Da — božja,« mu je rekla Agata in ni hotela čutiti njegovega posmehljivega glasu.

In ko je na veliko soboto po blagoslovu pogrnila mizo s čipkastim prtom in jo obložila s poticami, gnjatjo, pirhi, sladkorčki, suhim in svežim sadjem, je pogledala, ali je miza tudi lepa. Pladnji in krožniki in široke skodele, na katerih se je smejal praznični blagoslov, so bili stari in dragoceni, rabila jih je le za velike praznike. Pripravila je še šest krožnikov, ki jih je varovala kakor svoje otroke. Čeprav so bili stari več ko sto let in so jih uporabljali že iz roda v rod, so bili zlato, velike rože in ročna slikarija na njih kakor novi. Šopek trobentic, ki jih je poživljal modri encijan, je dala kot spomin pomladi na temno polico, ki je nosila albume in zvezke umetniških slik. S te mize so jedli po vstajenju, kadar je kdo hotel, brez vprašanja.

Ta miza je bila Mateju vse te tri dni kakor trnje na telesu, ki ga je zbadalo, da je bil siten in zadirčen. Otroci niso znali te dni ne sedeti ne jesti; v napotje so bili, da se je spotikal ob njih kakor ob nečem, kar ni na svojem običajnem

mestu; preveč so jedli, se mazali in razgrajali in še njih mati mu je bila prav tako nespametna in odveč kakor onadva. Dražila ga je potrata, zapravljalivost in razkošje in to je povedal z vsakim utripom očesa in z vsako kretnjo.

»Pri nas doma smo bili bogati, pa ni bilo tako; skromno je bilo in preprosto,« je očital Agati.

»Kako misliš to?« ga je vprašala Agata.

»Otroci se bodo razvadili; bolje je, da jih učiš skromnosti,« jo je učil Matej.

»Saj tudi tebi ni škodovalo, da si se vozil z avtomobilom, ko hodiš danes vedno lahko peš! Treba je le, da se znaš prilagoditi. In kakor vidiš, znajo otroci jesti dobre reči prav tako, kakor jedó vsak drug dan polento, močnik in žgance, ki jih jim ni nikoli zadosti! Saj ne vprašajo po dobrem, samo da je veliko in to si imel tudi ti doma, kajne?«

»Pri nas ni bila miza nikoli tako obložena,« je skušal ugovarjati.

»Miza ne, pač pa ste si hodili rezat potic in gnjati v shrambo vsak zase in jo izpraznili pri prazni mizi.«

»Ti pač vse veš,« ji je Matej nejevoljno odgovoril. Hodil je iz sobe v sobo in se vrnil, dolgočasil se je tam in tu. Vse bi še bilo, ko bi dan ne imel tiste pete ure popoldne! V soboto so bili ob tej uri skupaj na cesti in so čakali procesij. V nedeljo popoldne se je Matej lovil z otrokoma na vrtu. Kmalu po štirih je padla prva zaušnica.

Matej je nagajal in dražil otroka, da sta postala divja in se stepla. Agata je šla na vrt in se lovila z njimi. Pozabili so na prepir, Agata jih je povabila na čaj. Potem sta šla otroka z Matejem na sprehod.

Hodili so ob vrtovih. Matej se je začudil sam pri sebi, kako jih je pot privedla, ne da bi sami hoteli, prav pred Kržišnikovo krčmo. »Pokažem ju,« se je Mateju lahkoverno razširilo srce in so vstopili. Kržišnikova ju je odvedla v kuhinjo in jima narezala torte. »Vzemita in jejta,« je prisedla. »Ne vem, ali ata dovoli, vprašam prej,« je dejal Pavel in stopil k očetu. Pa je bila pot do njega tako zasedena, da ni rinil naprej. Matej ga je zagledal in vprašal: »Nekaj želiš, Pavel?« »Gospodinja nama je ponudila torte,« je dejal v zadregi spričo toliko obrazov. »Vzemita, kolikor hočeta, tudi malinovca naj vama dá,« je naročil Matej. Ko otroka nista vedela, kaj bi počela, sta si gatila kos za kosom torte v usta, se spogledovala in pila malinovec. Bernardek je pobledelel in rekel: »K mami pojdiva!« »Kako, če ata še ne gre,« se je izgovarjal Pavel. »Pa poglej, ali gre! Vprašaj ga, ali mu je kaj slabo,« je silil Bernardek v Pavla. »Kaj je tebi?« se je domislil Pavel; tudi on je bil že bled. Šla sta in se naslonila na podboje kuhinje. Ko ju je oče zagledal, mu je šinilo vroče po telesu. Naglo je vstal, oblekli so se in šli. Ko je pritekel Bernardek po stopnicah k Agati, je omahnil, da

ga je komaj še ujela, in vrgel. »Tudi meni je slabo,« je dejal Pavel. »Preveč sta jedla,« je dejala Agata, »ata je imel prav, ko vaju je svaril.« »Ata je rekel, naj jeva, kolikor hočeva, tudi malinovec sva pila,« se je pobahal Pavel, ki se mu je zavrtelo, da se je naslonil na zid. »Kje?« je še vprašala Agata. »V gostilni,« je odgovoril živo Bernardek in nato še enkrat vrgel.

Matej je prišel počasi po stopnicah in ujel zaničljivi pogled Agate. »Kaj mi hočeš v gostilni napraviti tudi otroka?« je kakor pošesnela zakričala in odvedla otroka v spalnico. V Mateju pa se je tudi zganilo in razburkalo vse tisto pridržano zatajevanje teh dni. Planil je za Agato, a obstal pred šivalnim strojem, ga pograbil, dvignil kakor igračo in treščil ob tla. Podstavek iz litega železa se je prelomil in stroj je v obupnem in smešnem položaju vegasto občepel na tleh.

16.

Presenečena je obstala Agata, ko je zagledala pred seboj Tino z njenimi tremi otroki. »Kaj pa ti, Tina, in tako zgodaj?« je pozdravila in gledala otroke, katerim sta se Bernardek in Pavel brž pridružila. »Racionalno gospodinjstvo,« je odgovorila Tina in Agata je zapazila solze v njenih vedno veselih očeh. Razumela je.

»Dobro,« je dejala Agata. »Čakaj, da oblečem otroka nekaj topleje, potem lahko pojdejo vsi skupaj na vrt.«

Ko se je vrnila, je sedla, Tina pa je hodila po sobi. »Torej, Tina, racionalno gospodinjstvo je slabe volje in je spravilo še tebe v prav tako voljo?« je hotela Agata spraviti Tino iz zagrenjenosti.

»Ločim se,« je dejala v svoji ihti Tina.

»To ne bo držalo; prevsakdanje je in preneumno za nas, Tina! Izmisli si rajši kaj drugega, novega. Na primer, da se ne ločiš! Ali ne?«

Zasmejali sta se obe, samo da je bil Tinin smeh grenak, Agatin pa svoboden.

»Imaš kaj? Pila bi,« je dejala Tina. —

»Saj si izvrstne volje, Agata, ti si srečna,« je spet vprašujoče pogledala Agato.

»Pa bodi, da sem srečna. Je pa nekako tako pri nas kakor pri vas. Jože jaše na racionalnem gospodinjstvu, Matej pa na čem drugem. Kako pa naj se sicer moške uveljavijo pri ženah?«

»In vendar ne pojdem več k njemu!«

»Pa otroci?«

»Pojdejo z menoj, jaz pa pojdem spet učit, čeprav v najbolj hribovske kraje.«

»Ali ne veš, da udariš s tem le po sebi in otrocih? To je jeza, maščevalnost! Nisi utegnila premisliti, da boš udarila sebe v sredo obraza.«

»In vendar ne grem več domov! Dovoli, da bomo pri tebi, čeprav bomo jedli samo nezabeljen krompir in polento,« je prosila Tina.

»Ne gre za polento in krompir, draga moja, gre za družino! Jaz vaju vendar ne bom pomagala ločiti? Če to, kar govoriš, resno misliš in si prišla k nam po pomoč, povej, kaj je prav za prav?«

»Racionalno gospodinjstvo! Denar! Pravi, da druge gospe prebijejo z manjšimi dohodki, pa še prihranijo. Noče razumeti, da delavčeva žena porabi manj, ker ima njen mož drugačne zahteve, kakor jih ima on! In če delavec živi v baraki, mu ni treba plačevati niti stanovanja. On hoče imeti vsak dan drugo jed, vsak dan sveže perilo in racionalno gospodinjstvo, ki naj dela čudeže, in ve, da jih jaz ne znam! Pravi, če si ti zmogla postaviti hišo s polovico manjšimi dohodki, kakor jih imamo mi, bi morali imeti mi vsaj eno hišo, če ne dve.«

»Treba je obzirnosti, potrpljenja, razumevanja in ljubezni.«

»Pa to ne spremeni njegovega prepričanja, da ne znam gospodinjiti!«

»Predvsem je potrebno, da si ti uvidévná, da se ne trapiš z ločitvijo.«

»Boš dovolila, da ostanem pri vas za kosilo?«

»Bodi! A po kosilu pojdi domov, potem se pa lahko vsak dan oglasiš, če ti je težko sami. Tako se umiriš.«

»Potem te prosim, pridi zvečer k nam k večerji. Ti mu boš lahko dopovedala, da je tisto o gospodinjstvu neizvedljivo.«

Agata je pomislila in rekla: »Po večerji pridem.«

Potem sta odšli na vrt. Prav tedaj sta se Bernardek in najmanjši Tinin fantek ruvala za lonček in se vpričo mater stepla. Ko se je Agata ozrla po vrtu, je vzdihnila: »Pa kaj ste delali? Pavel, poglej!« Vse je bilo poteptano po gredah. »Saj sem te klical in kričal, da ne smejo po gredah. Bernardek je tekal za Nežo in mi smo tekli za njim, da bi je ne udaril.« »Drugič boste vsi kaznovani,« je huda rekla Agata, otroci pa so obstali kakor grešniki. Naglo se je obrnila, da je niso videli v obraz. Zasmejala se je, tako prisrčni so se ji zdeli ti mali grešniki.

Ko je Agata zvečer odložila klobuk in plašč v prednji sobi pri Tini, je Jože pogledal pri vratih iz jedilnice, kdo je prišel.

»Jože, jaz sem, tod mimo se vračam domov, pa nisem mogla drugače, kakor da sem prišla k vam. Otroci že spijo?« je pozdravila še Tino.

»Ti si, Agata, pa sama? Čakaj, za dobro vino vem. Pošlji ponj, Tina!«

»Pa to tudi ni racionalno gospodinjstvo, Jože,« ga je Agata podražila.

»To gre iz mojega gospodarstva!«

»Kaj pri sebi ne izvajaš, kar želiš pri ženi? Prav tak si, kakor so vsi moški in kakor je tudi Matej.«

»In ti, Agata, hočeš biti kakor vse ženske. In to je pravilno.«

»In če je to pravilno, potem je prav, da vodite vi racionalno gospodarstvo, nam pa dovolite, da gospodinjimo po žensko. Res je, da vi moški živite v svetu in me kraljujemo doma. Tudi je res, da potrebujete vi denar za ta svoj svet, a je tudi res, da me izdajamo le za dom in družino. To je: me nalagamo denar, vi ga pa domu jemljete. Vam se zdi škoda vsakega denarja, ki ga porabimo doma, in vam ni žal tistega, ki gre z doma. Ali ni nekako tako?«

»Tako je pri tebi, kjer ima denar vrednost in iz njega nekaj napraviš, kar je spet denar. Pri nas pa ni ne denarja ne blaga.«

»Kolikor vem,« je zardela Agata zaradi laži, »imam pa tudi več stalnih dohodkov kakor Tina. Matej mi dá vso plačo in še Mara svojo in tudi mojega je nekaj. Nekako trikrat toliko, kakor ima Tina.«

»Potem lahko zidaš,« je prijela Tina laž kot resnico. Molčala je, pripravljena, da doseže Agatina beseda več kot njena.

»Tako?« se je začudil Jože.

»Kako pa si mislil?«

»Tako, da ti Matej nič ne dá.«

»Mislil si, da delam čudeže, ki jih Tina tebi ne zna delati?«

»Tega ne.«

»Kaj pa?«

»Pri pravdah imam priliko videti, kako z malim ljudje živé.«

»Potem si imel obenem priliko videti, da imajo ti ljudje tudi majhne zahteve.«

»In vendar zahtevaš od mene za malo denarja veliko muzike,« se je vtaknila Tina. »In jaz ti pojem in pojem, pa praviš, da moje petje ni pravilno, da sosedova kuharica poje bolje in da je oblečena bolje kakor naša Nežica.«

Agata se je zasmejala in Tina je zapela o ljubezni in denarju. Ko je končala, je Agata občutila, da je potrebno, da ju pusti sama.

Stopila je na cesto. Rosil je dež in bila je brez dežnika. Roke je dala v žepe in se domislila, kako je tako brez dežnika hodila s knjigami pod pazduho v šolo. Da bi nosila dežnik takrat? Zasmejala se je, ko je na to pomislila. Najrajši bi se ustavila sredi ceste in nastavila obraz pršečemu dežju. Toplo ji je bilo v duši ob teh spominih in niti vedela ni, da ji je smehljaj razjasnil lice. S tem smehljajem jo je zagledal Matej, ki je sedel v svoji sobi pri odprtih vratih. Ko jo je videl vso

mokro in veselo, tako pustolovsko, ni vzdržal; prišel je za njó.

»Pa si se toliko zmočila od kina do doma?« jo je vprašal.

»Bila sem pri Tini. Daleč je in zunaj lije,« mu je hladno odgovorila.

»Mara mi je rekla, da si šla v kino.«

»Nisem dobila več vstopnice in sem šla k Tini.«

»Menda nisi bila ne v kinu ne pri Tini.«

»Skoraj bi bilo oboje res, ker mi je šlo že oboje iz misli,« se je spomnila Agata dežja in sanjarjenja.

»Potem si bila še nekje?«

»Ti bi hotel ženo, ki stopi po poroki v hišo in jo zapusti, ko jo mrtvo odnesó. Pozabljaš, da ima še turška žena volivno pravico.« Zasmejala se je.

»Tvoj smeh me draži.«

»Kaj pa gledaš, kar te draži, glej rajši tisto, kar te vabi!«

»Tisto, kar draži, tudi vabi. Kje si dobila ta smeh?«

»Zunaj, na dežju!« se je še smehljala Agata.

»In kdo je bil s teboj?«

»Dež,« ga je Agata izzivalno pogledala, ko je začutila njegovo zlo misel.

»Dobro, ti ne poveš in jaz tudi ne povem, kdo te pozdravlja. Pa molčiva vsak svoje.«

»Pozdravlja?« se je Agata prisrčno razveselila.
 »Torej si bil pri njem? Povej, kako je bilo?«

»Pa kako veš, kdo je?«

»Kdaj si bil?«

»Še dopoldne.«

»In?«

»Obljubil mi je. Zdaj prosim še tebe: piši mu.«

»Če ti je obljubil, bi bilo moje pismo nadležno. Ne bom pisala.«

»Le piši pa napiši tako, da bo prav. Ali bi kar zdaj?«

»Zdaj? Pozno je že. Pa če hočeš...«

Matej je prikimal ter ji prinesel papir in peresnik.

Agata je nekaj časa gledala papir in pisala le v mislih po njem. Potem je pogledala Mateja in vprašala.

»Kako ti je všeč hiša s kučmo in njen gospodar?«

»To je gospod,« je dejal Matej s poudarkom in izrazom visokega spoštovanja.

»Dobro si rekel! Veš, da ga jaz niti v mislih nikoli ne imenujem po imenu, kakor da je brez imena. Rečem mu: gospod. In ti si tudi rekel gospod. In zame ni nič drugega kakor gospod.«

»Da,« je rekel Matej in vzela časopis z mize in bral. Agata je pisala:

»In danes ste spoznali mojega moža. Dolgo sem izbirala, pa dobro izbrala; tudi on je dobro

izbral. Kdo je bolje izbral, se prerekava še vedno. — Glejte, vsa sem v računih, tistih vsakdanjih, navadnih, dolžnostnih, in tako računam še s srcem in pametjo. Saj je treba tudi tukaj znati seštevati in odštevati. Zdaj sem zašla v matematiko, ki jo na svetu najmanj maram. Z možem se prerekava, ko mu hočem dokazati, da je nápak vse, kjer je matematika absolutna — to se pravi, da hoče biti taka. Zame je vsa znanost nekaj, kar ne spada prav nič h kulturi, ki je edina vredna človeka. Kaj niso prav učenjaki najmanj ljudje in najmanj znajo živeti? In če še tega ne razumejo, kako naj učé druge? Prav zato je znanost mrzla, mrtva in nečloveška ter kar pripravna za moža. Če bi jaz imela hčer, bi jo rajši zaprla v kurnik, kakor bi jo pustila študirati univerzo. Zame je univerza vseh univerz: življenje. Za žensko pa sama na sebi čutim, da je odveč vse, kar zna, vse, kar ve, vse, kar vidi, vse, kar spozna. — In moj mož? Piše knjige! In ta znanost čaka zdaj v ministrstvu na odobrenje. In moj mož misli, da je to velika škoda, da ne pride ta znanost kot potrební kruh med znanosti lačne. In tako ne more dočakati tiste ure, ko pride razsvetljenje od te njegove knjige. Zato je bil pri vas. Jaz pa, ki nimam take univerze in take matematične znanosti kakor on in sem le življenjski matematik, sem se z njim domenila, da je honorar te znanosti moj, njegovo pa je zadoščenje. Katera univerza je boljša? Zdaj

vem, da se smejete ženski! Tudi to je potrebno, če smem iz vašega smeha skovati kapital in vašo dobro voljo napreči, da pride tisto odobrenje. To je v vaši moči. Zato, ali naj vas prosim? Pozdravljamo vas!«

»Končala,« je dala Agata Mateju pismo. Naslonila se je na naslanjalo in zaprla oči. Nič ni mislila.

Ko je Matej prebral, je dejal:

»Ali bi meni tudi tako napisala? — Ali je to ljubezen ali spoštovanje?« je Agato pogledal Matej žalostno.

»To je tista ljubezen,« je dejala Agata kakor sama sebi, »ki sem jo občutila, ko sem hodila v Trstu v Revoltello in gledala slike Zuloaga. Nikoli pa si nisem želela spoznati njega samega, ljubila sem njegovo izražanje, ton njegovih barv in njegovo svetlobo.«

»Ali si to ljubila bolj od mene?«

»Drugače. Ljubila sem lepoto, ki ni, da bi jo objel, poljubil, kakor ljubiš človeka. Trudna sem — lahko noč.«

In Mateju je bilo, da bi se pogovarjal z njo še dolgo, do jutra.

17.

Tedaj so bile počitnice. Matej je bil doma po cele dneve razen tiste pete ure popoldne. Ko sta z Agato gradila lopo na vrtu in je bila ta dlje

časa sklonjena, se ji je zmračilo, da je za trenutek zgubila zavest in padla.

Še dolgo se je spominjala, kako je potem zagledala Mateja, ki jo je gledal zadovoljno in škodoželjno, da je onemogla.

Že dlje časa ji je bilo večkrat slabo, pa na to ni hotela niti misliti in si ne priznati. Da bi bila bolna? Tega ni marala, tudi povedala ni. Potem je pa le doumela, da je na poti tretji otrok. Tega se je razveselila, zakaj to je pomenilo življenje in ne bolezen, tako da je bila spet vesela in živahna.

Včasih sta šli Mara in Agata z otrokoma iz mesta v hrib ali po polju in travnikih. Tedaj se je zdelo Agati, da ji avgustovsko sonce pripeva k novemu življenju, da ji trave dišé in murni brné prav do srca, da ji vročina izžiga nezdrave sokove in jo krepi za čas, ki prihaja. Vse jo je delalo milejšo, nežnejšo. Matej jo je večkrat dobil, da se je smehljala sama sebi.

»Ti si čudna, Agata,« ji je dejal. »Mislil bi, da boš razdražljiva, prepirljiva in nejevoljna, pa najdeš tudi v tem svoj ponos!«

»To ni ponos, to je tisto: biti ali ne biti, biti živ ali mrtev. Kdo bi samo životaril!«

»Pa niso vsi ljudje taki,« je odvrnil Matej zamišljeno.

»Res je, a tudi naloženo ni vsem enako. Življenje nalaga vsakomur toliko, kolikor more nositi. Vse je prav razdeljeno. Ali ne?« je Agata

vprašujoče pogledala Mateja in mu dala priliko, da izgovori, kar ga teži že dlje časa.

»Meni se zdi razdelitev krivična. Nekaterim je vedno dobro, drugim nikoli. Ti imajo preveč, drugi premalo. Ti trpijo, drugi nikoli. Ti so srečno rojeni, drugi so od vsega začetka nesrečni.« Matej je mislil nase in si prisodil vse najslabše. Agata ga je razumela, zato je vprašala:

»In med katerimi si ti?«

»Med tistimi, ki hočejo biti tudi kdaj srečni in imeti toliko kakor drugi ter nehati trpeti.«

»Ali si že kdaj pomislil in mislil s tistimi, ki imajo manj kakor ti, in so srečni? Ali si se kdaj spomnil na tiste, ki so brez rok, brez nog ali celó slepi? Spet drugi so bolni in priklenjeni na posteljo tudi po deset let. In glej tiste, ki imajo v duši zločin in jih peče in preganja vest, in tiste, ki po krivici sedé v ječah.«

»Mislim na tiste, ki imajo vsega več kot jaz.«

»Ki imajo grad namesto hiše? Ki imajo poleg žene še tri ljubice? Ki imajo enega razvajenega bledičnega otroka namesto treh od polente krepkih otrok? Misliš na tiste, ki prirejajo gostije, plešejo, igrajo, flirtajo in se vozijo z lastnim avtomobilom v Monte Carlo — in ne veš, da iščejo v vsem svojem razkošju križem sveta sreče in so nesrečni in nezadovoljni bolj kakor jaz?«

»Ali si vzela ti vso srečo v zakup?« je dejal Matej grenko.

»Kar imam, ni moje, to je božje,« je odgovorila Agata v globokem miru.

»In zakaj imaš to božje ti in ne tudi jaz?«

»Zakaj?« se je Agata nasmejala čisto otroško. »To je tako preprosto! Sreče ne moreš prijeti, kakor primeš zlato, avtomobil, grad in zemljo. Ti hočeš najti srečo v posesti in jo prijeti, pa ne veš: ko imaš posest, se ti sreča smeje v obraz in stoji tesno ob tebi. Ti gledaš preko vsega kakor otrok s kupa igrač, ki vpije, kriči in joče, ker nima lončka kakor sosedov otrok.«

»Pa naj bi mu dali še tisti lonček.«

Agata se je zasmejala na glas: »Vidiš, da sem imela prav: še tisti lonček! Pa dobro veš, da se želja ne ustavi pri lončku, ker je lonček prazen in ni sreče v njem. Tako staro in preprosto je: ko imaš že vse, je še nekje jabolko iz raja, ki te vabi.«

Matej je bil potr in je govoril mehanično: »In ti nimaš željá?«

»Imam, pa ne po posesti, po svetu. Take stvari me vznemirjajo, nalagajo trpljenje.«

»Potem tudi trpljenja ne poznaš? Saj se mi tolikokrat zdi, da si brezsrčna.« Matej jo je pogledal nemirno. »Še nikoli te nisem videl trpeti.«

»Zato misliš, da ne trpim, ko ti mojega trpljenja ne vidiš? Saj tudi ne vidiš svoje sreče, ki se smeje iz otrok, iz žene, iz hiše in vrta; kaj ti nismo dobri, zvesti, vdani in tvoji? Kaj hočeš več?«

»Kaj nimaš vse to ti? Vse to ni moje,« jo je Matej pogledal očitajoče.

»Zavedam se, da to ni moje, temveč naše; to je dom, to je družina, to je lastnina, ki pa ne pomeni premoženja, temveč je simbol!«

»Hiša je premoženje,« je dejal Matej počasi in trdo.

»Jaz ne čutim premoženja, čutim dom.«

»Jaz pa čutim premoženje, ki se nalaga, zakaj jaz tičim v dolgovih, sramotnih dolgovih.« Matej je prelomil paličico, ki jo je pobral s tal. Agata je prenehala s kvačkanjem.

»Dolgovih? Zakaj v dolgovih? In zakaj sramotnih?«

»Mislil sem, da s svojim delom, s svojo knjigo poravnam te stvari, pa me je prehitelo. In zdaj se ponižujem zaradi tega pred Kržišnikovo, ki me prosi, da plačam, pred drugimi in še pred teboj. Ti mi nočeš nikoli pomagati. Tudi menico hočem plačati za Franceta, za katero smo poroki zdaj tudi plačniki. To je bilo še pred leti, denar je rabil za študije in zdaj vendar ne bom dovolil, da bodo drugi plačevali zanj, ko imam jaz hišo.« Umolknil je in čakal. Agata je zbodlo v srcu in bolečina ji je zaprla usta. Molčala je.

»Ali mi pomagaš?« jo je Matej v skrbeh vprašal in še dodal: »Potem bi ne hodil več h Kržišnikovi.«

»Kam pa?«

»Nikamor.«

»Dobro,« je dejala Agata.

»Ali imaš denar?« je v upanju še vprašal Matej.

»Nimam. Saj komaj vzdržim, kar sem si naložila.«

»Pa prodajmo hišo in nam denar še ostane,« je veselo dejal Matej.

Agata pa ga je pogledala z usmiljenjem: »Na to nikoli ne misli. Če hočeš, vzamem pri svojem šefu predjem in plačam Kržišnikovo. V banki pa uredim, da počakajo na denar od knjige.«

»Lepše bi bilo, če mi podpišeš menico in plačam sam vse.«

»Ne vem, kaj je lepše; vem le, da zmorem to, kar sem rekla, več ne. Čez dobro leto bo kolavdacija in treba bo plačati še dolg pri stavbeniku, tudi to mi dela veliko skrbi. Mislila sem, da mi pri tem priskočiš na pomoč, pa pomagaš drugim,« je dejala Agata in mislila na njegovo lahkoverno naravo.

»Pomagam ti, Agata, zares ti pomagam, zdaj bom lahko. Pijača mi je vzela veliko denarja,« je zagotavljal Matej. Agata se je le trpko nasmehnila.

Po večerji je bila sama na terasi. Naslonjena na ograjo je gledala večer in poslušala regljanje žab. Oblaki so stali nizko, zrak je bil brez sape, miren in vroč. Vrata iz družinske sobe so bila na stežaj odprta na teraso. Agata je slišala, kako se

Matej in Mara pogovarjata, v njej pa je ležala mirno in težko globoka žalost.

Samo se je čutila sredi svoje družine. Nihče ne misli, ne odloča in ne izvršuje namesto nje. Sama je mislila le na družino, Matej pa je videl le to, kar je zadevalo njegovo lastno osebo.

Iz misli je Agato zdramil blisk, ki je razsvetlil težke oblake. Debele kaplje so se usule in Agata je stopila bleda in trudna v sobo. Sedla je na zofo, primaknila stol za noge in tako na pol ležala. Poslušala je pogovor in šumenje dežja. Dobro ji je dela svetloba, predmeti v sobi in oba obraza, ki ju je gledala. Prepirček, ki je nastal med Maro in Matejem zaradi matematike in filozofije, je zvabil še Agato v njun pogovor in je rekla Mateju:

»Pa izračunaj še neznanko: Bog.«

Matej jo je pogledal. Gledala sta drug drugega, kakor da se še nista nikoli videla. Njen glas je bil tih pa mehak, ni dosegel njegovega razuma, segel pa mu je nenadoma v dušo in potrkal na tiste duri, za katerimi piše račune božja roka. Mateju je bilo, kakor da stoji majhen in tuj v sobi pred učiteljem in mu ne ve odgovoriti, koliko je: ena in ena.

»Da je Bog, je treba verovati.«

»Tudi, da je ena in ena dve, je treba verjeti. Ti mene ne moreš prepričati, tudi dokazati mi ne moreš, če tega ne verjamem. Kakor mi ne moreš

dokazati, da je stol res stol in da si ti res Matej in da je tvoja mati res tvoja mati! Jaz ti gladko ne verjamem, da je tvoja mati res tvoja mati; dokaži, izračunaj, če stoji vse na matematiki, kakor si zatrjeval Mari.«

Matej je slišal le eno: dokazati, da je njegova mati res njegova! Na to ni nikoli mislil. To ga je prevzelo, da je pozabil biti matematik. Zamislil se je. In Mara ga je vprašala: »Ali verjameš, da je mati tvoja mati?«

Matej jo je pogledal tako otroško, da sta se oba zasmejala. »Odgovori,« mu je dejala. In Matej je dejal: »To ni treba verjeti, to je!«

»Pa če so te prinesli kot najdenčka, niti tega ne veš?«

»To se dá matematično dokazati z zdravilstvom.«

»Ki mu moraš tudi le verjeti. In kakor daleč bo segla tvoja matematična veda naprej ali nazaj do nič, bo treba tudi verjeti, ker se ti bo odpiralo brezno. Nazadnje obstaneš: Bog!«

»Bog? — Pa matematika? V kakšen sklad pa spravljaš vse to, Mara?«

»Mislim, če bi se ti ukvarjal z božjimi resnicami toliko, kolikor se z matematiko, bi ti dalo življenje zadnji odgovor na tiste tvoje račune, katerim danes ne veš odgovora.«

»In kaj je Bog?« je pogledal Matej Mara.

»Kdor išče, ta najde; kdor trka, se mu odpre.«

Molčali so.

Agata je odšla brez slovesa, bilo ji je slabo. Tudi Mara je odšla in rahlo voščila lahko noč, Matej pa je še dolgo sedel sam. In z njim je ostala misel: Bog.

Zjutraj so zajtrkovali na terasi. Bilo je eno tistih poletnih juter, ko trepečejo listi in trave in rože pod težo deževnih kapelj, ki se spojé in zdrčé pod prameni sonca iskreče na tla. Bilo je tisto poletno jutro, ki te okoplje s svojim rezkim zrakom in omeče s soncem, da ti je pri srcu, kakor da ni bilo nikoli nič drugega kakor sama prelestna lepota tega jutra.

Mara je šla z otrokoma na vrt do smrečic in vsi trije so se sklonili k pajčevini z velikim pajkom.

»Pajek.« je veselo zakričal Bernardek in hotel s paličico udariti po pajčevini in se obenem obrnil na teraso. Mara ga je prijela za ročico.

»Poglej, kako krasno tkanino si je stkal in vsa je posuta z biseri.« Vsi trije so počenili in pajek se je premaknil. Bernardek je prenehal dihati, da bi ga ne zmotil.

Ko je Agata to jutro zapustila hišo, še ni dobro vedela, kam naj gre in kje naj prične. Šla je z veselo dušo, brezskrbna in hlad je dihal vanjo, da je hitra hoja ni razgrela in upehala.

Ko je stopila v bogato sobo svojega šefa, je bila presenečen zaradi njenega neobičajnega obiska.

Pa Agata na to ni nič mislila, ko ga je tako sveža in vesela pozdravila in sedla. Povedala mu je, da želi in prosi predjema za vse leto. Ob koncu se je zasmejala, ko je razbrala z obraza šefa, da ga njena prošnja ne spravlja v slabo voljo.

Nekaj trenutkov sta zadovoljno gledala drug drugega, potem pa je dejal s svojim širokim in polnim glasom: »Podjetje prav zdaj nima toliko razpoložljivega denarja; prezidava poslopij, novi stroji so nas obremenili in blagajne izčrpali. Skoraj da vam ne bom mogel ustreči.« Urednikovo svetovno obzorje, zaposlenost in delavnost pri gospodarskih, kulturnih in prosvetnih ustanovah mu je dala razgibanost duha in ga uveljavljala kot osebnost. Z Agato sta bila bolj prijateljska kakor uradna.

Agata se je v naslanjaču udobno naslonila in rekla počasi: »To že verjamem, da vas je obremenilo, nikakor pa ne more biti moja prošnja obremenitev pri takem podjetju. Lahko pa mi zaračunate obresti, da podjetje ne bo oškodovano zaradi te usluge.«

Vzela je iz torbice nalivno pero in mu ga ponudila: »Poglejte, kako sem uslužna.« In oba sta se zasmejala.

»Tega ne morem napraviti, to sem že povedal. Mislim pa — pogledal bom, če imam sam toliko, da vam ne odrečem; založil bi. Potem bom pa vaše mesečne dohodke obdržal. Ali je prav tako?«

Agata je naglo in veselo vstala in dejala: »In lahko dobim takoj?«

»Takoj, to se pravi, da vam prinesem zvečer na dom. Se čudite? Z Matejem sva se v družbi pobljže spoznala in pobratila. Sva tudi v dogovoru, kar gotovo veste, da nam napiše poljudno stvar o postanku matematike, in pridem, da se še o tem pomeniva.«

»Še posebej ste me razveselili in tudi Matej bo vesel, da nas obiščete, in hvala vam, da ste mi naklonjeni, pa na svidenje zvečer!« Krepko sta si stisnila roke in se pristrčno nasmejala.

»Danes bo dober dan, vse bo po sreči,« je mislila Agata, ko je šla zdaj proti banki zaradi Francetove menice in Matejevega poroštva. Hodila je hitro in lahko, kakor bi jo tla sama nosila. Z nasprotne strani jo je nekdo pozdravil, pa ni opazila. Šele ko se ji je bližal preko ceste, se je ozrla v tisto smer. Ko je spoznala znanca, mu je stopila naproti.

»Nikjer vas ni videti, kakor da vas ni več v našem mestu,« ji je dejal.

»Spremite me in mi kaj povejte,« ga je Agata povabila s seboj. »Kaj počenjate?«

»Spet krokam in že dva dni nisem videl postelje. Pa kam greste?«

»V banko zaradi Franceta, saj res, saj ste tudi vi podpisali; kako je s tisto menico?«

»V redu, vse urejeno,« je dejal počasi z nizkim glasom.

»Kako urejeno? Matej je dejal, da bo on plačal!«

»Je že plačano. Mi smo zapili tisti denar skupaj s Francetom, zdaj pa plačali in te dni še pili na to, da je plačano. Matej nima pri stvari nič opraviti. Pa tudi njega zdaj nič ne vidim. Kaj vendar počnete?«

»Pridite in pogledjte,« je Agata dejala, se mu nasmejala in mu dala roko v slovo.

»Pa pridem, zares pridem in Mateja pozdravite,« je še kričal za Agato, ki je bila že na stopnišču banke.

Na ozkem hodniku je čakalo že nekaj strank pred tajnikovimi vrati. Šla je prav do vrat, ki so jih pa takoj trije obstopili, da bi nikdo ne zdrknil pred njimi v sobo. »Boste pač morali čakati, nekdo je že dolgo v sobi,« je gospod dejal Agati.

»Da,« je dejala Agata, pa obenem potrkala in vstopila: »Gospod tajnik, samo toliko vas zmotim: Kako je z menico mojega svaka; moj mož mi je dejal, naj vprašam.«

»Urejeno, plačano,« je vstajal tajnik. In še preden je mogel Agato pozdraviti, se je ona že zahvalila in odšla.

»Malo prehudo sem vdrla,« je pomislila Agata in zardela, ko je bila spet na stopnicah. »To je urejeno. Jutri bo treba urediti še s Kržišnikovo.«

Ko je bila spet na ulici, ji ni bilo, da bi šla domov. Šla je počasi in se ustavljala pred izložbami. Dolgo je stala pred izložbo čevljev, pa Agata ni videla, kar je gledala. Pred njo je stala hiša s kučmo in ona se ni mogla odločiti. Čim bolj se je širil nemir v njej, bolj počasi je šla in si želela, da bi bila hiša še daleč.

»Zakaj ta nemir?« se je vprašala. »Zaradi Matejeve prošnje? Oh, kaj je to njemu! Prebere, odloži ali pa uredi.« Rekla si je to, da si je dajala pogum. Saj je šla poslovno, kamor je bilo treba, in se ni niti malo vznemirjala. Tu je bilo drugače. Ni ji bilo vseeno, kako bo sprejeta in kako bo opravila.

Pozvonila je. Nikogar ni bilo, da bi odprl. Prijela je za kljuko — vežna vrata so bila odprta. Vstopila je in tesno ji je bilo. Potrkala je in odstopila od sobnih vrat. Slišala je nagle in močne stopinje, vrata so se naglo in na široko odprla: »Vi ste,« se je začudil.

Agata je začutila, da ni prišla o pravem času; obstala je na hodniku in pozdravila. Stopil je do nje in segla sta si v roke. Z drugo roko ji je pokazal, naj vstopi: »Prosim,« je dejal. Agata še ni nič rekla.

Ko je sedla k tisti mizici, ji je prišlo, da bi tako tiho sedela dolgo, dolgo. Vedela je, da mora nekaj reči, pa so bile njene misli prazne in ni vedela, kaj naj reče.

»In kaj mi boste povedali danes?« je zaslišala njegov glas, da ga je pogledala in videla, da se ji smeje. Sedel je njej nasproti.

»Pravkar mi je prišlo, da sem smešna in nemurna. Vpričo vas pozabim vse in še tisto, kar vem, se mi zdi tako majhno, premajhno za vas.«

»Tako,« se je zasmel in Agata se je zdel ta smeh, kakor če se ona smeje doma Bernardku.

»Povejte še kaj!« jo je pogledal radovedno.

Agata je dejala kakor užaljen otrok, ko hoče biti velik med velikimi: »Tako se vam zdim kakor otrok, pa nisem, znam biti tudi velika. Vem, pred vami sem preskromna.« Agata ga ni pogledala, zato ni videla njegovega začudenja in prav tiste otroškosti v obrazu, ki jo je prisojala sebi. Zaslišala je:

»Skromni? To pa niste!«

»Nisem?« Povesila je oči, ki so se ji zasolzile. Zasmilila se je sama sebi, ni marala, da jo vidi takšno.

»Niste! In vaša otroka? Rad berem, kadar mi pišete o njiju.«

To je Agato spet poživilo.

»Bala sem se, da vam pišem preveč. In rada bi, da bi videli otroka.«

»Z otroki ne znam ravnati; zdi se mi, da je vsaka beseda, vsak pogled pretrd in preokoren za dušo otroka.« To je izrekel počasi, premišljeno in globoko.

Agati je bilo, kakor da ga je okradla njegove tihe skrivnosti.

»Danes odpotujem v inozemstvo; ko se vrnem, vas obiščem. In nekaj imam za vas, skoraj bi bil pozabil,« je poskočil in odprl predal visoke, ozke omarice. »Vi kadite, za cigarete je. Ročno orientalsko delo. Dali so mi to kot posebno umetnino. Vam je všeč?«

Agata je držala škatlico s cigaretami v rokah in zdelo se ji je, da je škatlica živa, da misli, da ve, da je zdaj v tujih rokah, in ji pripoveduje, kaj je doživela v rokah vladajoče orientalk. Potem ga je ganjena pogledala in rekla: »Hvala.« Še ta beseda se ji je zazdela odveč, ker ni mogla reči kaj na to lepoto, ki ji je ležala v rokah.

»Prižgite!« ji je dejal. In Agata je prižgala. »In vi ne kadite?« mu je ponudila iz škatlice.

»Samo pipo; prižgem si jo.« Na njegovem obrazu je bil tisti notranji smehljaj, ki ga čutiš, če si storil dobroto.

»In niste nikoli kadili cigaret?« ga je Agata vprašala.

»Kadil sem,« je dejal, se obrnil s pogledom od nje k vratom in nadaljeval: »Takrat mi je bilo štirinajst let. Bila sva na polju: mati in jaz. Ona je žela, jaz pa sem za njivo prižgal cigareto. Poklicala me je. Vzpel sem se in se oglasil. Tedaj je mati prenehala delati in me pogledala: ugasnil sem cigareto in odslej je nisem prižgal nič več.«

Agata je svojo cigareto ugasnila in rekla:

»Tudi Goethe je bil po materi; tudi Napoleon; tudi vi imate moč svoje matere.«

Ko je Agata izgovorila prvo besedo, se je naglo obrnil k njej in jo ostro pogledal.

Obrnil je pogovor: »Morda ostanem za nekaj časa v Švici, morda pa pojdem le preko Švice dalje.«

Agata je vstala: »Pozabila sem, da se odpravljate na pot, in sem vam vzela toliko časa. In pozabila sem, da sem prišla zaradi knjige svojega moža.«

»Tudi jaz se nisem spomnil, da bi vam povedal, da je že odobrena. In še nekaj: slišal sem, da pojde sedanji ravnatelj v pokoj in da so za to mesto predlagali vašega moža.«

Segla sta si v roko in Agata je dejala tudi to pot le: »Hvala.« Ko jo je spremil do vrat in sta se še enkrat poslovila, je videl Agatino hvaležnost v njenem solznem pogledu.

Agata je bila utrujena. Pot do doma se ji je zdela brez konca. Še so sedeli pri opoldanski mizi, ko je Agata vstopila, a ni prisedla. Nič ji ni bilo do jedi, le žejna je bila.

»Na terasi bom in čaja bi rada. Ko pojedete, pa pridite za menoj,« je dejala in takoj nato zunaj sedla in zaprla oči.

»Jaz sem že pojedel.« je pritekel Bernardek. »Jaz tudi,« je vstopil takoj še Pavel. Pritisnila sta se oba k materi.

»Nič vama nisem prinesla,« je dejala izmučeno Agata, »zato vama pa dovolim, da gledata tiste knjige s slikami.« Hotela je še povedati, naj pazita, pa sta že skočila po knjige. Sedla sta k svoji mizi na terasi in gledala. Bernardek ni gledal dolgo, začel je prinašati še druge knjige in iz njih postavljaj predor. Matej je nekaj ugovarjal, pa je prišla Mara k njima in gledala, da ni bilo škode. Matej je prisedel k Agati.

»Slabe volje si, kje si bila?« Prinesel ji je še pismo in dodal: »To je prinesel sluga zate.«

Agata je odprla in pogledala. Bil je denar od njenega šefa in pismo, ki je povedalo, da ga zvečer ne bo, pač pa drugi večer.

»Dobro,« je dejala in ga spravila.

»Torej zdaj je tako,« je pričela Agata, »menica je plačana, denar za Kržišnikovo sem dobila, tvoja knjiga je že odobrena,« pri tem se je z glavo priklonila Mateju, »in — če dovoliš — ti čestitam: predlagali so te za ravnatelja vaše gimnazije.«

Mara, ki je poslušala, je prišla in prisedla, Matej pa je gledal zdaj Agato zdaj Maro, potem pa vstal in jezno dejal:

»S takimi šalami ne hodi domov, meni je vse to prebridko.«

»Jaz pa ji vse verjamem, pripoveduj po vrsti, Agata,« je dejala veselo Mara.

»Ti ji tako vse verjameš,« je Matej jezno pogledal še Maro.

»Zdaj pa nič ne povem,« je dejala Agata mirno, se nasmehnila in zaprla oči.

»Pa povej samo meni,« je dejala Mara. Agata pa ji je izročila pismo: »To je že nekaj.«

Mara je pogledala in se razveselila: »To je veliko, ne le nekaj.« Matej ni hotel nič videti, čeprav mu je Mara ponudila, da pogleda.

Agata si je vzela iz torbice škatlico za cigarete, jo odprla in ponudila Mari in Mateju. Mara jo je vzela v roke in pogledala Agato, ki se ji je zadovoljno smejala: »Tudi to je nekaj, ali ne?«

»Krasna je,« je zavzdihnila Mara. Tudi Matej jo je vzel v roke in dejal za Maro: »Res je lepa.« Agata je iztegnila roko in nastavila dlan, da ji Matej vrne škatlico. Že jo je hotel dati, pa je rekel: »Ko vse poveš!«

»Ne povem,« se je Agata poživiljena zasmejala in rekla: »No, pa vrni, že povem!«

Vrnil jo je. In Agata je začela, kako je šla od doma in kako se je vrnila. Ko je končala, je Mara vstala in dejala: »Na to se pije!« Naročila je vina. Matej pa je nekaj časa gledal Agato, nato je molče hodil po terasi gor in dol.

»Pa moram biti le nekaj vreden, da sem si izbral tako ženo, ali ne, Mara?« je dejal, ko se je ustavil in spet sedel.

Mara je nalila v kozarce in napila: »Novemu gospodu ravnatelju in njegovi ženi!«

»In najini dobri Mari,« je dejal Matej in Maro objel.

»Tako,« je vzkliknila Agata, »jaz bom delala, vidva se bosta pa objemala.«

Tedaj je Matej vstal in poljubil Agati roko: »Če bi objel ves svet, veš, da velja to tebi.« Agato je bilo sram pohvale.

»Premalo je teh knjig,« je prišel Bernardek, »poglej, pošle so mi. Ali smem vzeti še druge?« Agata ga je pritegnila k sebi, pa se je branil in izrabil priliko: »Dovoliš?«

»Danes dovolim vse!« je Agata toplo dejala.

»In kaj dovoliš meni?« se je oglasil Pavel, ki je ves čas pridno gledal slike. »Ali dovoliš, da izrežem to sliko zase?« ji je kazal iz knjige Pavel. Agata je bila v zadregi, pa se je domislila: »Podarim ti vso knjigo!«

»Pa še meni!« je zakričal v zavisti Bernardek.

»Pa še tebi eno,« je dejala veselo Agata.

Izbirala sta.

»In jaz si želim danes, da bom samo sedela in da mi strežete kakor pri maši.«

»Želiš?« je dejal Matej.

»Turško,« je naročila Agata v šali in mislila zares.

»Sem skuhal,« je Matej zares ponosno prinesel turško kavo.

Agata se je začudila, potem pa šegavo milostno sprejela skodelico iz rok Mateja, ki ji je še stojé dejal:

»Želiš?«

»Hvala,« se mu je priklonila Agata in mu z roko ponudila, da sede.

Matej je pogledal na uro in sedel.

»Koliko je?« je vprašala Agata, ki jo je ta pogled na uro zbodel.

»Štiri,« je odgovoril Matej in dodal: »K materi pogledam, že dolgo nisem bil tam!«

Agati so se orosile oči, ko ji je prišla misel: »Meni skrb, materi veselje.«

18.

Agata je težko prenašala večne slabosti materinstva in ni vedela, kako bi se zamotila. Z Matejem sta tedaj hodila v mraku na sprehod v okolično mesto. Te sprehode sta imela oba rada in tudi, če je deževalo, nista ostala doma. Prav s tem sta se zbližala in Agata je bila Mateju že potrebna. Počasi je prišlo, da sta se umirila drug v drugem. Mara pa je Mateju vedno o pravem času postregla doma s kozarcem vina. Tako so bili po večerji v

tihih in prijetnih pogovorih na terasi še pozno v noč. Največkrat pa niso bili sami, znanci so pri-
našali še več življenja v hišo.

Agata je čutila močno spremembo v Mateju. Zdaj je bil prvič, odkar ga je poznala, umirjen, dober in z družino: bil je njihov.

Po tistem večeru, ko jih je obiskal njen šef dr. Gorše in je prišla še Tina, se mu je odprl pogled še v tisti cerkveni svet, ki mu je bil ostal iz otroških let in je kasneje vedel zanj le toliko, kolikor ga je politični veter raznašal po časopisju. Tisti večer so govorili o umetnosti, zgodovini, znanosti in politiki. Kakor je Agati čudno zvenelo, da se tikata Gorše in njen mož, tako se je Matej neštetokrat začudil znanju, definicijam in svetovno-nazorni jasnosti tega moža, ki je Mateja prekašal s svojim duhom in obzorjem in bil — duhovnik. Saj je pomenilo za Mateja to ime, ta stan nekaj, kar se giblje v tistih ‚ozkih‘ mejah Cerkve, ki ne dovoli razmaha, misli, čustev po osebнем hotenju, ampak si prilašča moč edinstvene resnice svoje enostranske ustanove. Zdaj pa je spoznal v tem človeku moža, ki je trdno razpravljal o vsem, kar je prinesel pogovor, in odločno pobijal ves ustroj Matejeve miselnosti o Cerkvi.

Za Mateja svet Cerkve ni niti bival. Hodil je mimo tega sveta, kakor da ga ni. Zdaj pa se mu je prikazal v enem drobnem razgovoru ves in mo-

gočen in zamajal njegov svet. Pred njim sta stala dva svetova, dva človeka: on sam in Gorše.

In ko sta šla z Agato zvečer s sprehoda proti domu in se razgovarjala, ali se uresniči ravnatelj-ski naslov ali ne, je vprašal Matej:

»Kako je to, da ti dosežeš vse, kar hočeš, še več in povsod? Kje jemlješ to moč?«

»V Bogu,« je odgovorila Agata kratko.

»Tega ne razumem,« je dejal zamolklo.

»To je milost! To je tisto: ,Trkajte in se vam bo odprlo, prosite in se vam bo dalo!‘«

Šla sta molče in Matej se je čudil svojemu pogledu, ki mu je prikazoval danes iste hiše, ko da so večje kakor druge dneve. Pot je bila tako široka! Nebo tako visoko in razsežno! Vse se mu je zdelo nenavadno prostrano. Potem je pogledal Agato, a ta je bila tako majhna, in ozrl se je še po sebi. Tudi on je bil z Agato vred majhen, kakor da sta otroka. Tedaj mu je bilo tako otroško prijetno, da se je zasmel. Agata pa je čutila prav nasprotno. Ni videla ne hiš ne poti ne neba; videla je le Mateja in sebe, kakor da sta dva popotnika, dva romarja, dva grešnika, ki iščeta odpuščanja. Objela jo je globoka žalost in čutila je solze v očeh.

Ko sta prišla domov, ni bilo ne Mare ne otrok doma. In Matej je povedal, da mora po večerji h Goršetu zaradi spisa, potem pa je šel nazaj na

vrt. Agata je stopila k oknu in pogledala po vrtu. Videla ga je, kako se je sklanjal nad rožo. Tako je bila zmedena, da je obstala sredi sobe in se z obema rokama prijela za čelo. Na polici je zagledala pisemski papir in črnilo. Oboje je vzela mehanično in sedla k mizi. Podzavestno se je v njej nekaj odločilo, česar ni znala urediti. Ni ji bilo jasno, kaj se dogaja z njo. Nekaj je bilo v njej, neko hotenje, ki ga ni razumela, a jo je sililo, da nekaj napravi. In napisala je. »Ko pride zvečer Matej k vam in ga najdete pripravljenega, govorite z njim o Bogu. Morda je zdaj tisti čas, ko najde, kar išče. Pomagajte njemu in — meni.« Agata je mrzlično zaprla pismo in ga dala Nežki: »Nesite precej!«

Ko se je to noč Matej vrnil domov, Agata še ni spala. Ni mogla zaspati in je ležala brez luči. Slišala je, da je Matej prišel, da je pogledal v družinsko sobo in šel potem v svojo. Slišala je, da je prišel k njej. »Agata,« jo je poklical tiho. Ona je molčala. Vstopil je tiho in položil nekaj na nočno omarico. Agata se ni zganila. Šele ko je utihnil vsak dih hiše, je prižgala luč in našla listek: »Rekel je, naj ti povem, da sem se spravil z Bogom.«

Krčevito je zajokala in skrila obraz v odejo. Preveč je bila doživela ta dan.

19.

Počitnice so šle h koncu in Agata je pripravljala Pavla za šolo; imel je sedem let. Matej je pričakoval prijetne spremembe. Zdaj ni vedel le on, da ga čaka mesto ravnatelja; to so že govorili tudi njegovi tovariši. In Mateju se je zdelo, ko jih je srečaval, da so bolj prijateljski z njim, kakor so bili. To spoznanje je Mateja kar pohujšalo, da je bil bolj zapovedujoč, kar so opazili brž tudi doma. Agata je opazila, da je bila celó njegova hoja bolj pokončna in trda. Nekoč je prišel domov in uradno dostojanstveno dejal: »Dobil sem imenovanje. Jutri nastopim ravnateljsko mesto.«

»Čestitam!« je vzkliknila Agata preprosto in veselo. Matej pa se je uradno priklonil: »Hvala.«

Hladno in visoko ji je povedal, da bo potreboval nekaj več obleke in več pozornosti zase. Pogledala ga je, ali govori zares ali se le šali. Ko je videla resnost, se ji je zazdel kakor Bernardek, kadar si opaše leseni meč, si dá čelado na glavo in je ves ponosen vojak.

Počasi se je Agata navadila novega Mateja z novimi zahtevami. Poslušala ga je, ustreči pa mu ni mogla, ker se njeni dohodki niso zvišali, kakor so se njegovi, o katerih pa je Matej molčal. Molčala je zato tudi ona. Da bi ga prosila denarja za njegove nove zahteve, tega ni mogla. On pa je hotel doseči prav to. To jo je mučilo.

Ko so praznovali s tovariši njegovo imenovanje, ga dva dni ni bilo domov. Tretji večer je prišel kakor prejšnje čase.

Odslej se je Agata izogibala, da bi bila sama z njim. Tako so živeli mirno, pa vsak zase.

Megle so se plazile iz dneva v dan; sonce se je skrilo. Okrog božiča je začelo snežiti in obležal je debel sneg. Otroka nista ostala v sobi; vriskala sta na vrtu v snežnem metežu, se kepala in delala sneženega moža. Popoldne sta bila kar prezaposlena s snegom. Agata pa je mislila na božič in v tem lepem predbožičnem času pozabila na vse hude ure, ki jih je to leto prebila. Potem so bili zaposleni vsi pri jasliah. Tudi Matej se jim je pridružil in napravil nov hlevček in ograjico k podstavku. Otroka sta tiščala vanj in mu prinašala, kar je potreboval. Obesili so podstavek v kot družinske sobe, pod križ in visečo lučko. In je prišel v hlevček Jezušček z Marijo in Jožefom. Oslička, volička in kravico je Bernardek dolgo tiščal v rokah in jih ni hotel postaviti. Pavel se je razjezil, pogledal mater, ki se je nasmehnila, da se je pomiril, in dejal Bernardku: »Kaj ne veš, da je živinica grela Jezuščka? Ti pa pustiš, da ga zebe v hlevčku, ko ne daš živinice.«

»Pa bom sam dal!«

»Seveda boš dal sam,« se je dobrohotno nasmejala Agata in dejala Pavlu: »Ti boš pa ovčke

in pastirčke uredil.« Ko je končal Bernardek, ki se je že preveč dolgo mudil v hlevčku, in je nepočakani Pavel razpostavil še čredico, je Agata obesila na lučko še zvezdo in nad hlevček dejala dva pojoča angelčka.

»Naše so vedno najlepše,« je dejal Pavel.

»Najlepše,« je dejala Agata, »če je tudi v naših dušicah najlepše pospravljeno in pripravljeno, če je naše srce dovolj dobro in toplo, da leže vanj Jezušček!« Otroka sta se zamislila, Agata ju je objela in, ko se je ozrla v Mateja, opazila, da ga je ganilo.

Drugi dan je pisala voščila in tudi otroka sta hotela pisati. Izrezala jima je risarski papir v obliko razglednic in dejala: »Na eno stran narišita, na drugo pa napišita!«

»In kaj bom napisal?« je vprašal Bernardek.

»To se boš domislil, ko boš risal,« mu je odgovorila Agata.

»In kaj naj rišem?«

»To, kar rišeš vsak dan: jaslice, smrečice, zvonove.« Pavel je že prinesel barvnih pisal in risal. Bernardek je pogledal, kaj riše Pavel. Agata je pisala.

»Poglej, mama, ali se ne sliši, kako pojejo ‚Sveto noč,‘« je pokazal Pavel skupino angelov krog jaslic.

»Tudi moje se sliši, poglej, mama,« je pokazal Bernardek svojo risbo.

»Lepo,« se je Agata začudila otroški domišljiji.

»In kaj naj napišem?« je vprašal Pavel.

»To, kar si narisal,« je odgovorila mati.

»Pomagaj,« je prosil in mu je bilo hudo, da sam ni vedel.

Agata je dejala: »Komu boš poslal?«

»Gospodu učitelju, ali smem?«

»Potem napiši: da bi prišel tudi k vam Jezušček in bi mu tudi pri vas zapeli angelci in bi bilo tako veselo pri vas o božiču — to vam želi vaš učenec Pavel.«

Pavel je tiskal črke in črkoval, da ga je utrujalo. Bernardek pa je dolgo čakal in gledal mamo. Kako bo on napisal, ko še ne zna vseh črk! Zajokal je.

»Zakaj?« ga je pogledala Agata.

»Pisati ne zna!«

»Jaz ti natiskam na list in ti boš prepisoval črke. Komu boš pa pisal?«

»Nežici,« se je ves v solzah nasmejal Bernardek.

In Agata je napisala in tako so pisali, tiskali in risali kar do večerje.

Kar najlepše je minil božič in poslovalo se je staro leto. Agata je živela v pričakovanju otroka.

To pomlad je iskala sonca, pa so spet megle zastirale dan in sonca kar ni bilo. Agata ga je čakala kakor svojega otroka. Na nedeljo pa je posijalo na vso moč že zgodaj zjutraj, toda Agata

ga je zapazila šele tedaj, ko so zazvonili zvonovi k maši in je v to zvonjenje in sonce zakričal na svet njen tretji sin.

»Nedeljski je in v soncu in zvonjenju,« je pomislila Agata; srečna je bila.

V Mateju se je dvignil ponos ob tretjem sinu, da ni vzdržal doma. Treba je bilo oznaniti svetu. Vrnil se je pozno v noč, dotaknil se Agatine roke v pozdrav in jo zbudil. Prisedel je k njej na posteljo: »Kako ti je?«

»Vroč,« je dejala. Bila je rdeča in bolela jo je glava. Svojo roko ji je položil na čelo in mrzloti ji je dela dobro. Obenem jo je stresel mraz.

»Toplomer mi daj,« je rekla. Matej je pogledal; bilo je devet in trideset stopinj.

»Prehladila sem se, bilo mi je vroče in sem želela, da mi odpro okno. Najbrž me je prepihalo.« Več ni mislila o tej vročini ne ona ne on.

»Saj nisi huda, da sem izostal? Niso me izpustili. Pa tudi sam sem bil vesel. Kdo je mislil na uro! Videl sem samo svoje tri fante, velike, močne in zdrave! In sem se širil v ponosu, tudi mami sem sporočil in pozdravlja te! Jutri pride.«

Agata ga je gledala brez misli.

»Žejna sem,« je stegnila roko po čaju in si le težko nastavila kozarec k ustnicam; čutila je, da so razsušene. Matej ji je vzel kozarec. Agata je zaprla oči.

»Ali naj grem, ali boš spala? Danes me je skrbelo, ker vem, da si brez denarja. Tudi jaz sem brez njega. Pa sem tako mislil, da bi vzela večje posojilo in si opomoreva oba — ti in jaz. Ali boš podpisala?«

Agata je gledala njegov veseli obraz in poslušala otroško lahkoverne besede. Rekla je: »Jutri se pomeniva, zdaj bom zaspala.« Zaprla je oči. Njemu pa se je stemnil obraz, rekel je: »Tvoja trma!«

»Vročje je,« je rekla in ga pogledala ter spet zaprla oči. Odšel je iz sobe.

Zjutraj je vročina padla. Mara je poslala po zdravnika. Besede, ki so se pletle med babico in zdravnikom, so Agato pomirile.

»Ne bojte se, gospod doktor; prehladila sem se.«

Matej je čez noč že pozabil, da bi moglo biti Agati zaradi vročine kaj napak, in jo je vprašal spet glede posojila. »Saj ni tako nujno?« je odvrnila in tako odložila tisti »ne«, ki je bil v njej že sklenjen.

»Zame je nujno, če ni zate,« jo je hotel Matej prisiliti k naglemu odgovoru.

»Čez nekaj dni že vstanem in tedaj uredimo, ali ne?«

Skomizgnil je z rameni in nejevoljen odšel.

Tudi to noč je prišel pozno in pričel o posojilu. Agata mu ni dala odgovora. Mara pa, ki je čula pri njej, je šla iz sobe in Mateja poklicala

za seboj. Spremila ga je v njegovo sobo in mu ostro dejala: »Agati je potreben mir!« in se vrnila. Slišala je še za seboj Mateja: »Meni pa denar.«

Osmi dan je Agata kljub vročini vstala. Še nekaj dni je poležkovala. Potem se je razjezila in je šla navzlic vročini z Nežko na vrt, da sta sadili fižol. Potem je delala na vrtu vsak dan siloma in težkó. Pa je hotela izsiliti zdravje vase. In res je počasi pozabila na vročino.

Matej jo je skušal s posojilom. Pa ga je Agata krepko in kratko zavrnila: »Ne.«

Otrok je bil zdrav in živahen. Bratca sta venomer silila vanj, da so ju morali odganjati, da mu nista za šalo storila kaj hudega. Bil je že razvajen, zato je bil po kraljevsko zahteven. Ker je bil tako nasilen pri jedi in tako močan, mu je Agata še pred krstom dala ime »Burovžek« in tako so ga klicali.

20.

Že nekaj dni je deževalo in Matej je prihajal h kosilu ves potrt, molčeč in je le kratko odgovarjal. Pozdravil je Agato in ona je čutila, da ji hoče nekaj reči. Za večerjo so ga čakali, potem pa so večerjali sami. Pa je prišel prav kmalu, ko so šli otroci spat in je Agata sedla h knjigi. Stal je nekaj časa in jo gledal, njegov pogled je bil dober in trpeč. Agata je čakala.

»Mati je v bolnišnici,« je dejal in počakal. »In France je brez službe in ni še končal študijev. Slabo je oblečen in nima niti za cigarete.« — Umolknil je.

»Mati v bolnišnici? Zakaj?« je počasi rekla Agata in ni razumela, zakaj ji je to skrival.

»Vse je tako obupno,« je iztisnil iz sebe in obraz se mu je skremžil; šlo mu je na jok.

»Kaj je obupno — bolezen?«

»Ne... vse...«

»Kaj je to: ‚Vse‘? Na katerem oddelku leži mati? Ali si bil že pri njej?«

»Prav vsak dan in prosim, lepo prosim, da jo obišeš tudi ti in kaj urediš! Leži v tretjem razredu in France nima niti za cigarete.«

Govoril ji je očitajoče, kakor da je ona kriva nečesa, kar ga grize in boli.

V Agati je vzkipelo. »Tako!« je zavpila. »Toliko vas je otrok in mati, vaša mati leži v tretjem razredu, kakor da je sama na svetu! In zdaj skri-vaš in ne poveš!«

Matej je planil iz sobe, pograbil klobuk in zbežal v noč. Agata ga je čakala še preko polnoči, a ga ni dočakala, tudi zjutraj ga ni bilo. Pomenila se je z Maro in je šla k Dušanu, da izve, kaj je z materjo. Dobila je le njegovo taščo, ki ji je razložila po svoje. Tedaj je prišel še Dušan.

»Kako je z materjo?« ga je Agata ogovorila.

»Nič hudega, operacijo je prestala in ostane v bolnišnici še teden dni,« in je šel mimo Agate v sobo. Agata je šla za njim.

»Matej je prišel domov tako čuden in obupan in ni dosti povedal. Povej, kaj je vendar. Pa bi prišla mati, ko se nekoliko pozdravi, k nam?«

»Materi ni nič hudega,« je odgovoril malomarno Dušan in se ni zmenil za Agato. Imel je oprávka z risbami. Vtem je stopila še tašča za njima in Agata je slišala za seboj smeh in besede:

»Mama? Mama bi ne šla k tebi. Pravi, da je kar zadovoljna s tretjim razredom, zdravniki so tako isti kakor v drugih razredih!«

»In vendar ni prav, da leži v tretjem. Saj ima pokojnino,« je še rekla Agata, čeprav se ji je zdelo, da je vsiljiva in odveč.

»Pojnina je še za Franceta premajhna, njej ne ostane nikoli nič,« je dejal Dušan.

In njegova tašča je dodala: »Če bi ji Dušan ne pomagal, bi ji bilo težko.«

Agata je čutila, da je prezirana in da ne spada v družino, temveč jim je le v napoto. Pa je še rekla: »Potem bi ji lahko pomagal še Matej; saj ima zdaj več dohodkov.«

»Zate,« jo je presekal Dušan.

»Zame?« se je začudila užaljeno Agata.

»Vse njegovo mora biti zate in zdaj si ga omrežila še pri zadnjih volitvah, da je volil klerikalce in nas je tega sram,« je grenko dejal Dušan.

šel k oknu in gledal na cesto. S tem je Agati pokazal hrbet.

»Če tako mislite, je odveč, da sem prišla,« mu je še rekla, segla njegovi tašči v roko in odšla potrta in osramočena.

Ko je doma pravila Mari vse to, nista razumeli, kaj naj pomeni tako Matejevo in Dušanovo ravnanje. Opoldne po kosilu se je odpravila v bolnišnico.

Ko je zvedela za oddelek, kjer leži mati, je šla preko dvorane z bolniškimi posteljami in jo iskala. Zrak je bil nasičen, gost, čeprav so bila okna odprta. Na zadnji postelji je zapazila mater, ki se ji je smejala. Agata jo je poljubila in pozdravila še dve starejši gospe, ki sta bili pri njej.

»Kako vam je? In kako, da ste tukaj?« je dejala Agata. »Matej želi, da pridete vsaj za nekaj časa k nam!«

»Samo da sem dobro prestala. Tu mi je kar dobro. Prišlo je nenadoma in ni bilo časa premišljati; kar peljali so me,« je govorila živahno in veselo, kakor ljudje, ki so po hudem trpljenju srečni ob majhnem ugodju.

»Pa bi vas vendar prepeljali k nam,« je rekla Agata.

»Saj veš, da sem vajena sama gospodinjiti in mi je najbolje na svojem. In tudi France je spet tukaj.« Ob tem je materi zginil smeh z obraza,

zavzdihnila je. Agata je na mah razumela, da mati zase nima ne zahtev ne potreb, njo je bila samo skrb in ljubezen do sina. Tudi Agati je bilo tesno ob misli na Franceta.

»Rada bi še živela; France me bo še potreboval,« je spet prešla mati na svoje bolečine in se ozrla proti vhodu. Tudi Agata se je ozrla. Prihajala sta menda dva moška, a ustavila sta se na nasprotni strani. Ko se je čas obiskov bližal koncu, je bila mati otožna. Ozirala se je in nekoga pričakovala. Rekla ni nič, tudi po Mateju ni vprašala. In ko se je Agata odpravljala, sta se poslovili kar veselo, vendar je ostalo v obeh nekaj, kar se ne bo nikoli zbližalo.

Matej je ta čas kosil s Francetom pri Kržišnikovi; bila sta zadaj za hišo na majhnem razkopanem dvorišču, kjer sta bili dve gostilniški mizi.

»Ali ti ne dado doma jesti, ali si že kosil?« je France pozdravil Mateja, ko ga je zagledal. Sedel je sam že vse dopoldne in pil. Matej je naročil zanj kosilo in večerjo na svoj račun za ves čas, dokler mati ne ozdravi. France pa je pritaknil k temu računu še pijačo in tako mu je bilo kar udobno in domače v tej krčmi. Potreboval je omotice, da je skozi megle gledal svet, in ni mislil nase. Vedel je le eno: ker hočem, moram imeti! Če je potreboval nasilje, je ljubil; če je potrebo-

val maščevanje, ga je oznanjal kot ljubezen. Bil je kakor Judež Iškarijot.

Bil je lep, širokopleč in visok, z modrimi očmi in črnimi lasmi. Podolgovati obraz je bil koščen, možat, le okrog ust sta bili zarisani dve globoki črti. Njegove male in nežne roke je dopolnjeval očarljiv smehljaj. Kdor ga je spoznal, ga ni pozabil; kdor ga je kdaj ljubil, je bil zvest tej ljubezni; in kdor je slišal o njem, ga je želel poznati. Bil je kakor magnet.

Ko je Matej sedel, je izpil iz njegovega kozarca. France pa mu je dejal: »Kaj bom še zate plačeval?«

»Jaz plačam,« je odgovoril Matej. Potem sta molčala. Matej je kosil.

»Ali si kaj uredil doma za mater?« je France spet začel pogovor.

»Bo kar Agata uredila.«

»Agata!« se je zakrohotal France. Mateja je bilo sram.

»Agata ji še kozarca vode ne bo priskrbela.«

»Jaz ne grem več domov!« je dejal počasi Matej. »Tudi k materi ne grem več; uredite, kakor hočete!«

V Francetu se je zabliskalo pa je dejal dolgočasno: »Tisto bi bilo moško in pametno, da ne greš več domov. Potem jo uženeš; krotka bo in zobala bo iz tvojih rok, zdaj pa zoblješ ti iz njenih!«

»Ne poznaš Agate! Ona ne zoblje, kar ji prineseš na roki, če ni ta roka tudi umita in čista!«

»Ženske!« se je prešerno zasmel France. »Poznam jih, vse. Pritekla bo za teboj in ti bo prinesla hišo, denar in sebe. Seveda, ti boš vzela hišo in denar, njo pa zapodiš!«

»Kaj?« ga je s širokim pogledom ustavil Matej in se nekam zamislil.

»No? Zapodiš jo, da pride prosit mater in mene in druge pomoči, da se vrneš! No, in mi? Mi je ne pogledamo in jo ponižamo tako, da bo zobala tudi snetljivo zrnje in bo srečna bolj kakor zdaj, ko si ga izbira sama. Tako jo osrečiš, tako ji daš moža! Kaj misliš, da je ona srečna pri tebi? Nikoli!«

Matej ga je gledal kakor čudo, ki se razkriva pred njim. Kakor da se mu je v glavi razjasnilo, ga je prijazno in hvaležno pogledal: »Kaj misliš, da bi bilo to res in bi bilo dobro tudi zanjo?«

»Tepec! Za oba!« je ognjevitno dejal France in pogledal vstran, da Matej ni videl, kako se je škodoželjno nasmehnil.

K njima je prišel Francetov tovariš Drejče, odvetniški pripravnik.

»Prisedi in poslušaj!« ga je povabil France.

»Kaj bi pri praznem kozarcu! Steklenica je prazna,« je zabrundal in zazdehal. Poklicali so pijačo kar vsi trije hkrati. In France je povedal načrt. Mateja je bilo sram.

»Tožili bomo,« je začel kar poslovno Drejče. Matej je poskočil, France se je zagledal, Drejče pa je ostal miren. Potlačil je Mateja nazaj na stol in govoril dalje: »Tožili za ločitev.« Spet je hotel Matej vstati, spet ga je pridržal Drejče in Matej je dejal: »Govori, kar hočeš, meni nič mar!«

In odvetnik je bil že kar v tožbah: »Ločitvena tožba za hišo, za razžaljenje časti; ali je še kaj?«

»Še za tisti vrednostni papir, ki bo moj, ki sem si stvar izmislil,« je pristavil France.

»Kar delajta, pa meni ni nič mar,« je temno pogledal Matej po obeh in pil.

»Pa te je vendar kdaj žalila in perila nisi imel v redu in obleke ne zlikane. Pogledaj se, kakšen si! Saj še obrit nisi, ko ti ne dá mila in porabi vse zase,« je blebetal Drejče.

Matej je pogledal po sebi, se pogladil po bradi in si mislil: »Saj res nisem obrit. Tudi zlikan nisem, tudi srajce so že preperete in stare. Treba bo novih. In žalila, o, kolikokrat me je, in mater, Franceta, vse, vse nas zaničuje!«

»In hiša? Kdo jo plačuje?« je vprašal Drejče in prebudil Mateja iz misli.

»Kdo? Jaz!« je odgovoril Matej, ki ni niti slutil, da pada v zanko, ki ga bo zadrgnila.

»Ti, seveda, ti! In ona si jo je lepo prilastila. In tisti vrednostni papir? Čigav je?«

»Moj, podaril sem ji ga,« je odgovarjal Matej na vprašanja, kakor otrok pred učiteljem.

»Dobro, ker te je žalila in je nehvaležna, terjaš nazaj!«

»Nič ne terjam, dal sem,« je zagodrnjal Matej.

»Tepec! Potem ti ne more zobati iz rok,« je dejal s posmehom France. Matej se je udaril z roko po čelu, zamahnil z roko in spet pil. France ga je zaničljivo gledal. Pripravnik je pogledal na uro, vihravo odmaknil stol, pozdravil in že ga ni bilo.

Tudi Matej je pogledal na uro, spomnil se je matere v bolnišnici. »Prepozno je.«

»Kaj je prepozno? Nič ni prepozno!« mu je odgovoril France, ki je mislil na tožbe in ga je stvar razgrela.

»V šolo moram,« je rekel Matej in odšel.

Ni šel v šolo; šel je domov. Truden je bil. Zbit, uničen, težko je prestavljal noge. Kar niso hotele hoditi. V svoji sobi doma je legel na posteljo. Bilo mu je, kakor da je v nezavesti. In ko je Agata odprla vrata, da mu pove o materi, ga je prestrašila.

»Pri materi sem bila.«

»To me nič ne briga. Pusti me, da spim!«

Agata je brez besede odšla.

Matej je hodil doma mimo otrok, Agate in Mare, kakor da jih ni. Otroci so ga ogovarjali, sčasoma pa so se mu začeli umikati. Tudi Agata je začela pri kosilu večkrat pogovor, tudi vprašala

ga je kaj, pa Matej je odgovarjal vedno isto: »To me nič ne briga.«

Agata je prišla počasi v topo žalost, potem pa si je dejala: »Treba je živeti.« Uredila si je življenje s silo, kakor da je vse prav, kar dela Matej, da je prav zato, ker spremeniti ne more. Mislila je, da tudi to uredi čas. Niti slutila ni, da visi meč prav nad to poslednjo vezjo, ki ju še družijo, kako neki: zakon je bil zanjo zakrament.

21.

Čas je tekel. Nekoč je Agata spet delala na vrtu. Čutila je, da jo gleda Matej, naslonjen na okno svoje sobe. To je trajalo dolgo, da je Agata že pozabila nanj, bila je zaverovana v delo. Potem pa ga je zagledala nenadoma tik sebe, ko ji je dejal: »Pomagam ti.« Pogledala ga je le s strani, le na pol in videla je, da je strt; žalost in ranjenost sta se mu zrcalili na obrazu. Dala mu je lopato in rekla: »Če hočeš! Treba je zrahljati zemljo okoli sadnih dreves. Jaz moram tako zdaj v mesto.«

»Dobro,« je dejal in začel. Agata je odšla. Smilil se ji je, ker se je bil ponižal. Pa je bila sama tako strta, da ni imela moči, prositi ga odpuščenja. Tudi v mesto ni šla. Zaprla se je v spalnico, se zgrudila na kolena in se zarila z glavo v posteljnino. Vsega tega, kar ji je dajalo zdaj življenje, ni mogla doumeti; vedela je, da je

njeno trpljenje strašno v tem neizrečenem molku, v tej neprodinosti Mateja. Ko ga je bila vprašala, kaj hoče, ji je dejal: »To tebe nič ne briga. Zdaj boš živela po moje in ne po svoje.« In to življenje naj bi bilo po njegovem!

Ko se je umirila, je stopila k oknu in se zagledala v nebo. »Bog,« je pomislila, »ti veliki in dobri, ki veš vse, blagoslovi to trpljenje v dobro mojim otrokom!« Agati se je v srcu nasmejalo ob misli na Burovžka, na Bernardka in na že velikega Pavla. Agati prihaja moč ob mislih na otroke in nenadoma zavzdihne: »In naloži, Gospod, še tiste križe trpljenja meni, ki so namenjeni mojim otrokom!« Po obrazu, ki je bil miren, so se ji udrle solze. Iz tega so jo zmotili glasovi in pri-sluhnila je: »Matej in še nekdo.« Narejeno vesela je šla v družinsko sobo in presenetila Mateja in Mino in bila sama presenečena:

»Ti Mina, kaj si tukaj?«

»Ti Agata, kaj si doma?« se je začudil Matej. Spet jo je gledal z občudovanjem, kakor vselej, ko sta bila skupaj. Presenetilo ga je tudi to pot, da je sestra narejeno prikupna, Agata pa draži s svojo ponosno preprostostjo. Agata je začutila, da sta oba v zadregi in da ju je zmotila pri pogovoru, ki ga nista več nadaljevala. Obema se je beseda zatikala. Zato je šla, da postreže moževi sestri. Matej je kmalu odšel in ju pustil sami.

Pogovarjala sta se o znancih, ki jih je Mina to pot že obiskala, in Agata je vprašala:

»In kako je z mamó? Zdaj, ko imam Burovžka, ne pridem nič z doma.«

»Mama? Tako mislimo vsi, da bi bilo najbolje zate in za Mateja, da se ločita.«

»Ločiva?« se je Agata preprosto in odkrito zasmejala, kakor da je Mina izrekla nekaj zelo smešnega. »Za take stvari nisem ne jaz ne Matej!«

»Mama pravi, da jo je sram, in nas vse je sram, da hodi Matej v cerkev in tudi zaradi volitev. Da si ga spravila tako daleč, da je zatajil svoje prepričanje, ki je naše že iz roda v rod. Cerkev je le za preproste in neizobražene ljudi.«

Agata je nalivala čaj in roka se ji je tresla, ko je rekla: »Zdi se mi, da je za Mateja rešitev, če je res našel Boga. Pa to so stvari, ki jih mi ne moremo izpovedovati za druge. Tudi glede na Mateja ne vem, kako je. Povej rajši, kaj počneš ti in kako je s teboj? Bila si zelo bolna?«

Matej se je vrnil, da bi se poslovil, pa je še Mina vstala, da pojmeta skupaj. In Agata je ostala sama.

Ko je šla Mara med zadnjimi iz cerkve od zgodnje maše, se je zagledala v zadnji klopi v moža, ki je sklepal roke, jih polagal na obraz, spet sklenjene prožil predse in vzdihoval s po-

gledom navzgor. »Obup,« je pomislila Mara in se ob tem prestrašila: spoznala je Mateja!

Ko je še pravila Agati, kako ga je videla v cerkvi, je Matej prišel domov. Že tri dni ga ni bilo. Agata se je temu že kar privadila.

»Pojdi in razgovorita se, saj to je strašno,« je dejala Mara Agati, ki ni premišljevala, temveč kar odšla za njim v sobo. Dobila ga je, ko je sedel na zofi s komolci na kolenih in z glavo v dlaneh. Ko je vstopila, jo je pogledal kakor slepec, ki sliši in hoče videti. Agata se je prestrašila; imel je vdrta lica in bil ves prečut.

»Kaj je s teboj, Matej?«

»Z menoj?« je vprašal brezizrazno in je prav tako mrtvo dodal: »Tvoj mir me spravi še do zločina.«

Potem je šel do mize in predejal nekaj knjig. »Bolan sem in želim tebe,« je iztisnil zamolklo iz sebe, jo pograbil, stisnil k sebi, nato pa odprl vrata, jo pahnil iz sobe in trdó zaprl za njo.

To noč je spal doma, pa k večerji ni prišel, tudi v sobo ni maral, da mu prineso. Agata je šla z otroki spat. Brala je dolgo v noč. Potem pa je poskočila iz postelje, kakor da jo je kdo poklical, se oblekla in stekla v Matejevo sobo. Prižgala je luč. Ležal je na postelji in jo gledal. Ona je obstala pri vratih.

»Matej, jaz ne morem tako nič več, saj to ni življenje; povej, kaj je?«

Zganil se je, se dvignil in naslonil na komolec. Zdaj je bil njegov pogled škodoželjen in premeril jo je od nog do glave.

»Odločil sem se, da pojdem; tako bo boljše zate in zame; čez leto se vrnem. Do takrat postaneš tako majhna,« pokazal je z roko, »in mi prineseš hišo in tisti vrednostni papir, ki ga potrebujem, da se izkopljem iz dolgov, da ne bom prosjačil jaz pri tebi, ampak boš ti na kolenih prosila mene kruha! Pustila boš službo, da boš odvisna le od mene.«

Agata ga je poslušala in gledala: njegov izzivalni pogled je bil podoben Francetovemu. Vendar je hotela za vsako ceno ohraniti dom. Rekla je omotična: »In kam pojdeš?«

»K materi, saj sem tudi zdaj večinoma pri njej. Lika in pere mi že zdaj; tudi perilo mi je zakrpala, ko si ti rekla, da ne drži več krpe.«

»Matej, tega ne smeš,« je rekla očitajoče in v grlu jo je stisnila srčna bolečina. »Ne razdiraj doma in otroke imava; rajši ti dam vse, da otroci ne izgubé očeta!«

Zakrohotal se je in iztegnil roko po njej: »Sem pojdi!«

»Potem boš pa prosta, kakor bom prost tudi jaz! Dovolim ti, da se spajdašiš s prvim in drugim in tretjim in vsemi, ki ti pridejo nasproti; tudi jaz se ne bom branil žensk,« je govoril poln strasti.

Agata se ni zganila. V tem krohotu se ji je zastudil.

Ta strast je izzvala v Agati odpor, da ji je srce kričalo: »Prekleti, prekleti vsi tisti, ki meni jemljejo moža in otrokom očeta!« Zbežala je od njega.

Agata pa je po tistem večeru pisala Goršetu in ga prosila, naj govori z Matejem, ki hoče zapustiti družino. Dobila je odgovor, da je govoril z njim, a da je trpko možu ob ženi, ki ne izpolnjuje tistih svojih malih dolžnosti, kakor so gumbi, perilo, obleka, ki tudi velikega človeka spravijo s tira in mu jemljejo živce; sicer pa da ni nič hudega, da je dejal Matej, da gre k materi, da si odpočije živce in preneha s pijačo, ki se ji je zadnji čas vdal prav zaradi tistih malih kamenčkov, ob katerih se spotikamo dnevno; potem se vrne. Agata je prebrala in odložila pismo tako, kakor odložimo brez misli klobuk. Njeno srce je bilo zaprto za vsak občutek.

Drugi dan in vse naslednje dni je začel Matej sam odnašati svoje stvari. Vsak dan nekaj in vedno tako, da ga je Agata videla.

Nek večer je slednjič prišel Matej še s postreščkom in dejal: »Otroka naj mi pomagata odnašati.« Bili so prav pri večerji. Burovžek je ležal, bil je bolan. »Ko se vrneš, ti bodo pomagali prinašati,« je rekla Agata brez življenja.

Potem je stopil Matej še v družinsko sobo in pobiral knjige s police, ki jih je bil daroval nekoč Agati. Burovžek ga je poklical, ko ga je zagledal. Oče ga ni slišal. Rekel je: »Lahko noč!« in nikogar ni bilo, ki bi mu bil zastavil pot.

22.

Agata je klicala Boga na pričevanje s tisto vero, da ne pade brez njegove vednosti niti las s človeške glave. Ko je gledala ure in ure, naslonjena na mizo ob oknu, skupini brez in smrek ob cesti, se je čudila, da stoje nespremenjene tam, kakor jih je gledala, ko je bil še Matej doma. Tudi doma se ni spremenilo nič. Isti red, iste navade, isto delo je teklo po času iz dneva v dan. Le v njej se je zrušila stavba življenja. Gledala je in mislila: Kaj ne stojita ob vrtnih vratih dva topola stražarja, Pavel in Bernard, h katerima je zasadila še dve brezi — kraljični, njiju nevestici. Kaj ni ob strani zasadila Matejevega bora in ob njem tamarisko, svojo ljubezen? Kaj niso zasadili ob rojstvu Burovžka tretjega topola in poleg še njegovo družico?

V njej je zakričala vest: »Mateju nisi dala vode, kadar je bil žejen. Nisi mu dala, če te je prosil, za brata, sestro in mater. Zapirala si svoje srce. Zato njegovo srce ni nikoli utripalo s tvojim srcem. Kadar je bilo njegovo srce polno pričako-

vanja, da ga objameš, kadar je pred teboj plahutalo in prosilo ljubezni, si mu odgovarjala z razumom.«

Agata je ugovarjala: »Kaj nisem ljubila njega bolj od sebe? Kaj nisem ljubila njegovo mater in vse njegove?«

»Ljubila si jih s pametjo,« ji je odgovarjala iz dalje vest.

»Kaj naj bi jih bila ljubila na slepo, brez pameti, da bi s tem pogubila sebe, otroke, dom? Potem, ko bi bila dala vse, bi si pridobila Mateja? Za katero ceno? Da bi se ponočevanje preselilo iz gostilne v ta dom? Da bi gospodinjala namesto nje Matejeva mati? Da bi otroci prosili staro mater ljubezni in ne nje, ki bi jih smela le oprati, umiti, ne pa se tudi loviti z njimi. Ona bi smela stati ob strani, podrejena in srečna, ko bi bili srečni drugi. Ali sem bila dolžna to Mateju?«

»Morda bi pa mati živela ob tebi kakor tvoja prijateljica? Kaj bi ne bila zmogla Franceta, da bi se bil podredil tvoji miselnosti, in naredila iz njega krepostnega človeka? Kaj bi ne prihajali Matejevi bratje in sestre k tebi z zaupanjem in spoštovanjem, kakor je to že pokazal Dušan? Kaj nisi, Agata, zavrgla božjega poslanstva, da bi zmagala, če bi se uklonila tistim dnevnim tegobam v imenu Križanega in rešila vsaj eno dušo?« je slišala Agata v sebi nov glas.

»Kdo bi to zmogel?« se je vprašala Agata.

»Ti, Agata,« ji je sladko prigovarjal glas v njej.

»Napuh!« je preudarila. »In če ne pade z glave niti en las brez Njegove vednosti, se je tudi to zgodilo po Njegovi volji.«

Oddahnila si je. Zaslišala je smeh otrok in veselo kričanje Burovžka. »In če je božja volja, da trpim, mi bo Bog dal moči, da vzdržim v njegovem imenu,« se je pomirila. Zagledala je, da zunaj sije sonce, se breze smejejo kakor včasih in topoli prišepetavajo brezam in jih obmetavajo s svojimi poslednjimi jesenskimi listi. V sebi je začutila nove moči.

Mesec dni je minilo, odkar je bil Matej zapustil družino z zavestjo, da pride Agata v nekaj dneh ponj in da ji bo tedaj narekoval, da vso posest izroči v njegove roke. S Francetom sta se dobila vsak dan po peti uri v krčmi Kržišnikove in potem odhajala na skupen pomenek k materi, če se nista drug drugemu med potjo zgubila ali zašla v druge nočne prostore.

»Agate pa dolgo ni pote,« je pričel Francè po poti domov. Bil je slabe volje, ker se mu je Matej uprl zaradi družbe neke ženske.

»Kaj jo čakaš?« ga je zavrnil Matej; tudi on ni bil take volje, da bi se šalil.

»Tisti njen vrednostni papir čakam — nujno je že, sem v zelo neprijetnem položaju,« je silil Francè.

»Pri tebi je vedno nujno in neprijetno, kar je denarnih zadev.«

»Zadolžil sem se na ta račun.«

»Na račun Agate? Saj sem ti rekel, da je ne poznaš!«

»Potem jo bom prisilil.«

»S silo dosežeš še manj pri njej.«

»Potem pa pojdi ti k njej po tisti papir!«

»Kaj sem odšel zato, da se bom vračal?« je rekel Matej, se ustavil in pogledal Franceta, če resno misli, kar govori.

»Kaj je nikoli ne srečaš?«

»Nikoli.«

»Potem je potrebno, da te vidi. Videti te pa mora spočitega, mladostnega, veselega in lepo oblečenega.« Francè je tlesknil z jezikom. »Jutri greva, da si kupiš oblek, površnikov, perila, čevljev in tistih malenkostnih stvari, ki so gospodu potrebne, da je res gospod, in potem pojdeš in zahtevaš! Veš, zahtevaš; da ne boš prosil! Pridi mogočno kakor njen vladar, pa tudi ljubeznivo, da te vzljubi. In če ti pade okrog vratu, saj veš, kakšne so ženske, bodi nežen, in potem naj ti plača. Takrat bo dala tisti papir.« Francè je umolknil v svoji strasti po denarju in se kar prestrašil iz svoje zamaknjenosti, ko se mu je Matej zasmel. »Kaj misliš, da ne bo tako? Bo! Sicer pa reci, da vložiš tožbo; tega se prestraši.«

»Tisto, kar si čvekal, ni nič; to zaradi tožbe bo držalo. Za ugled ji bo, da skrije družinski prepir, tako bo dala.«

»Pa naredi tako, samo da dobiš. Tisto z obleko je tudi potrebno. Tudi meni je treba obleke, če naju sreča, da vidi, kako se je zboljšalo vse brez nje. Da veš, jutri pojdeva!«

»Kdo bo pa plačal?« je vprašal Matej in se na vse te Francetove domisleke prešerno zasmejal.

Prišla sta domov in France je potegnil Mateja za seboj v kuhinjo. »Mama ima rum,« mu je zašepetal. Matej se je nasmehnil — spomnil se je deških let, ko so materi jemali slaščice, ki jih je skrivala za goste. Pripravljen je bil na šalo. Tako sta sedla in si natočila ruma kar v kozarce.

»Ali si upaš izpiti?« je vprašal Francè nagaivo in dvignil poln kozarec ruma. Nasmejala sta se drug drugemu in zvrnila.

»Peče,« je dejal Matej in izpil še vode na to.

»Kaj bo peklo!« je dejal Francè in si vnovič natočil. »Na, še ti,« je natočil še Mateju.

Francè je izpil še ta kozarec. Matej se je prestrašil: »Za vruga, ne delaj neumnosti!« je hotel zavpiti, pa se je pri drugi besedi ustavil; domislil se je matere, ki je spala, vzel steklenico in jo postavil na dno v kot omare. Francè je skočil za steklenico, Matej mu jo je branil.

»Kaj misliš, da boš meni zapovedoval, kot je tebi Agata,« je posmehljivo vrgel besedo Francè.

»In ti nikar ne misli, da boš gospodaril nad menoj, kdaj grem od nje, kdaj k njej.«

»Šlapa!« je zakričal Francè in mu potegnil steklenico iz rok.

»Kdo je šlapa? Ponovi, če si upaš,« je zatulil od notranje bolečine Matej.

Francè, ki si je natakal spet ruma in ni prišel Matejev glas do njegove zavesti in tudi ni videl, kako grozeče in divje ga Matej gleda, je dejal prijetno in smehljaje se, ne da bi bil Mateja pogledal: »Šlapa.«

Matej je prijel krčevito za stol, ga dvignil in zamahnil proti Francetu. Ta je isti hip že sedel na stol in se tako umaknil. Matejev stol je odletei v polico, polno kuhinjske posode. Zabobnelo je, tresknilo. Francè je mirno izpil, nato položil lakti na mizo in glavo nanje. Vrata so se odprla in mati je stala na pragu vsa preplašena: »Prej sem imela enega, zdaj imam pa dva,« je dejala trudno in pogledala Franceta, nato Mateja; srečala se je z njegovim mrkim pogledom.

Zamolκλο ji je dejal: »Kar ste hoteli, to tudi imate.«

Oktobrsko listje je žarelo v soncu, se lovilo po zraku, plesalo v vrtincih s peskom in prahom po tleh in se zbiralo na kupe. Sence so bile globoke in žametaste, zrak je bil suh in prosojen, sape so ostro pihale takoj, ko je sonce zašlo.

Agata je grabila listje, pogledala zdaj in zdaj po dalijah in pospravljala, kar so otroci razmetali po vrtu.

»Če pride Matej,« je mislila, »da mu ne pride na mar, da zdaj dom zanemarjam, da me je zlomil s svojim odhodom.« Obšla je ves vrt in ko je končala, je pogledala po njem in bila zadovoljna. Gugalnica je nihala, kakor bi jo bil nekdo pravkar zapustil.

»Če pride,« si je rekla, »da ga bo zvabilo, da se vrne.«

In res je ob tisti peti uri popoldne, ko je navadno odhajal z doma, prišel.

Po večerji so sedeli še dolgo v družinski sobi, le Burovžek je že spal.

»Kaj ni ata nič prinesel zame?« je vprašal nezaupno Bernardek.

»Nič. Prinese pač drugič, ko spet pride,« mu je odgovorila Agata zamišljeno. Domislil jo je, da je po otrocih niti vprašal ni.

»Zakaj pa je potem prišel?« je vprašal Bernard in gledal Agato, kakor da mu nalašč ne dá, kar je Matej prinesel zanj.

»Prišel je še po knjige, ki jih potrebuje,« si je izmislila Mara.

»Pa bi zame le lahko kaj prinesel,« je rekel Bernard, ki je hotel iz Agate izsiliti darilo od očeta.

»Zakaj bi pa prav zate prinesel? Če bi že bilo kaj, bi bilo za Burovžka,« je dejal Pavel, ko je čutil, da misli Bernard le nase. »Jaz pa, če kdo pozvoni, vedno mislim, da je ata, in se ustrašim, pa ne vem, zakaj.« Pavel se je zamislil, čez čas pa dejal: »Spat grem, če nam boš kaj brala, Mara.« Pretegnil se je in zazdehal. Gledal je Maro, ki se ji ta večer ni nič kaj ljubilo. Ker pa ni rada otrokom kaj odrekla, je šla in Pavel z njo.

»Počakaj, grem še jaz,« je poskočil Bernard in se domislil: »Pa boš brala tisto mojo?«

»Lahko noč!« je rekla Agata in gledala za njima.

Agata je vzela v roke Pavlovo Latinsko vadnico in ponavljala, kar je slišala prej njegga. Latinsčini ni poprej nikoli prisluhnila. Zdaj pa je bila zavzeta nad njo. Ti kratki, polni, odločni stavki. Vsaka beseda se ji je zdela mogočna; izražanje kakor glas bronca, misel kakor blisk.

»Skupaj se bova učila,« si je rekla, »to je jezik, ki govori in ne besediči, ki ne zapravlja, ne izgublja in ne ubija hitrosti naših misli.« Gledala je v knjigo in se učila besed na pamet. In ko je ponovila besedo dvakrat, desetkrat, je umolknila... V duhu je zagledala Mateja, kako je stal pred njo, ko je bil prišel ob tisti peti uri. Pa je prišla Mara od otrok in jo gledala; zdaj ni mogla več misliti nanj.

»Ni Matej nič rekel, da se vrne?« jo je vprašala. Prej vpričo otrok nista mogli govoriti.

»Nič.«

»In ni nič vprašal po otrocih, kje so?«

»Nič.« Ta nič in molk je Maro vznejevoljil.

»Kakšna si! Povej vendar!«

»Kaj naj povem? Da je prišel prav, ko sem urejevala njegovo sobo. Bil je ves nov. Nov klobuk, nova obleka, nov površnik, še celó v novih čevljih. In ko sem ga videla tako našemljenega, se mi je zastudil ob misli, da imam zdaj z otroki zaradi šole večje stroške, da komaj rinemo. Potem se je še spogledljivo naslonil na omaro in me gledal. Njegov pogled je zdaj tak, da umaže žensko. Po tisti bančni papir sem prišel, da bom dvignil tistih petdeset tisoč, mi je rekel. Ko sem ga pogledala, sem videla, da sem ravnala nápak. Bil je užaljen, ker ga nisem občudovala. Pa nisem mogla drugače, bil mi je kakor pustna šema.«

»Pa bi bila vendar prijazna z njim! Prišel je le z izgovorom, da mu rečeš, naj ostane.«

»Nisem mogla. Odgovorila sem mu ostro in kratko: ‚Doma imaš ženo, otroke in vse, kar ti je treba. Izven doma ne dam nič.‘ Pa mi je dejal, da mi bo že odvetnik povedal, ali bom dala ali ne. Ko mu na to nisem odgovorila, je še pristavil razburjeno in preteče, da bo vložil tožbo, če mu ne dam. Slišala sem njegov glas, pogledala ga nisem. ‚Ali daš?‘ me je še vprašal. ‚Ne!‘ sem odgovorila,

,to bodo potrebovali še otroci.' Rekel je: z Bogom in odšel.«

Obe sta molčali. In spet je dejala Mara: »Čim bolj premišljam, zakaj je pustil dom, ženo in otroke, manj razumem vse to. Zadnje čase je bil tako razrvan, tako potr, pa sem pričakovala, da bo vesel in vzradoščen, ko je postal ravnatelj. Potem sem mislila, da si morda ti kriva. Pa sem se domislila njegove sestre Mine, ki mi je govorila, preden si se odločila, da se z njim poročiš, kako je vedno nesrečen, obupan in ne vé, kaj bi s svojim življenjem. Tedaj, spominjam se, mi je rekla Mina, da bi bila ti najboljša žena zanj, da bi ga dvignila in oživila. In tako spet ne vem, kje je krivda, ko so dani vsi pogoji za srečo nas vseh.«

»Isto mi je rekel njegov brat Dušan: vsi pogoji so vam dani za srečno življenje. Tudi on ga ne razume. Iskala sem vse te dni krivdo tudi na sebi. Pa sem prišla do tega, da tu ni nihče nič zakrivil. Tako je! Zgodilo se je, kar se je pač moralo zgoditi. Zakaj pa se je zgodilo, to pove čas.«

»Če boš čakala na čas, zamudiš mogoče prav tisto uro, ki bo odločila vajino življenje — in otroci so tu.« — Spet sta molčali.

»In še nekaj,« je rekla Mara, ko je Agata molčala. »Danes sem srečala Tino in mi je povedala, da je bil Matej pri njih in povedal, da je zdaj pri materi.«

»In kaj je rekla Tina?« je vprašala Agata poživljena. Saj je tudi o tem razmišljala, kaj poreče na to svet.

Pozvonilo je.

»Kdo bi bil?« se je vprašala Mara in šla pogledat.

»Devet je ura,« je rekla Agata. Ko je šla Mara odpirat, si je rekla: »Tina je.«

Res je prišla Tina. Agata je opazila, da je posebno izbrano oblečena, celó nekaj rdečila je bilo videti na njenem obrazu in njenih ustnicah.

»Pravkar mi je Mara povedala, da že veš o Mateju, in sem jo vprašala: ‚Kaj je rekla Tina?‘ In zdaj si prišla!« Tina je bila v zadregi.

»To je junaštvo, Agata,« je dejala; bila je vajena ponavljati, kar so rekli drugi.

»V čem je to junaštvo?« je vprašala Mara in jo ostro pogledala.

»Čutil je pač potrebo po svobodi in se je osvobodil.«

Agata se je zasmejala tako glasno, da se je prestrašila svojega smeha. Potem je rekla: »In če čutim jaz potrebo, da te zdajle udarim za to neumnost, ki si jo izrekla, ali bom tudi junak?«

To je Tino spravilo še bolj v zadrego in je svojo prešernost omilila: »Tako govoré moški.«

»In kaj rečeš ti?«

»Jaz vem, da je treba ženi molčati, pritrjevati možu, a delati po svoje! Odkar delam tako, sva

z možem najboljša prijatelja. Za denar ga ne vprašam nič več in tako je prenehalo racionalno gospodinjstvo. In jaz sem srečna.«

Govorila je s poudarkom, kakor bi govorila in poučevala otroke. Agata in Mara sta čutili, da ju hoče ponižati. To pot se Agata ni mogla pretvarjati in je rekla posmehljivo:

»Vidiš, Tina, nápak je bilo, da si hodila ti k meni po pomoč, jaz bi bila morala k tebi.«

»Ti?« se je zasmejala Tina. »Niti v sanjah si te človek ne more predstavljati, da bi prosila. Ti samo zapoveduješ in tega se je Matej naveličal!« Njen smeh je bil porogljiv. »In hišo — greš in zidaš — on naj jo pa plačuje in še njegova ni! Veš, da se je naveličal, in kdo bi mu ne pritrdil, da je naredil prav!«

Agata se ji je nasmehnila, da je omilila ogorčeni pogled Mare nad lažjo, ki jo je govorila Tina s tako prešernostjo.

»No, in kaj je še rekel Matej?« Agata jo je gledala otroško, prisrčno, in Tina je mislila, da ji postaja Agata vdana, ker se je pred njo uveljavila s svojim modrovanjem. Hotela se je še bolj izkazati in je rekla: »Kakor vem, je bil Matej pri vseh znancih. Posebno grenko je povedal pri Goršetu, da ni mogel prenašati tvoje ljubezni, ki ni veljala njemu.«

Agata je zapazila, da se je Tina nasmehnila, da se ji je v očeh zablislilo. »Moj mož,« je nada-

ljevala Tina, ki je danes posebno poudarjala te dve besedi, »pa je dejal v družbi, ko so ga vprašali o tebi, da dá roko v ogenj, da to ni res.«

»Reci mu,« jo je Agata premotila, »da me je to ganilo, da se mu zahvaljujem in da lahko dá zame roko v ogenj; ne bo ga spekel. In kaj pravi še Matej?«

»Povsod kaj drugega,« je rekla Tina kakor zadeta, da njeno sumničenje Agate ne vpliva še bolj. »Nekje je tudi rekel, da si zapravljiva zase in za otroke, njega pa da si zanemarjala. In veš, zdaj je res ves drugačen, kakor je bil doma. Ves je nov in pomlajen. Zadnjič smo bili v kavarni, bilo je že po polnoči, in mi je rekel čez mizo: ‚Ti, Tina, si mi najbolj všeč.‘ Potem mi je prinesel tort in rož.« Zažarela je ob prijetnem spominu.

»In ti si jih sprejela?« jo je zamolklo vprašala Mara.

Tina je pogledala v mizo in rekla: »Kaj sem pa hotela v družbi?«

Agata pa je počasi besedo za besedo lomila iz sebe: »Vsi tisti, ki jemljejo iz rok mojega moža, ko otroci nimajo od njega, naj vedo, da jemljejo kruh mojim otrokom. Zdaj pa rajši zapoj!«

Še so se pogovarjalë o pesmi, o glasbi in se niso nič več dotaknile Mateja. Bili pa sta pri slovesu zadovoljni obe: Tina, da je Agato ponižala, Agata pa, ker se ji je odkrilo novo Matejevo življenje.

23.

Agata je šla po dolgem času z doma. Hotela je na univerzo k slavnosti, da vidi gospoda iz hiše s kučmo. Zdelo se ji je spotoma, da hodi po razbeljenih tleh, čeprav je gledala sneg pod seboj vsenaokrog. Če je srečala obraz, ki jo je gledal, se ji je zdelo, da hodi ob špalirju obrazov, ki se ji smejejo, zbijajo šale in jo pomilujejo.

Popravila si je lase, čeprav so bili urejeni. Tudi žametasto čepico si je trdneje pritisnila na glavo. Pogledala se je po plašču navzdol, si porinila ovratnik še bolj k obrazu in si tesneje nategnila rokavice.

»Ali je prav, da grem, ali ni prav?« se je vprašala.

»Potrebno mi je, da ga vidim, da ga slišim.«

»In ti ni nič potrebno, da vidiš in slišiš Mateja?« se ji je oglasila vest.

»Morda bo tudi Matej ondi,« se je izognila vprašanju.

»In kaj zato, če ga vidiš in slišiš?«

»Kaj niso koncerti, gledališče, razstave, da gledamo in poslušamo?« je odgovarjala na svoja vprašanja.

»Pa tebi ni za vse to, tebi je, da vidiš njega, da ga slišiš. In niti vstopnice nimaš, svečanost pa je za povabljene, ti nisi bila povabljena in si vsiljivka, zavrnejo te že pri vhodu.«

Tega Agata ni marala slišati in si na to ni odgovorila.

»Kako vstopiš?« Tudi na to si ni odgovorila, prepustila je vse naključju. Bila je že v ulici pred univerzo, ki je obhajala zgodovinsko slavnost. Vhod je bil obdan z rastočim zelenjem. Prostrana veža, kamor je stopila Agata nekoliko zmedena, je bila tudi vsa v zelenju in tla so bila pokrita s perzijskimi preprogami in tekači so pregrinjali stopnišče, vse v zelenju. Ko je šla mimo gospodov, ki so stali v svečanih oblekah v skupinah in se pogovarjali, in šla počasi po stopnišču, da so jo preHITEVALI drugi, je prišla slednjič do gospoda, ki se je sprehajal vrh stopnic. Poznala ga je le toliko, da je vedela, da je profesor na univerzi. Tudi on jo je poznal; koliko in kako, ni vedela. Priklonil se ji je in ona je odzdravila. »Dame so na galeriji,« ji je pokazal navzgor.

S tem je prešla tisto oviro, ki jo je plašila že ves prejšnji dan, ko so bile vstopnice že vse odane. Ko je prišla na galerijo, je šla v prvo vrsto in sedla, kjer je bil še prazen prostor. »Saj je lahko pomota s temi prostori,« se je tolažila, ker je vedela, da je le toliko sedežev, kolikor gostov. Nerodno ji je bilo in pogledala ni ne na desno ne na levo; gledala je navzdol v dvorano. Poživile so jo fanfare in poostrila je pogled na prihajajoče. Še bolj se je stisnila vase, ko ga je zagledala, kako

je prihajal počasi, lagodno, s tisto jasno držo osebnosti, ki takoj zavlada, ko se le pojavi.

Agata ni slišala besed, gledala je le njega in mislila na hišo s kučmo. Hotela bi pogledati v njegove misli, da bi doumela njegovo ravnovesje duha, ki nikoli ne zaniha v prehitevanju ali zastajanju. Hotela bi dobiti vase mir njegove urejenosti in njegovo preprosto razumevanje, ki se jemlje iz neizčrpne veličine. Okradla bi celó njegovo krepost, stražo njegovega srca. »In potem?« Dalje ni vedela. Zagledala se je po ljudeh. Spodaj je videla kakor skozi meglo moške glave.

»In potem?« Tako se je spet vprašala, ko je pogledala nanj. Razdraženo si je odgovorila: »Potem bi našla — navadno človeško srce in s tem zgubila vso njegovo lepoto.«

Po dvorani je zašumelo in ljudje so vstajali in odhajali. Tudi Agata je vstala. Spodaj so se ljudje postavljali v dve vrsti, skozi so odhajali posamezni. In potem je prišel on v pogovoru z nekom. Njegov in Agatin pogled sta se srečala in on je pristopil:

»Tudi vi ste tukaj? Saj tudi odhajate?« Povabil jo je, da gresta skupaj.

To pot, ko je Agata šla z njim skozi množico radovednih obrazov, ni videla nobenega razen njegovega. Kakor da sta doma in jo spremlja iz

svoje sobe navzdol k izhodu, ji je rekel: »Že dolgo vas nisem videl.«

»Pa res že dolgo ne. Zdaj je pri nas drugače.«

»Vem,« je dejal.

Agata mu je dala roko, spogledala sta se, pozdravila in razšla.

Jutro je bilo brez oblačka in avtobusi so bili polni kopalcev. Družine z otroki, fantje in dekleta in tudi postarni samci, vsak je mislil na vodo. Vroče je bilo že zjutraj, da so delali po uradih z zavihanimi rokavi, prosti pa so zapuščali mesto za ves dan in taborili ob bližnjih rekah in rečicah. Obrežja so bila polna ljudi, težka si našel prostor, ki bi ne bil vsak dan oddan istim ljudem. Kopalci so poznali drug drugega kakor sosed sosedu in imeli prostore kakor svojo lastnino.

»Kaj je to njegova hči?« je vprašala svojega moža gospa, ki se je ozirala za gospodom in študentko.

»Ne, pa kaj me to briga!« se je vznejevoljil mož nad ženo.

»Kdo neki je, tako znan se mi zdi,« je silila žena radovedno v moža. On se je leno dvignil, se zmočil in zaplaval, da mu ni bilo treba dajati odgovorov.

Žena je gledala, ko sta prišleca obstala in sedla. Najprej je on odložil telovnik kraj sebe na skalo in povabil dekle, naj sede nanj. Sedla

je niže od njega, bliže vode in metala kamenčke v vodo. On je odšel in se vrnil v kopalnih hlačkah. Stopil je v vodo in zaplaval. Ona je gledala za njim. Ko je bil že daleč, je vrgla s sebe obleko in tudi zaplavala, a le toliko, da se je zmočila, potem pa legla na sonce. Ko se je on vrnil, ga ni pogledala, čeprav je sedel tik nje.

»Zakaj ne greš v vodo?« jo je vprašal.

»Sem že bila,« je kratko odgovorila in se sklonila, da je tudi ona sedela.

»Slabe volje si danes?«

»Dobre; le gospa za vami me moti, venomer gleda semkaj.«

»Obrni ji hrbet in jaz sedem tako, da bo gledala mene; morda ji bom tudi tako všeč, kakor si ji ti. Tako. In zdaj glej rajši mene in ne po gospeh, kjer se nalezeš slabe volje. In mi kaj povej!«

Molčala je.

»Zakaj nič ne rečeš?«

»Ko ne vem, kaj bi rekla.«

»Reci, da me imaš rada. Potreben sem tega.«

Zasmejala se je: »Saj nisem papiga.«

»Kaj me ne moreš imeti rada?« jo je vprašal, se nagnil k njej in ji poljubil roko.

»Lahko, saj vas imam čisto rada. Zakaj bi vas ne imela!«

»In zakaj mi ne rečeš: ti?« Pobožal jo je po roki, ki jo je držal v svoji.

»Tega pa ne morem.«

»In zakaj ne moreš?«

Pomislila je in rekla: »Vajena sem vas kot svojega profesorja in zdaj ste moj ravnatelj!«

»V šoli; tukaj sem pa tvoj tovariš! Kaj nočeš, da sem ti tovariš?«

Pogledala ga je in videla ob sencèh osivele lase, ki so jo motili pri njegovem lepem obrazu. Tudi to pot jih je opazila prej kakor njegov obraz.

»Kaj bi mi bili pa potem v šoli?« ga je vprašala poredno.

Spravila ga je s svojo mladostjo v zadrego, vendar ji je odgovoril:

»Poglej,« pokazal ji je na mezincu svoje roke dragocen prstan, »za tvoje prijateljstvo sem ga kupil! Snemi ga, vzemi in me poljubi, da sprejmeš moje prijateljstvo!«

Prijela ga je za roko, za prstan, da ga pogleda, on pa je roko potegnil in prstan je ostal v njeni roki. Nastavil ji je usta v poljub in ona ga je poljubila, ne da bi vedela, kako se je to moglo zgoditi. Gledala je prstan in bilo jo je sram.

Gospa, ki ju je venomer opazovala, se je obrnila v drugo smer. Tudi njo je bilo sram, spomnila se je svoje hčere.

»In zdaj mi rečeš?«

Nič ni odgovorila. Vzel ji je prstan in ji ga nataknil na prst.

»Hvala!« je rekla.

»In kako mi rečeš še drugače, Olga?«
 »Matej!« je rekla tiho.

Ko sta se v mraku vračala in jo je Matej srečen in pomlajen spremljal skozi mesto proti njenemu domu, je zagledal nenadoma Agato, Pavla in Bernarda. Prav ko bi se morali srečati, je potisnil Olgo v vežo prve hiše in stopil za njo; njegovi trije pa so šli mimo.

24.

»Kakor bi stopila iz dneva v dan,« je pomislila Agata, ko je minilo leto brez Mateja in je šla s Pavlom in Bernardom, da ju vpiše v šolo. »Kakor bi bilo včeraj, ko sem te vpisala v prvo gimnazijo,« je dejala Pavlu.

»In jaz sem med počitnicami kar pozabil, da sem bil kdaj v šoli,« ji je odgovoril Pavel.

»Bernard, kar na smeh mi je, če pomislim, da te vpišem tudi že v gimnazijo! Kako bo neki s teboj, premlad si še!«

»Saj bom med letom že deset let. Kaj bi hodil še v peti razred!«

»Tako sta zrasla v tem letu, da bi vaju atej težko spoznal, če bi vaju srečal sama.« Oba sta se zadovoljno zasmejala. Prav tako se je Agata sredi njiju. Ko ju je pogledala, se je začudila, da more biti le kdaj malodušna sredi treh močnih,

zdravih življenj svojih sinov. Bilo ji je kakor v zavetju dveh stražarjev, kakor da je zavarovana prav po otrocih, in prišlo ji je pri tem, da se ji življenja ni treba bati. Takrat sta se fanta postavila pred izložbo knjig.

»Tak globus bi rad za Miklavža,« je dejal Bernard.

»In jaz tisto knjigo o zrakoplovstvu.«

Agata je pomislila, koliko ima denarja. Srce ji je bilo odprto, da bi jima dala svet in zrakoplov. Rekla je: »In če bi ne čakali Miklavža in bi kar kupili?«

Fanta sta jo zavzeto in vprašujoče pogledala.

»Saj ne moreš zdaj. Knjige in šola — že to bo stalo preveč!«

»Saj je to tudi: šola in knjige. Poglejmo in vprašajmo, če zmorem,« je rekla in si mislila: Česa bi zdajle ne zmogla?

Smeje se in z nezaupnim pričakovanjem so vstopili v trgovino. In potem sta vzela vsak svoje. Ko so bili zunaj, je Pavel dejal: »Saj si ne morem misliti, da imam res te knjige in da so moje! Pojdimo brž domov!« Ozrl se je naokrog, potem pa prijel Agato za roko in ji jo poljubil. Njej so se orosile oči, bila je hvaležna, da je otrok dober. Tudi Bernardek se je oklenil njene roke, pa jo je izpustil, ni mogel pokazati, kar mu je narekovalo srce. »S tem bo težko,« je občutila Agata, »sram ga je biti preprost in resničen.«

»Če bi bil ata doma,« je rekel Pavel in obstal, kakor bi se bil prestrašil svojih besed.

»No, kaj bi bilo, če bi bil ata doma?« ga je vprašala Agata vesela, da se je otrok prvič domislil očeta. Kolikokrat je že poskušala, da izve iz njiju, kako čutita Matejevo odsotnost, pa ni dobila nikoli odgovora.

»Skupaj bi delala zrakoplov,« je dejal Pavel in mislil na delo.

»Ti bom pa jaz pomagal,« se je oglasil Bernard, ki je nosil zemeljsko oblo varno in zvesto.

»Pa bi šel po ateja, saj zdaj je čas, da se vrne. Rekel je: po enem letu,« ju je preskušala Agata.

»Saj bi ga zapodil, če bi prišel,« je dejal Bernard. Pavel je bil tiho.

»Prav narobe, vesel bi bil zdaj Pavla, ko bi videl, kako je velik,« je mirila Agata.

Šli so tiho. In Agata je še poskušala zvedeti od otrok: »Ali vaju kdo včasih vpraša, zakaj ni očeta doma?«

»Sošolec je nekoč nekaj rekel, pa sem planil nanj in ga pretepel. Potem ni nihče nič več rekel,« je povedal Bernard.

»Kaj se ne dá urediti, da bi se vrnil atej?« je vprašal Pavel.

»Morda, če bi mu dala hišo in še, kar imamo.«

»Pa zakaj mu ne daš hiše?« je spet vprašal Pavel.

»Bojim se, da bi je ne dal stricu Francetu.«

»O!« se oglasi spet Bernard. »Potem pa naj jo dá rajši meni!«

Agata se je zasmejala prispodobi, pa je pomislila: bolj bi bila varna v Bernardkovih rokah.

Zajela jih je šolska veža. Prav tedaj, ko so vsi trije stopili v šolo, se je Matej ob pogledu na šolarje v svoji gimnaziji domislil Pavla in Bernarda, ki sta se vpisala na drug zavod. »Pustim jih pri Agati, dokler ne uredim svojih denarnih zadev. Ko dobim hišo, jo prodam in vzamem otroke k sebi. Uredim si stanovanje v šoli, saj pri materi tako ni nič. Stara je in ni nobenega reda, saj ne more. Potem se bom jaz šopiril s sinovi in ne ona. Kako so šli mimo, kakor da me niso videli! Nihče ni pogledal za menoj v vežo. Če bi me imela rada, bi se zakadila v Olgo in jo spraskala; tako se druge borijo za svoje može. Mislila je, da je samo ona na svetu zame. Žensk, kolikor hočeš! In Olga bi rada radio. Kupim ji ga. Nalašč ga ji kupim, da zve Agata in bo ljubosumna. Prosila me bo, jokala, vpila in me trgala iz Olginih rok. To hočem!«

Kakor da bi ga bil kdo podil, je šel po dolgem hodniku; ko pa je prišel do konca, je pozabil, kam je hotel. Vrnil se je do pisarne, a ko je hotel prijeti za kljuko, je opazil listine, ki jih je držal v roki, ter se domislil, po kaj je šel. Vrnil se je po

hodniku in je skoraj spet prešel stopnišče, kjer je moral navzdol.

Ko so kasneje prihajali k njemu profesorji in stranke, je bil tako zaposlen, da ni utegnil misliti in se razburjati zbog Agate. Podzavestno pa ga je spremljal nemir užaljenosti, da ga prezirajo Agata in otroci. Ko je šel iz šole h kosilu, ni vedel, ali bi šel k materi ali kar v gostilno. Toliko časa je premišljeval, da je prišel k materi, jedel in nič vedel, kaj. France ga je gledal s povešeno glavo. Tudi mati je sedela poleg. Ni se mu ljubilo jesti in je pustil.

»Kaj si tudi pri Agati tako malo jedel?« ga je vprašala mati.

»Agata je kuhala drugače,« je odgovoril in pogledal po krožnikih.

»Kako drugače?«

»Pri nas je bilo vse drugače.«

»Zakaj pa nisi ostal pri njej, jaz ti ne bom kuhala več. Tudi sem prestara in mi je France zadosti in ponoči ni nikoli miru, zdaj ko sta dva.«

»Kam pa naj grem?« je vprašal Matej in se zagledal vanjo.

»Nazaj,« je debelo in mrtvo dejal France.

»To bi se mi vsi smejali!«

»Kaj misliš, da se ti zdaj ne smejejo,« je France zasmehljivo zategnil usta. »Včeraj te ni bilo pri Kržišnici in so zbijali ondi šale na tvoj račun.«

»Kdo?« ga je ustavil Matej.

»Pripeljal sem odvetnika in vse je pripravljeno, tebe pa ni.«

»Jaz sem dala vse,« je rekla mati žalostno, »tudi zate, Matej. In dala sem svojemu možu vso svojo doto, ki ni bila majhna — Agata pa, kakor da je sama, brez moža. Samo, da ima ona. Da pomagaš bratu, noče slišati in noče vedeti, da smo tudi tebe študirali in da si naš in da te je dobila od mene! Ali je to žena? Saj nima srca. In če ga ona nima, tudi ni treba, da ga imaš ti.«

»Naredite, kar hočete,« je rekel temno in počasi Matej.

»Kaj misliš, da smo čakali nate! Včeraj, ko te ni bilo, me je bilo zaradi tvojega figarstva sram. Pa sem jih pustil, da so zabavljali. Potem pa sem rekel odvetniku, da si mi naročil, naj piše Agati, da si zadolžen in potrebuješ denarja, zato naj izroči tisti bančni papir in hišo, sicer boš tožil!«

Matej je vzel klobuk in površnik in odšel, ne da bi bil kaj rekel. V duši mu je bilo samotno, kakor da bi bil svet zanj brez človeka in bi ne vedel, kam s seboj.

25.

Toplo je bilo v sōbi in Agata je gledala snežinke, ki so se lovile zunaj po zraku. Fanta sta bila v šoli, Burovžek pa je ob njej počasi prekladal igrače in nekaj brbljal. »In spet bo božič kakor lani in predlanskim. Kako nam je

bilo dobro in lepo! Bog ve, kako je z Matejem? Zakaj se ne vrne?« Tako je razmišljala.

Burovžek jo je prijel za roko in jo vlekel k stolu, ki mu je bil za mizo; na njem je imel odprto knjigo s podobami. »Sedi,« ji je dejal in pokazal na pručico. Agata je sedla, se nasmehnila in ga hotela vzeti v naročje. »Glej: ia, ia,« je kazal veselo oslička — bil je beg svete Družine. Potem se je zamislil, stekel k zofi, vzел blazino in pokazal Agati, naj vstane. Dal je blazino na pručico in spet pokazal: »Sedi!« Agata je sedla in toplota doma in otroka je objela njeno dušo. Burovžek ji je zlezal v naročje in si njene roke ovil okrog telesca. Agata ga je narahlo stisnila k sebi. »Povej!« je rekel in kazal sliko. Agata je vedela, da hoče, naj mu pove o Mariji, Jožefu, Jezuščku in osličku, kako so bežali pred Herodežem. In mu je pripovedovala. Burovžek pa je kazal s prstkom zdaj tega zdaj drugega, kakor bi hotel oživiti sliko.

Mara ju je bila zmotila. Prišla je s pismom v roki in rekla: »Spet od Matejevega odvetnika, to je že tretjič.«

»Odpri,« je dejala Agata Mari in končala pripovedovanje. Potem je otroka posadila na pručico, sama pa sedla k mizi na zofo. »Beri,« je rekla Mari. Poslušala je, ko pa je Mara končala, je dejala:

»Tega pisma ni Matej naročil. To dela France, Matej ne,« je kakor pribila Agata.

»Morda je res. In tožil bo! Menda res ne Matej, ki je v življenju otrok, pa bi se zdaj pehal po sodišču s tožbami! Če bo tožil, bo tožil France.«

»Rada bi vedela, če mati ve za vse to. Pa že mora vedeti, saj ga je vzela k sebi. Kaj ne ve, da je Matej v življenju otrok, ki bi zažgal vas z vžigalico, če bi mu jo dali za igračo.«

»Pa bi šla do nje, da se razgovorita,« je dejala Mara.

»Mati bi govorila to, kar govori France. Potem bi morala govoriti tudi s Francetom. In kaj naj mu rečem? Saj veš, da iz njega kriči le: denar, denar!«

»In kaj boš naredila, če pride do tožbe?« je vprašala Mara, ki sama ni vedela izhoda.

»Če bo tožba?« je dejala Agata počasi in mirno. »Tožariti se ne morem. Ne morem vendar hoditi po sodišču, da bi obtoževala svojega moža, očeta svojih otrok, ali da bi se zagovarjala pred kakim sodnikom, ki naj sodi moje življenje.« Agata je prenehala in gledala Burovžka, ki je gledal zdaj njo zdaj Maro z odprtimi usti. Ko ga je poklicala, je zavzdihnil, kakor da je za njim nekaj težkega, se zasmeljal in poskočil na zofo.

»Potem mu boš dala vse?«

»Vse mu dam, tako sem se odločila.«

»Hvala Bogu!« je dejala Mara in sklenila roke. »Bala sem se, da se boš pravdala. To je nizko in umazano. To ni za nas.«

Agata je stopila z otrokom k oknu. Pristopila je tudi Mara. Gledali so padajoče snežinke.

Tina je danes otroke nekaj hitreje spravila spat in prisedla k možu. Bral je večerni časopis; vedela je, da ga sedaj ne sme motiti. Vzela je drugi del časopisa, ki je ležal na mizi, in še sama brala, vendar pa nestrpno čakala, da se prične pogovor.

»Agata je bila pri meni,« je rekel Jože malomarno prav zaradi ženine radovednosti, ki jo je zapazil.

»In pri meni je bil Matej,« je Tina hitro izdala, kar je nosila v sebi že ves večer.

»In zdaj se bosta tožila.«

»Matej je bil prav zato pri meni, da bi se Agata vdala in ločila brez tožbe — da bi bila ločitev sporazumna.«

»Prav to je tisto, na kar Agata ne pristane. Saj veš — njeno katolištvo!« Jože je zasmehljivo zategnil usta.

»Kako je omejena!« je rekla Tina.

»Hotela je, da bi bil jaz njen zastopnik, pa tega ne morem, saj sem tudi Matejev prijatelj.«

»Pa zakaj kljub temu nisi sprejel, morda bi ju spravil in pomiril brez tožbe?«

»Zato je tudi hotela, da jo zastopam.«

»To bi bilo dobro,« ga je Tina gledala in hotela hitreje iztrgati iz njega, kako je zdaj z Agato.

»Dobro za vas ženske, ki vidite le to, kar vam je pred nosom! Za moškega je to drugače. Za jurista spet drugače. Zame, ki poznam ozadje, je pa to povsem nemogoča zadeva.«

»Agata mora biti zdaj vsa iz sebe; tako zase je živela, zdaj pa stoji kakor razgaljena in umažana na odru. To mora biti strašno. Jaz bi rajši podpisala sporazumno ločitev.«

Jože je brskal po mizi krušne drobtine na kupček in razmišljal. Ni mu bilo povsem prav, da je Agati odrekel zastopstvo.

»Rekla je, da mu je hotela dati vse, da bi se vrnil, zdaj pa so oni najprej zahtevali ločitev — to so napravili nápak! In tako se je premislila za vse in se bo tožila.« Utihnil je in spet govoril: »Njeni znanci so ji vbili v glavo, da je njena dolžnost, da se bori za vse zaradi otrok. Tudi so ji rekli, da bi bilo blazno, če bi mu dala dom in ga s tem vrgla v vodo, kamor je potem najbolje da gre še sama z otroki.«

»To je grozno.« Tina je vzdihnila. Jože pa je vstal, vtaknil roke v žepe in hodil po sobi.

»Pošlji po vino,« je rekel. Tina je šla, da naroči.

»To je življenje!« je dejal na glas sam sebi.

»In Agata?« je vprašala Tina.

»Skrbi jo, če bo dobila odvetnika, ki bi obdržal v tožbah dostojno obliko. Pravi, da se bo sama branila, da ne bo obremenjevala Mateja.

Njej je za lepo obliko; pravdanje je pa vse nekaj drugega.«

»Ali si ji to povedal?«

Sédel je in pokusil vino. »Udarila sva se zaradi papeštva. Tudi vero bodo izrabili zoper njo. Zdaj niso časi za njeno katolištvo.«

»In kaj je rekla?«

»Vprašal sem jo, če ve, kdo jo toži.«

»In ve?«

»Ve, da France in da je Matej v tej igri lutka. In da bi jo videla tedaj, ko sem ji rekel, da si jaz ne upam v boj s Francetom, ki mu ni mar življenj! Čisto mirno je vstala in v njenih očeh se je zalesketal ogenj. ‚Vem,‘ je rekla, ‚vem pa tudi, da je Bog, in trdno verujem, da se bo France zlomil to pot ob naši družini!‘. Rekel sem ji, da ne bo zmagala. Pa mi je dala roko, se trpko nasmehnila in rekla: ‚Ne jaz, tukaj bo spregovoril Bog‘ in odšla. To dopoldne nisem mogel več delati, čisto mi ga je ubila.«

»Kako drugačen je Matej,« je dahnila Tina. »Tako brez moči je, brez stanovitnosti, tak slabič. Veš, da se je jokal pri meni? Vendar se mi smili.«

»Najbrž je bil pijan! Zdaj ga ne srečaš več treznega; zdi se, da hoče vse utopiti v vinu!«

»Pa je videti tako veder in kako se zdaj lepo oblači! Kaj ima kako novo ljubezen?«

»Tudi to so mu narekovali, da bi Agato še bolj bolelo.«

»Podlo!« se je zgrozila Tina. »In dekle?«

»Je mlado in neumno. -- Jaz grem spat.«

Bil je tisti čas, ko se maj razdiši v cvetju. Tedaj je dobila Agata v štirinajstih dneh tri tožbe. V glavi se ji je zavrtel ves ustroj sveta.

»Ali ni prav njegova dolžnost, da me ščiti? A prav on toži! Dal me je iz svojih rok v roke sodišču! In kdo sem zdaj jaz? Toženka!« Agata je gledala skozi odprto okno cvetje jablan in si ponavljala: Toženka ... V duhu je zagledala dolgo vrsto kaznjencev.

Sapa je zapihala in zadišalo je preko vrtov do nje.

»Bog ve, ali Matej vidi to cvetje. Ali zadiši maj tudi do njega? Bog ve, ali Matej ve, da toži svojo ženo, mater svojih otrok? Ali sploh ve, kaj se pravi tožiti, izročati sodišču, javnosti lastno življenje? Zakaj vse to?«

Agata si ni vedela odgovoriti. Ponavljala si je: »O Bog, zakaj?«

Zagledala se je v nebo, kakor da bi terjala in pričakovala odgovora. Srce ji je udarjalo: »Kaj nima Matej niti enega človeka, ki bi mu dopovedal: Če nimaš srca, imej vsaj pamet! Kaj delaš s seboj, z ženo in otroki!«

Agata je občutila svojo nemoč. Roke so ji visele ob negibnem telesu.

Slišala je, da je prišla z Maro in otroki gospa Grolova. Slišala je, da vprašujejo po njej. Pa kakor da je iz kamna, ni mogla premakniti nog in ni mogla spraviti glasu iz sebe.

Burovžek, ki je begal iz sobe v sobo in jo klical, je obstal z odprtimi usti pred njo, kakor da ne ve, ali je ona ali ni. Ko se mu je nasmehnila, jo je spoznal, jo prijel za roko in vlekel prav do gospe Grolove. Potisnil jo je poleg nje na zofo in sam zlezal v njeno naročje. »I-hot, mama!« je poskočil in Agata se je spet nasmehnila in trpko dejala: »Le poženi, Burovžek, le.«

»Agata, prišla sem, da grem s teboj k odvetniku. Ali si že mislila, kdo te bo zastopal? Ali ti smem svetovati?«

Agata jo je gledala in v grlu jo je stisnilo, vendar je določno odgovorila: »Odvetnik? Moj odvetnik in sodnik je Bog! Našega primera ne more urediti ne sodišče ne odvetnik. To ni pravda za denar, za zločin, za čast ali kaj vem kaj vse spada pred sodišče, to je pravda med dobrim in zlim. Tega, tega pa ne more urediti sodišče tega sveta, to bodo uredili tam zgoraj.«

Grolova je premislila Agatine besede in rekla: »In vendar bodo pravde tekle na sodišču.«

»Bodo,« je Agata odgovorila kratko.

Molčali sta. Burovžek je skočil na tla in stekel k bratoma v sosednjo sobo.

»Potrebno je, Agata, da poveš več, da te razumem,« je Grolova toplo dejala Agati.

»To so stvari, ki jih jaz sama ne razumem, le udarec čutim na obrazu. Z mene trgajo meso, lomijo mi kosti, da mi je nepopisno hudo.« Agata je skrila obraz v roke. Grolovi so pritekale solze po licu.

Agata se je sklonila naprej, kakor da se bo prelomila na dvoje, in rekla počasi: »O, da bi vedeli, kako sram je ženo pred otroki, ki jih je oče zapustil, postavil njih mater na sramotni oder in jim hoče vzeti še gnezdo! Ko bi to občutili vsi tisti, ki razdirajo domove in družine! Kako divja je ta bolečina!«

»Agata, Agata!« je gospa spet zajokala in prijela Agato krepko za roko: »Naj te tolaži zavest, da tega ni napravil tvoj mož, to je delo drugih. In proti tem se moraš boriti.«

»Vem, a tudi vem, da me vendarle Matej napada in da bom morala odbijati njegove sulice. In to boli in mora boleti tudi njega, drugi pa se bodo pri tem zabavali.«

»In Matej in njegova mati? Še danes moram, moram govoriti z obema. Agata, upanje imam, z njegovo materjo se dogovoriva. Zaupaj!«

Gospa je vstala in mudilo se ji je, da prinese Agati odgovor. Potrta Agata ni zaprla vrat temu upanju.

26.

Grolova je stopila v tramvaj, pa ji je tudi ta prepočasi vozil. Gledala je obraze ljudi, ki so se vozili z njo, in pomislila: »Tako vsakdanje sedimo in kaj vse je v naših dušah in srcih! Drug mimo drugega hodimo, v sebi pa nosimo svetove in vendar je vsak zase tako sam s seboj.«

Izstopila je in hitela, da je vsa zasopla postala pred vrati stanovanja Matejeve matere. Potem je pozvonila. »Skoraj mora biti poldne,« je pomislila.

Mati ji je odprla in pogledali sta druga drugi v oči.

»Gospa Grolova, vi ste.« je dejala mati, ji ponudila roko in Grolovo potegnila, da je vstopila.

»In Matej? Je doma?« je vprašala Grolova in sedla na ponujeno mesto.

»Zdaj pride h kosilu.«

»Zaradi njegove družine sem prišla. Tako hudo mi je, da je družina razdrta in so otroci brez očeta. Prišla sem iz prijateljstva do rajne Agatine matere k vam, ki ste Matejeva mati, z zaupanjem, da z vami urediva to nesoglasje. Gospa, pomagajte, da zaceliva te rane, ki razjedajo družino.«

»Zame bi bilo pač najbolje, da se Matej vrne,« je dejala mati vsakdanje, »jaz sem že stara in bi že rada imela nekaj miru. Pa kakor vem, je bila Agata premalo ljubezniva z Matejem in tudi neuklonljiva. Tudi zaradi denarja in hiše je z Agato

težko: Matej plačuje, ona si jo prilašča! Naj se ukloni! Saj glava družine, mož, gospodar je le Matej.«

»Kakor vem,« je pričela Grolova, »mu je Agata ponudila vse, samo da se ne razdere družina.«

»To mi ni znano, vem le to, da je bila Agata visoka pred nami vsemi,« je dejala mati prav tako mirno.

»Temu ne bom ugovarjala, a ni taka le pred vami, taka je z vsemi, dela pa vse le za družino. Dela in mislim, da ni nikogar, ki bi jo za to obsojal. Tudi Matej ne.«

»Če sami vidite, da je Agata taka, potem veste, da je težko Mateju pri njej. Posebno težko, ko hoče pomagati svojemu bratu, pa Agata noče,« se je mati zavzela za svojega sina Franceta.

»Morda je Agata v tem pretrda, vendar moramo uvideti, da je tudi njej denarni položaj težak, da si je nadela veliko breme in velike skrbi; dobro vem, da se mora držati tudi sama tesno na uzdi, da ne propade. Morda je Matej pri računih prestrog, preoster in jo obsoja.«

»Ne gre le za denar,« je presekala besedo mati, »tudi ljubezni pogreša Matej pri Agati.«

»Tega ne verjamem,« je dejala Grolova. »In vendar, če bi bilo vse to res, bi kljub temu ne smeli razdirati družine. Vame in v mojega moža so se viharji vse burneje zaganjali, vendar niko-

mur niti na misel ni prišlo, da bi zapustil družino. Saj sta mož in žena eno in to se ne dá prelomiti kakor kos kruha, za katerega je vseeno, ali je večji ali manjši. Saj sta mož in žena eno drevo, ki iz njega raste življenje. To življenje potrebuje vendar sokov, ki sta mu jih dolžna dajati oče in mati. Otroci so tu in v imenu teh vas prosim, naj se Matej vrne.« Grolova je sklenila roke in prosila. Zapazila je, da ima mati solzne oči.

Mati je rekla: »Tudi jaz imam otroke. Tudi France je moj otrok.«

»Pa je tudi Matej vaš sin; če mu hočete dobro, ne dovolite, da mrje brez svojega življenja; njegovo življenje je družina. Ne on zase, ne Agata zase, ne otroci zase; vsi skupaj so eno življenje in brez tega tudi Matej ne more biti srečen.«

Slišale so se stopinje in obe sta prisluhnili. Nato je vstopil Matej.

Grolova je vstala in vzkliknila: »Matej! Moj dragi Matej, vrnite se k družini, vrnite otrokom očeta!« Prijela ga je za obe roki in jih krepko stisnila, polna milobe do njega.

Matej je temno pogledal in dejal: »Rajši umrem, kakor da se vrnem!« Odšel je v drugo sobo in mati je rekla: »Vidite, tako je.«

Grolova je odšla in bilo ji je, da bi še bolj tekla od tam, kakor je hitela tja.

Pri kosilu pa je France zmagoslavno dejal: »Kaj nisem vedel, da Agato tožbe pritisnejo in iztisnejo iz nje trmo, da pride in ti položi na mizo vse, kar boš hotel, samo da se vrneš.«

»Saj ni bila Agata tu,« je odvrnil Matej zamišljeno. Želel je, da bi dosegel zmago vsaj pred domačini. Pri tem pa se je bal, da bi prišlo vse Francetu v roke.

»Ne vem, ali si tako omejen ali nočeš priznati Agati na ljubo, da je ona poslala Grolovo k tebi?«

France se je veselo zasmel, Matej pa je vzel časopis in se zagledal vanj. Mati je molčala.

Agata je bila kakor jetnik. Malo je govorila, jedla skoraj nič, noči so bile brez spanja. Dnevi so tekli in dan razprave za ločitveno tožbo je grozil Agati kakor giljotina.

»Še vedno se mi zdi, da vse to ni res, da so le sanje. In trdno pričakujem, da se zgodi kar koli že, da razprave ne bo in pride Matej nepričakovano domov,« je otožno dejala izmučena Mara.

»Kaj ni sodišče kakor arena, kjer se doigra tožba, sodba in obsodba kogar koli že, Mateja ali mene. Kaj ne vidim ondi naše družine razgaljene, umazane in razbičane?«

»O, velik si, satan!« je pridušeno in grozno izgovorila Mara. »A Križani je večji in močnejši od tebe.« Stisnila je pesti.

Agata je počasi vstala, pogledala na vrt za Blažkom, ki mu zdaj niso nič več rekli Burovžek, in dejala: »Če mi preoblečeš Blažka, da se opravi sama, greva, da se poslovim od gospoda iz hiše s kučmo.«

»Zakaj poslovit, saj ne umrješ,« je vprašala Mara in se zagledala v Agato.

»Tudi njemu ni prizanesel ta razrvani čas. Glej, zdi se mi, kakor da doživljamo poedinci vse dobe prevratov, nasilja, revolucij, da igramo na slepo srečo, nestrpljivo in vse na kredit. In banke so prazne. In naslovi za terjatve se kopičijo.«

»Pa kaj je z gospodom?«

»Državni posli ga kličejo drugam in zato odpotuje.«

»Tako? In kam odpotuje?« je vprašala Mara.

»Kamor se zdi državi potrebno. Zdaj ne izprašuj nič več,« je dejala Agata in šla po Blažka na vrt. Ko sta odhajala, je vprašal Blažek:

»Kaj mi boš kupila?«

»Miško, ki teče, če jo naviješ.« Agata se je zasmejala.

Ko sta res kupila miško, je dejal Blažek: »Zdaj pa brž domov!« Tiščal je miško v žepu in vlekel Agato za roko.

»Kupila sem ti, da greš zdaj še z menoj in boš priden,« mu je rekla Agata. »Greva h gospodu.«

»K ateju?«

»Ne, drugam. Ali boš priden pri gospodu?«

»Ali mi bo kaj dal? Ali ima konja, ki se guga?«

»Morda. Boš vprašal.«

»Ali je tisti konj velik?«

»Saj ne vem, ali ga ima. Če ga ima, je velik.«

»Pa bom smel jahati tistega konja?«

»Boš prosil.«

»Ti boš prosila.«

»Dobro, če boš zdaj tiho in boš tam priden.«

Nekaj časa sta hodila tiho in sta mislila vsak zase; Blažek je hodil možato in resno. Pa je spet vprašal: »Ali je tisti konj ‚šimel‘?« Agata se je morala zasmejati, ko je slišala, da je uporabil novo besedo, ki mu jo je Bernard razložil. »Morda mu gredo konji po glavi prav zaradi tiste besede in zato si želi konja,« je pomislila in rekla: »Zakaj pa naj bi bil ‚šimel‘? Kaj pa je to?«

»Saj veš.«

»Ne vem.«

»Zares ne veš? Bel konj je to.«

»Takim rečemo belci.«

»Saj si rekla, da ne veš. Bernard ve.«

»Bernard se je zmotil, belim rečemo belci.«

Razmišljajal je in se domislil, da je truden.

»Sama pojdi,« se je ustavil. "

»Zakaj?«

»Truden sem.«

»In če greva v to hišo, potem nisi več truden?«

»Ali greva v to?«

»Zdaj pa tiho in po prstih, tukaj še vsi spijo,« je rekla Agata. Hotela ga je pripraviti, da bo spodoben. Šla je po prstih in opazila, da jo Blažek posnema. Ko je zgoraj potrkala, si je dala prst na usta; Blažek je videl, se namuzal in si dal še on prstek na usta. Agata je slišala glasove, ki so se bližali vratom. Vrata so se hrupno odprla in zagledala je njega in še nekega gospoda. Posloвила sta se in pristopil je k njima:

»Kako ti je ime?« je vprašal Blažka, ko se je sklonil k njemu in mu ponudil roko. Blažek mu je dal roko in ga gledal nedolžno in prisrčno naravnost v obraz. Namesto njega je rekla Agata: »Blažek.«

»Ti si Blažek. Kje imaš še Pavla in Bernarda?«

Vodil ga je za roko v sobo in Agata je šla za njima in spet odgovorila namesto Blažka: »V šoli sta.«

»Čakaj, zdaj poiščeva kaj zate,« je dejal, ga odvedel k omari in jo odprl. »Izberi,« je dejal Blažku, ki se mu je zasvetilo v očeh in se je oglašil: »Ti daj.« Agata je sedla in se zasmejala.

»Za zdaj poskusiš to,« je še dejal in vzel iz omare krožnik s piškoti, da bi ga nesla k mizi. Pa je Agata vstala in previdno postavila krožnik na mizico. Ko se je ozrl po stolu za Blažka, ga je že Agata dvignila na stol, sama pa sedla na naslanjač, nekaj korakov stran.

»Vzemi, tvoje je,« je dejala Agata Blažku, vstala in odlomila še zase košček.

»Kdo pa si ti?« je vprašal Blažek, zazrt v gospoda.

Gospod je pogledal Agato in odgovoril: »Tvoj prijatelj. Ali imaš še kakega prijatelja.«

»Imam. Mitka.«

»Pa naj pride še Mitek, da se spoznamo.«

Blažek je gledal gospoda važno, resno in radovedno. Potem je vzel piškot, globoko zavzdihnil in jedel. Nenadoma pa je stekel k Agati, jo objel in zmagovito pogledal po gospodu.

»Rekel si, da boš priden,« je rekla Agata.

»Ko nisi nič vprašala za konja,« ji je šepnil v uho in se ozrl po gospodu. Ko je videl, da ni hud, se je spustil na tla in ga gledal:

»In kaj bi zdaj rad?« ga je vprašal gospod. Blažek ga je prijel za roko in potegnil, da se je sklonil, sam pa se je dvignil na prste in se dotaknil z ustnicami njegovega ušesa:

»Ali imaš konja?«

»Konja? Imam!«

Gledala sta se, Blažek navzgor, oni navzdol.

»Gugal bi se,« je rekel Blažek in nekam zamišljen povsili pogled.

»Takega pa nimam.«

»Pa si rekel.«

»Imam živega konja.«

»Pokaži!« ga je Blažek gledal zvesto v obraz.

»Pa pojdiva.« je dejal gospod in ponudil Blažku roko.

»Ali tvoja mama dovoli?« je Blažek še vprašal.

»Nimam mame.« Gledala sta se kakor oba majhna in pri tem je Blažek povесil oči.

Potem je še vprašal: »Ateja imaš?«

»Tudi nimam.«

Blažek je nekaj mislil. Otipaval je miško, jo naglo potegnil iz žepa in jo ponudil gospodu: »Ná miško.« Obrnil se je k Agati, jo prijel za roko in rekel: »Pojdiva.«

Gospod in Agata sta se spogledala in zasmejala. In Agata je vprašala: »Odpotujete?«

»Še ne vem.«

»In vas to nič ne moti?«

»To je življenje.«

Agata je vstala, da se posloví.

»In kako je pri vas in z vami?«

»Vse to je strašno hudo,« je iztisnila iz sebe.

Gospod je dejal počasi: »Kjer je volja, tam je pot in tudi izhod.«

Spremil jo je do stopnic. Agata se je z Blažkom še enkrat ozrla in zaslišala: »Blažek, z Bogom!« Še isti dan je bila hiša s kučmo za dolgo brez svojega gospoda.

Po kosilu sta Bernard in Pavel odšla vsak po svojo šolsko torbo in prinesla dijaški knjižici; treba ju je bilo zaradi slabih redov podpisati.

Bernard je rekel: »Izprašaj me, znam do konca leta, tudi tisto, česar nismo še vzeli!«

»V slovenščini si videla, da imam vse naloge odlične, le dve prav dobri; enkrat nisem znal pesmi na pamet.«

»Jaz pa vem le to, da je moja bolečina največja, če so vajini uspehi slabi.«

»Moji redi so krivični,« je dejal Bernard, Pavel je molčal. Agato je to potrlo bolj, kakor jo je moglo raniti vse, kar je doživljala zaradi Mateja. Redkokdaj se je jokala, zdaj pa se ji je skremžil obraz in bolečina ji je izsilila ploho solzá. Tudi Pavel se je nakremžil in odšel iz sobe, Bernard pa je gledal temno in maščevanje se mu je za-bliskalo v očeh. »Ji že pokažem!«

»Komu pokažeš? Sebi pokaži, da boš znal, kadar si vprašan,« ga je posvarila Mara.

Drugi dan je šla Agata v šolo. Slišala je isti odgovor od vseh profesorjev za oba fanta: »Se ne uči in je najbrž brez nadzorstva.« Vedenje profesorjev je bilo oholo, hladno, kratko in brez vsakega spoštovanja do nje. Ko je govorila s profesorico francoščine, ji je dejala, da je Bernard komaj za v hlev in ne za v šolo. Agata je prišla domov potrta, kakor more biti ubita le mati malo-pridnega otroka.

»Čemu se prav za prav borim in čemu živim?« je dejala Mari. »Govorili so mi o otrocih, kakor

da so prepuščeni cesti. Potemtakem sem kot mati za nič in naš dom je kakor cesta. Vse, kar delam, ne pomeni nič.«

»Bernard, povej vendar, kaj počneš v šoli, da mi pravijo, da si za v hlev?« je vprašala pozneje fanta.

»Mama, kdo ti je rekel?«

»To je vseeno, kdo. Povej!«

»Potem ti ne morem povedati, če ti ne poveš. Ali je bila profesorica francoščine?«

»S čim ji nagajaš?«

»Če bi bila ti v šoli, bi napravila prav isto, kar sem naredil jaz. Nisem slišal, kaj razlaga, nisem vedel, kaj pripoveduje, venomer sem gledal le njene pobarvane ustnice in dolge rdeče nohte. To me je tako dražilo, da sem si namazal nohte s črnilom in jih pokazal. Ves razred se je krohotal, pa me je zapisala v razrednico in nato še vprašala. Seveda nisem nič odgovoril.«

Agata se je ugriznila v ustnice, da se ni na ves glas zasmejala. Ko se je umirila, je rekla: »Ali veš, da te za to lahko izključijo, in kaj naj potem počnem s teboj? Treba je, da se ji opravičiš. Tudi zame je sramota, da si tak.«

»Tudi tebi se studijo take ženske.«

»Tudi, pa jih zato ne sramotim, najmanj pa je dovoljeno dijaku, sramotiti profesorja. Toliko si pa že velik, da bi moral to vedeti.«

Ko je pripovedovala vse to Mari, se je ta od srca zasmejala in rekla: »Rekla sem ti, da so fantje dobri.«

27.

Matej je že nekaj dni sedel v Kržišnikovi krčmi brez Franceta. Prazno mu je bilo brez njega po hrupnem veselju, ki so ga uganjali na velikonočno nedeljo in velikonočni ponedeljek po planinskih kočah in na hribih. Tudi varnega se je bil čutil v njegovi družbi; Francè ga je vodil kakor otroka. V krčmi se je sicer pogovarjal, vendar je prisluhnil vsakemu pozdravu: ali ni Francè. Pričakoval ga je nestrpno. Pozno je že bilo, ko je zagledal Lizo, ki se je prismejala skozi vrata.

»Kje imaš Franceta?« je Matej planil z vprašanjem k njej.

»In jaz vprašam tebe, kje je. Kaj ga ni tukaj?« Matej je po njenem prijetnem glasu spoznal, da ga draži. In res, pri kuhinjskih vratih je kmalu zagledal tudi Franceta.

»Kakšne skrivnosti pa imata?« je dejal Matej in Lizi prinesel stol, da je sedla poleg njega.

»Ugani!«

»Kako naj uganem, falot se mi skriva že ne nekaj dni, je že prišel spet do denarja.«

»No, Matejček, kakšen se ti zdi tvoj bratec?« je vprašal Francè in pomežiknil Lizi.

Liza se je zahehetala, Francè se je razkoračeno postavil pred mizo.

»Tako bi mu skoraj ne mogel reči bratec.«

»No, kako bi mu pa rekel?« je z debelim glasom in prešerno vprašal Francè. Matej je vstal in stopil k Francetu ter ga šepetaje vprašal:

»Pa menda nisi...«

»Kaj nisi —? Kaj nisem in kdaj nisem?« je France zviška pogledal Mateja in šel k prazni mizi v kot in naročil: »Štefan najboljšega, za tiste, ki hočejo piti in jim je jezik suh kakor meni!« Mateju se je razširil obraz in dejal je Lizi:

»Povej, ali je zares ali se vsi skupaj šalite: ali ima diplomo ali je nima?«

»Ima,« je zadonelo iz Franceta, ki je privlekel iz telovnika listino. »Koliko litrov je vredna?« Gostje, sami znanci, so slišali, klici in vstajanje, kakor bi kje gorelo.

»Ali ne veš, da je diploma starega študenta vredna trikrat več kakor diploma zelenca?« je zaklical finančni svetnik, ki mu je bila njegova obilnost vedno v napotje.

»In jaz sem vedno trdil, da ne ostaneš za plotom,« je dejal momljaje sodnik, ki je bil Francetov sošolec.

»Pa kdaj, kdaj si se pripravil?« je dejal Matej, ki je moral verjeti diplomu.

»Kaj misliš, da jaz tako zapravljam čas po gostilnah kakor ti,« je dejal z že zatikajočim se

jezikom France. Krčma je bobnela od krohota. Ko je potihnilo, je dejal France: »Matej misli, da jaz samo pijem, ne ve pa, da se moj razum tedaj ukvarja z rudarskimi problemi.«

Kržišnica je prišla in postavila pred goste zapečateni steklenico: »To je staro več ko trideset let,« je rekla in sedla k mizi. »Vas je malokdaj videti,« je dejala Lizi.

»Tako malokdaj, kakor malokdaj vidim jaz Franceta. Te dni, ko se je pripravljaj na izpite, pa me ni izpustil, kakor da ga je strah brez mene.«

»Moški so do zadnjega dne otroci. Tega ženska ne sme pozabiti; seveda jim tega ne sme nikoli povedati,« se je oglasila Kržišnica.

Liza ni vedela, kaj naj ji reče, tako razmišljanje ji je bilo tuje. Kržišnici pa ni bilo nikoli do tega, da bi se menila z ženskami. Vstala je in odšla v kuhinjo. Tedaj je Matej vzel površnik in klobuk ter hotel nevidno oditi.

»Počakaj!« je zamomljal France v strahu, da mu uide. »To sem ti hotel reči: da jutri za trdno prideš!«

Matej je šel kar dalje. Hoja in oster zrak sta mu dobro dela. Zagledal se je v mislih v svoje fante in pozabil, da jih je prodal za Francetovo diplomu. Potem se je domislil matere: »Ta bo srečna!« In potem se je spomnil, da je drugi dan razprava, in pomislil: »Kako moram povedati? Tepec, mevža, potep! In kaj še? Kolikokrat

me je žalila? Saj mi tega nikoli ni rekla! Že vem. In potem: srajce in obleka in nič hrane... Mati kuha slabše kakor Agata in zdaj sem vedno brez reda in lačen. Moral bom spremeniti.« Odklepal je hišne duri in se nehote ozrl proti oknu. Bilo je razsvetljeno. »Mati še bedi,« je pomislil. »Kaj je še tako zgodaj?«

Zagledal jo je oblečeno. Sedela je na postelji in si tiščala robec na oči. Slišala ga je prihajati in tedaj je jok še bolj planil iz nje. Matej je stal in gledal, potem pa pokleknil na eno koleno k njej. »Kaj je?« je vprašal mehko. Vstal je in sedel k njej na posteljo. Še bolj je zaibtela.

»Pa menda ne jočete zaradi Francetove diplome? Danes je končal.«

Materi je na mah odlegla bolečina, solze so se ustavile. »Končal, pa tudi drugače končal. Z njim je končano. Kaj nič ne veš?«

»Nič.«

»Poslušaj! — Prej mi še prinesi kozarec vode. — Dušan je pritekkel in begal in robantil. Končno je iztisnil iz sebe, da je dobil France spet deset tisoč posojila, ki zdaj zapade. Povej, povej, kaj naj z njim počnem! Saj to ga vodi pod vislice.«

Matej ni mogel najti besede, gledal je le materin obraz in njene objokane oči. Begal je iz sobe v sobo. Hotel je premisliti, kar mu je bila mati povedala, in ni vedel, kaj naj premisli. Le ponavljal je njene besede. Nenadoma so mater

ujezile njegove stopinje: »Ne delaj še ti nemira, spodaj spe. In kje je France?«

»Ne vem.« Ni hotel povedati, da se z Lizo smejeta v gostilni, ko ona joka doma.

»In kdaj se na sodišču odloči?«

»Jutri je razprava, sodba pride kasneje.«

»Potem ni moči čakati. Moj Bog! Imaš kaj upanja, da s tožbami kaj dobiš?«

»Ne vem. Odvetnik pravi, da dobim vse.«

»Potem bo vedel tudi Francetovo stvar uravnati?«

»Tudi. Le kje naj dobimo denar in to takoj?«

»Jaz vam dam vso svojo pokojnino, samo rešite Franceta! Dušan si ne dá nič dopovedati, samo kriči in robanti, da on nič ne dá. Lahko bi dal, saj ima, treba mu je seči le v žep.«

»Tudi brez njega bo kako šlo, mora iti. Morda jutri na sodišču kaj dosežem.«

»Glej, da se boš dobro držal,« je z upanjem gledala mati Mateja, ki je sédel ubit na stol. Milil ni nič.

28.

Agata je stopila po razpravi na sodišču doma na vrt. Bilo ji je, kakor da jo je objela smrt s svojimi rokami. Le s težavo je stopala. Predramila jo je šele tropa otrok, ki se je oklenila njenih lakti in jo pritisnila k tlom: Blažek jo je objel okrog vratu. Razgreti, veseli in divji obrazi, ki

od smeha niso mogli niti dihati, so vsevprek vpili vanjo. Mara in Grolova gospa sta se bili lovili, da so otroci skoraj popokali od smeha. Agata ni več utegnila misliti nase. Odvlekli so jo v senčnico, kjer je bila miza pogrnjena in skodelice pripravljene. Mara je stekla po čaj. Pladenj pomaranč je žarel z mize, zraven je stala košarica peciva in takih stvari, ki jih je imela Agata najrajši.

»Agata, jej, samo jesti moraš veliko, da se živci okrepijo,« je dejala gospa Grolova.

Blažek je potegnil iz žepa kos čokolade in ga položil na Agatin krožnik: »Prihranil sem zate,« je rekel, stekel in se na travi prekucnil.

»Vidiš, vredno je, da živimo! Vse drugo naj gre mimo nas,« je spet dejala Grolova.

»Tako je,« je dejala Agata, globoko vzdihnila, kakor bi hotela izdihniti iz sebe vse, kar je dišalo po sodišču. Jemala je pomarančo za pomarančo, jih delila in potem lupila še zase. Mara je delila čaj in Grolova je hotela otrokom dopovedati, naj ne kriče tako, pa zaman: njih razigrana srca so prekipevala. Ko ni bilo na mizi več slaščic, so se otroci spet razkropili po vrtu, le Pavel se je vrnil in vprašal: »Kaj je?«

»Take stvari so hude in bolé,« je odgovorila Agata sinu, ki je bil že večji kakor Mara.

»In hiša?« je še vprašal.

»O tem še niso razpravljali. Pa nikar ne misli na to,« je rekla Agata. Pavel je hotel biti dober

in je zavpil po vrtu: »Jaz lovim!« Ko je Agata gledala za njim, je videla, da ga je Bernard na skrivnem nekaj vprašal, potem je šel krik in smeh preko vrtov, ki so dišali v soncu in maju. V tem smejočem se kriku je Agata zagledala pomladni dan, sonce in cvetje, slišala je kosa, ki je prepeval svoji družici, in rekla: »Še je vredno živeti temu klicu pomladi, še je vredno živeti tem razgretim obrazom, tej razboriti moči, ki hoče utripanja, življenja.«

»Táko te vidim rada,« je veselo dejala Grolova.

»Kaj ste mislili, da bo Agata podlegla?« se je začudila Mara.

»Ali si mislila, da pojde mimo mene kakor brzovlak?« je vprašala Agata.

»Vem le to,« je dejala trdno Mara, »da to trpljenje ni zastoj.«

»Potem ne veš, da sem poslušala Mateja brez vsakršnega ugovora, mirno in tiho. Pa mi je prišlo, da bi nastavila samokres, če bi ga imela, čisto mirno na svoje srce in sprožila. Potem ne veš, da je bil moj korak s sodišča namenjen ob reki navzdol in ne proti domu. A tedaj sem občutila nevidno roko, ki me je vodila proti moji volji in me privedla, da sem tukaj, čeprav sem po poti pisala v mislih le še zadnje besede otrokom, vama in prijatelju v tujino.«

»To je bil Bog, ki ti je dal roko, da ne omagaš,« je dejala Grolova in si obrisala solze.

Mara je odprla knjigo in dala Agati pismo prijatelja iz tujine. Blažek pa, ki se je ves čas tiščal Agate tiho, kakor da ga ni, je zdaj vzkliknil: »Tudi meni je pisal! Mara, pokaži mami. Veš, ni pozabil na konja.«

»Ni pozabil?« je rekla veselo in stisnila otroka k sebi.

»Vse bi ne bilo nič, če bi ne slišala Mateja samega govoriti, njega, ki sem mu dala sebe. Lahko bi prenašala in poslušala obtožbe kogar koli, da sem vlačuga, morilka ali kar hočete, le ne od njega, ki je moj mož in sem njegova žena! In v srcu me peče in žge tisti odgovor na Matejevo tožbo, ki ga je sestavil odvetnik. Tega si ne bom odpustila, da sem bila tako malo odporna. Saj sem venomer govorila: ‚Mislite na otroke, njih oče je — pa če je slab ali dober.‘ Vendar je napravil po svoje.« Agata se je zamislila v svojo bolečino.

»Tudi to bo Bog obrnil v dobro,« je dejala Grolova.

Ko je Agata ta večer spravljala Blažka spat, se je zagledala v njegove ročice in pomislila: »Tudi tiste moške roke, ki so prisegale, da razderejo družino, so bile nekoč tako majhne, nežne in dobre.« Potem je pokleknila in dolgo molila. Bila je mirna in je vdano zaspala v zadnjih mislih: »Kjer je volja, tam je pot in tudi izhod.«

Po razpravi na sodišču je Matej ležal doma brez vsakršne volje do življenja in zdelo se je, da je hudo bolan. Ni spal in tudi jedel ni. Ko mu je mati postavila na posteljno omarico čaja, ga je izpil, ko ni bilo nikogar v sobi. Kadar je slišal, da se bližajo koraki, se je obrnil v zid in ni odgovoril nikomur. Neprestano je stala pred njim razpravna dvorana, sodnik in zapisniki, miza in na njej križ in dva svečnika. Pred to mizo je videl Agato, kljubovalno in strogo kakor smrt. In potem je videl isto sobo, le da ni bilo Agate, temveč prihuljeni obraz Franceta. Obrazi sodnika, Franceta in Agate so se prelivali pred njim v spake, ki so mu vzbujale grozo. Spet je videl Agato pred sodnikom, za njo pa so se mu prikazali trije fantje: »To so Pavel, Bernard in Blaž,« je pomislil Matej, »za mater se hočejo boriti.« Potem je zagledal Franceta in ob njem svojo mater, sključeno in staro, ki se je sklanjala nad Franceta, da so ji tekle solze po njegovem režečem se obrazu.

Potem je zagledal sodnika in zrl na vrsto svojih prič, kako prisegajo. Gledal je križ in prižgane sveče. Ta križ se je večal, se je vzpel do stropa. Matej se je zazrl mimo križa v strop. Tam je obstal in gledal Križanega in gledal tiste dvignjene roke s tremi prsti: govorili so prisego živemu Bogu. In zazdelo se mu je, da so tiste roke njegove, da je prisega njegova. V tem je zagledal obraz, ki se mu je režal. Odprl je oči, da bi po-

gledal, ali je satan ali France. Obrnil se je z desne na levo in si obrisal z roko čelo. Kakor da ga zebe, mu je bilo in potegnil si je odejo čez glavo. Potem je videl sebe in slišal je svoj glas: ‚Rajši poginem, kakor da se vrnem,‘ in usta so se mu nakremžila v grenak smehljaj. Zagledal je pred posteljo Agato, žarečo in preroško: ‚Prekleti naj bodo vsi, ki jemljejo otrokom očeta.‘ Vrgel je odejo raz sebe, a Agate ni bilo.

»V šolo moram, čas je,« mu je prišlo, pa ni mogel vstati. Zagledal se je po sodni dvorani in prisluhnil, kako je Agato obtoževal. Krčevito je prijel odejo in jo potegnil čez glavo. Njegovo notranje oko pa je bilo razprto, videl se je v tisti prodirni svetlobi, ki jo pozna le budna vest. Z rokami si je še pod odejo zatiskal oči, da bi se ne videl, ko govori sodniku. Potem si je zamašil ušesa, da bi se ne slišal. Nenadoma pa je planil s postelje in se pričel oblačiti. Razmetaval je perilo in obleko ter pri tem prevrnil stol.

Mati je pogledala v sobo. »V šolo moram,« je dejal. Ozrla se je po sobi. Ustnice so ji bile osušene in zlepljene.

Obstal je sredi sobe in zamrazilo ga je kakor na sodišču, ko bi se morala Agata zagovarjati. Ni sedla, kakor so sedli vsi za sodnikovo spraševanje. Agata je izpovedala stojé, kratko in določno, da ne dovoli, da se zakon loči. »Pa smo mislili, da se bo jokala, klečala, prosila! Zapustila je svojega

odvetnika, sodnika in nas vse in gledali smo se kakor obliti z mrzlo vodo.« Oblekel si je telovnik, se pogledal v zrcalo, a se koj odmaknil, kakor da ga je strah samega sebe. Potem se je znašel na cesti. Hitel je v šolo in ponavljal besede s sodišča kakor časih pripravo za šolo. Ondi je bolečina popustila, misel je utonila v poslovnih rečeh.

29.

Bilo je tisto vroče poletje, ko ne zapihlja veter niti ob večerih in drži podnevi nepremična vročina ter žari sonce na brezoblačnem nebu ko razbeljena kovina.

Tudi s sodišča ni zapihljala tedaj nobena sapica. Agata je sredi otrok pozabila na svet izven doma. Zjutraj se je z otroki kopala v bazenu na vrtu. Otroški kriki, pljuskanje in obmetavanje z vodo ji je dajalo zdravja, da je še sama vriskala z otroki. Popoldne so ležali v travi, brali, tudi lovili so se. Pavel je časih zaigral na harmoniko in drugi so peli. Agati je bilo, da bi objela petje, otroke, tiho vodo, travo, drevje in nebo, vse, kar je dosegel njen pogled.

Neko jutro pa, ko so vstajali, so zapazili, da hodi po vrtu Matej. Preden je bil Pavel oblečen, ga ni bilo nikjer več. Takrat so zorele marelice in visele ob zidu kakor rdeča jabolka. Matej je gledal po gredah, po rožah in po drevju in si dejal:

»Tudi brez mene jim je lepo; ni videti, da bi me pogrešali.« In ta misel ga je zapekla, da je zbežal po prečuti noči v prazno šolo. Tudi ondi ni vedel, kaj bi. Odklepal in zaklepal je predale, nič ni našel, kar bi ga priklicalo k delu. Odšel je domov k materi in prespal ves sončni dan. Zvečer je našel na mizi terjatev za že pozabljeni prstan že pozabljene Olge. »Naj ga plača France — za njeno ljubezen,« je dejal. Misel se mu je že izgubila drugam.

Tedaj je zahajalo sonce. Nebo je žarelo, da je odsevalo ozračje v rdeči luči. Pavel je prinesel lestev in jo prislonil k zidu. Mara je prinesla dve košari. Blažek je zavriskal od veselja: »Tista bo moja.« Pokazal je marelico, veliko in rdečo, ki se je smejala iz zelenja.

»Sam jo utrgam, da veš, Pavel,« je proseče pogledal že velikega brata; Pavel je varno držal lestev, da je Blažek stopal počasi navzgor. Njegovo srcece je prekipevalo od nove in velike sreče. Ko je utrgal tisto veliko marelico, je dejal: »Ta bo za hišo s kučmo. Prijatelju jo dam.« In potem je zagledal še lepšo in še druge. »Še ta bo zanj in še ta in še ta.« Trgal je strastno in jih dajal Pavlu, ki mu je velikodušno prepustil to radost.

»In zame?« je vprašala Agata v šali. »Zame pa nič, Blažek?« Blažek je utrgal še eno, utrujen prepustil trganje Pavlu in dal Agati marelico: »Ta je najlepša; ta je zate.«

»In nase si pozabil?«

»Saj res,« se je šele zdaj domislil Blažek:
»Poglej, koliko jih je še zame, zate in za vse!«

Na drugi marelici je obiral Bernard; pridno jih je smukal in tiho jedel, Mara pa je polagala sadje v košaro.

»In kaj bo za ateja?« je spet vprašala Agata.

»Ata naj pride domov!« je dejal resno in moško Pavel. In nihče ni povzel besede.

Ta večer so sedeli na terasi vsi skupaj. Pavel je igral narodne pesmi, drugi so pritajeno pripevali. Dom jih je vezal močno in toplo, vendar: nekdo je manjkal.

Tako jih je našla Tina, ki je kar tiho prisedla kot domača in pela z njimi. Potem so utihnili, premagala jih je tiha noč. Mara je odšla z Blažkom, Bernard in Pavel sta si še poiskala knjige za branje v postelji.

»Kako lepo, nebeško lepo vam je tukaj,« je dejala Tina in globoko vzdihnila: »Zakaj ni tudi pri nas tako?! To nebo nad teboj, kakor da je le zate in tvoje. Ta nočna prostranost, ki je ob zvezdah ni konca!« Agata ni rekla nič. Tina si je prižgala cigareto. »Jaz bi v tvojem položaju ne mogla vzdržati in vem, da tudi marsikatera druga ne.«

»Mislim, da bi vzdržala, ker bi morala. Kolikor več terja življenje, toliko več ti dá moči.« Agata

je šla po terasi gor in dol. Mara je prinesla marelice. Tini se je skrčilo srce: »Vaše?«

»Danes so bile natrgane. Vzemi!« je dejala veselo Mara.

»In zdaj vama povem: Matej hoče nazaj domov!«

»To se bo zgodilo, če ne danes, pa jutri; če ne jutri, pa kasneje. Kako pa naj bo drugače!« je kar naglo odgovorila v svojem trdnem prepričanju Mara.

»Jaz bi ga ne vzela nazaj. Zdaj je Agati tako lepo in mirno,« je hotela Tina izvabiti iz Agate njeno misel. Pa Agata ni rekla nič.

»Zdaj je Matej ves zgubljen, odkar je odšel France. Včeraj smo prišli v kavarno in smo ga našli ondi vsega strtega. Razveselil se nas je kakor tujec koščka domače zemlje.«

»Kaj ni Franceta nič več doma?« je živo vprašala Mara. Prišlo ji je kakor rešitev.

»Kaj ne veste? O! France je zdaj gospod! Poklicali so ga kot posebnost, priporočeno od univerze, v nek nov rudnik. Čakaj, ne vem, koliko ima plače. Veliko! In avto, vilo in kaj vem, kake ugodnosti še!«

»Tako,« je zategnila Mara, »vsega tega ne verjamem, to so bajke. Kar nenadoma bo spet doma brez službe in še bolj zadolžen!«

»Da bi slišala hvalo o njegovih zmožnostih in od kakšnih ljudi! Mora že biti res kaj posebnega,« je ugovarjala Tina.

»Posebnost pa posebnost, ampak kakšna!« se je na glas zasmejala Mara. »Gorje mu, kdor še nasede tej posebnosti! Ali zato hoče zdaj Matej domov? Je bilo zato treba sodišča?«

»Saj ni Matej tožil,« je dejala Tina.

»Matej je obtoževal Agato pri sodišču in nas vse spravil v sramoto,« je oporekala Mara dalje.

»Kaj hočeš! Vsi vemo... Kaj pa ti, Agata? Navadno nisi tako tiho.«

»Tak mir čutim v sebi kakor tedaj, ko se nebo tiho ugladi in prično padati kaplje, redke in udarjajoče, in se zablisne preko tiste zamolkle sivine, zabobni in potegne piš, da zapreš okna in zbežiš s ceste v hišo.«

»Torej se bojiš, da bi se vrnil Matej?«

»Tega se ne morem bati. To je njegova pravica in dolžnost. Sploh ni bojazni v meni. Vem le, da se bo nekaj zgodilo, spremenilo; kaj, ne vem! Tudi ne razmišljam. Vso skrb prepuščam Bogu. Treba je le čakati in to je najbolje. Zakaj čakati je treba vse življenje. Zdaj čakaš fanta zdaj moža; potem rojstva in potem otroke iz šole in tako do konca.«

Blažek je poklical in Agata ga je našla sedečega v postelji.

»Kaj nisem padel?« je vprašal, ko je zagledal Agato, ki je prižgala luč.

»Najbrž se ti je sanjalo,« ga je Agata pobožala, ga položila med blazine in prekrižala.

»Strah me je,« je rekel in že spet zaspal.

Agata je pustila luč prižgano, postala še nekaj časa in, ko se Blažek ni več oglasil, odšla. Ostal pa ji je njegov strah. V duši ji je ležala misel na Mateja.

Matej, ki ni našel miru ne pri materi ne na cesti ne v šoli in tudi ne v gostilniški družbi, se je prav ta čas boril v hribih z viharjem. Bril je sever, pomešan z ostrim dežjem. Matej je bil že ves premočen, zeblo ga je in truden je bil. Časih se je siloma zagnal naprej v noč in vihro, potem se je spet s težavo poganjal korak za korakom. Prišlo mu je, da bi legel in zaspal. »Pa bi me tukaj našli še živega in bi bilo vse skupaj le komedija brez konca. Jaz pa hočem konec, konec — konec,« mu je razbijalo v srcu. Spet se je s silovitim zagonom pognal dalje, kakor se poženemo iz goreče hiše, da se rešimo pred ognjem. Zagnalo ga je z leve na desno, potem zatulilo, zabobnelo in odmevalo med bliskom, ki mu je razsvetlil noč. Spoznal je, da je skoraj na cilju. Oprijel se je skale in naslonjen obstal. Položil si je roko na hropeče prsi in šel nato z njo preko čela. »Nič misliti, nič!« si je še rekel in stekel po stezi pod skalo, kakor da ga satan nese na perutih sredi tega strašnega neurja.

Ko se je daniło, ga je našla obmejna straža nezavestnega med skalami. Še isti dan je čakal v dolini Mateja rešilni avto. Prinesli so ga na nosilnici in ni vedel, kako je z njim. Ko ga je zdravnik oddal v avto, je voznik vprašal:

»V bolnišnico?«

»Ne bo treba. Kar domov.«

Domislili so se listnice in ondi so našli staro pismo z Matejevim naslovom.

Ko so ji moža prinesli v hišo, je Agata zakričala.

Ko so otroci obstopili bolnikovo posteljo, je Matej odprl oči, pogledal in jih spet zaprl. Potem je zamahnil z roko in hitro govoril. Agata se je sklonila k njemu, a ni razumela. Blažek je stal ondi s prstkom na ustih. Agata ga je pustila, da je splezal na stol ob postelji in ondi obsedel. Gledal je očeta; saj ga ni poznal, kakor tudi oče njega ne.

»Zakaj pa tako diha?« je vprašal. »Zakaj pa toliko govori? Zakaj ima oči zaprte? Reci, naj me pogleda,« je šepetal Blažek Agati.

Agata mu je pokazala s prstom, naj molči, in Blažek je molčal in gledal očeta v obraz.

Ko je Agata vlivala Mateju z žličko konjaka v usta, je Blažek šepnil: »Še meni,« da se je morala zasmejati. Tudi Blažek se je zasmejal, na glas. Tedaj je Matej pogledal, se zagledal v Blažka in pomislil: »Kako je France še majhen!«

Zaprl je oči in skremžil obraz. Hotel se je dvigniti in Agata mu je pomagala. Zagledal je njene roke. »Mati,« je pomislil, »doma sem.« Ni je videl v obraz.

Gledal je zdaj Agato zdaj Maro, potem se je zagledal spet v Blažka in dejal: »Ti si, Burovžek?« Blažek se je nasmejal in prikimal.

»Kako ti je?« je vprašala Agata.

»Truden sem, tako mi je, da bi samo spal, in vse, vse me boli.« Potem se je nenadoma spomnil: »Kaj ni bila mama tukaj?«

»Saj je še tukaj, vidiš,« je dejal Blažek in pokazal Agato. Matej se je zdajci vsega domislil.

»Ali mi boš napravil zrakoplov, ata? Pavel ga dela zase, pa pravi, da ga znaš tudi ti narediti,« ga je brž zaprosil Blažek.

Matej se je trpko nasmehnil, dobro mu je delo, da so ga otroci imeli v spominu. »Bom, če mi boš pomagal,« se je zganilo toplo v Mateju. Zaprl je oči in smehljaj mu je ostal na obrazu.

Hotel je misliti, pa ni mogel. Čez čas je dihal lepo in mirno, spal je.

Mara je prišla in odvedla Blažka. Blažek ji je šepnil: »Zrakoplov mi bo napravil!«

Ko sta odprla vrata, je prihajal dr. Grol. Bernard ga je oznanil domačim: »Zdravnik je.«

»Kako je?« je hitro vprašal dr. Grol.

»Pravkar mi pravi Blažek, da mu je rekel, da mu napravi zrakoplov.«

»Tako?« Vstopil je in Agata se mu je nasmejala. »Spi,« je rekla polglasno.

»Kdo pa je?« je pogledal in vprašal Matej.

»Glej ga, glej, torej nočeš umreti?« je veselo stopil Grol k Mateju.

»Ti si,« se je začudil Matej. »Kaj bi moral umreti?«

»Bova pogledala.«

Agata je odšla iz sobe in Matej je gledal in vprašal dr. Grola: »Kako da sem tukaj?«

»Ženske! Ženske! Kar vdaj se!« mu je veselo odvrnil Grol.

»Saj sem bil vendar v hribih,« ga je vprašujoče gledal Matej.

»Dokler si na tem svetu, se jim ne ogneš.«

»Povej več,« je še dejal Matej.

»Vse ti pove Agata.«

Res je vstopila Agata in Grol ji je rekel: »Povej, povej, Agata, kje si Mateja zajela?« Zasmejali so se in Agata je dejala:

»Bog mi ga je vrnil. Kaj ti je hudo zavoljo tega, Matej?«

Pogledala sta se in v tem pogledu ni bilo nič več vprašanj.

Ko je Matej prvič po bolezni s pogledom objel vse sobe in potem posedal po terasi, gledal in hodil po vrtu, poslušal kričanje otrok, igral z Bernardom in Pavlom šah, je občutil, kaj je posest, lastna

posest. V daljavi nekje je videl vse, kar je bilo za njim, kakor da se je odigralo onkraj morja.

»Zakaj, zakaj je bilo treba vsega tega?« je pomislil, ko sta se prismejala Gorše in Agata.

»Kaj ti nisem rekel, da je Bog močnejši od vaju obeh, od tebe in Agate?« je hrupno pričel Gorše. Z Matejem sta si močno stisnila roke.

»In zdaj veš še to, da Bog noče vajine smrti, ampak vajinega življenja hoče!« je še rekel Gorše.

»In ti misliš, da hočeva midva kaj drugega?« ga je Matej veselo zavrnil. »In kako je s teboj?«

»Kar dobro. Jutri pa pride še prijatelj iz tu-jine. Pridita ga še vidva pozdravljat na kolodvor.«

»Agata, spet dobi hiša s kučmo svojega go-spoda,« se je zasmeljal in jo podražil Matej.

»Naša je dobila tudi svojega,« je Agata veselo odgovorila za oba.

»Tudi France jo je odnesel,« pravi Gorše.

»France? Kaj je z njim?« se je začudil Matej in pogledal Agato.

»Kaj ti ni Grol nič povedal? Tudi njega je zdravil. V rudniku je bila nesreča. Francetu se je bil neki poizkus ponesrečil,« je pripovedovala Agata, kar ji je gospa Grolova povedala.

»Nič ne vem,« je vznemirjeno dejal Matej. »France je prenagel, predrzen in tako ga je enkrat zalotilo. Kaj je z njim? Hudo?«

Slišali so, da nekdo prihaja, in Agata je šla pogledat.

»Vidve — sta,« je Agata ostrmela pred Matejevo sestro Mino. Tina je bila z njo. »Matej je že zdrav!« je veselo dodala.

Agata in Tina sta se spogledali.

Mina je vprašala: »Kje imaš Mateja?« Dostavila je: »Kaj, kar tako so te nam ukradli?« je pozdravila svojega brata, ki se je je kljub tej šali na moč razveselil.

»Škoda, da se to ni zgodilo že prej, Mina,« ji je veselo dejal Matej in predstavil dr. Goršeta svoji sestri in Tini.

»In ti, Tina? Glej, doktor, gospa zapoje za vsako srce drugače!«

»In za tvoje najlepše, si mi rekel.« Smejali so se in Gorše je vstal, da gre. Ko ga je Agata spremlila, ji je še rekel: »Vojska še ni končana. Pazite!«

Agata pa mu je samozavestno in ljubeznivo dejala: »Midva, Matej in jaz, sva svoje meče zloмила. To se pravi, Matej me je uklonil sebi, ko nam je dal sebe. Zdaj je naš in mi smo njegovi.«

»Bodite srečni!« je Gorše krepko stisnil Agati roko in lepo mu je bilo pri duši.

Ko se je Agata vrnila, je slišala Mateja vpraševati: »In France?«

»Invalid. Več ne vprašaj. Pridi in poglej,« je dejala Mina in gledala v tla.

»In mati?«

»Misli, kako bi preskrbeli Franceta. Prišla sem prav zato, da pomagaš tudi ti.«

»Jaz? Jaz sem se za Franceta izčrpal, dal sem mu kos svojega življenja in kos življenja svoje družine. Zadosti! Dovolj hudega je zaradi tega prestala moja družina.«

Agata mu je hotela prestreči besedo, pa je položil svojo roko na njeno in jo toplo stisnil.

Agata se je sklonila nad obe roki in njegovo poljubila. V Tini se je zaiskrila solza, Mina pa je trmasto vstala in rekla:

»Potem sem jaz opravila in smo opravili vsi s teboj, če misliš za trdno tako?«

Sestra je še postala pred bratom, ki se je pri tem dvignil in dejal:

»Za trdno mislim tako, da je prvo moja družina. Pozdravi mater in reci, da jo z Agato v prihodnjih dneh obiščeva.«

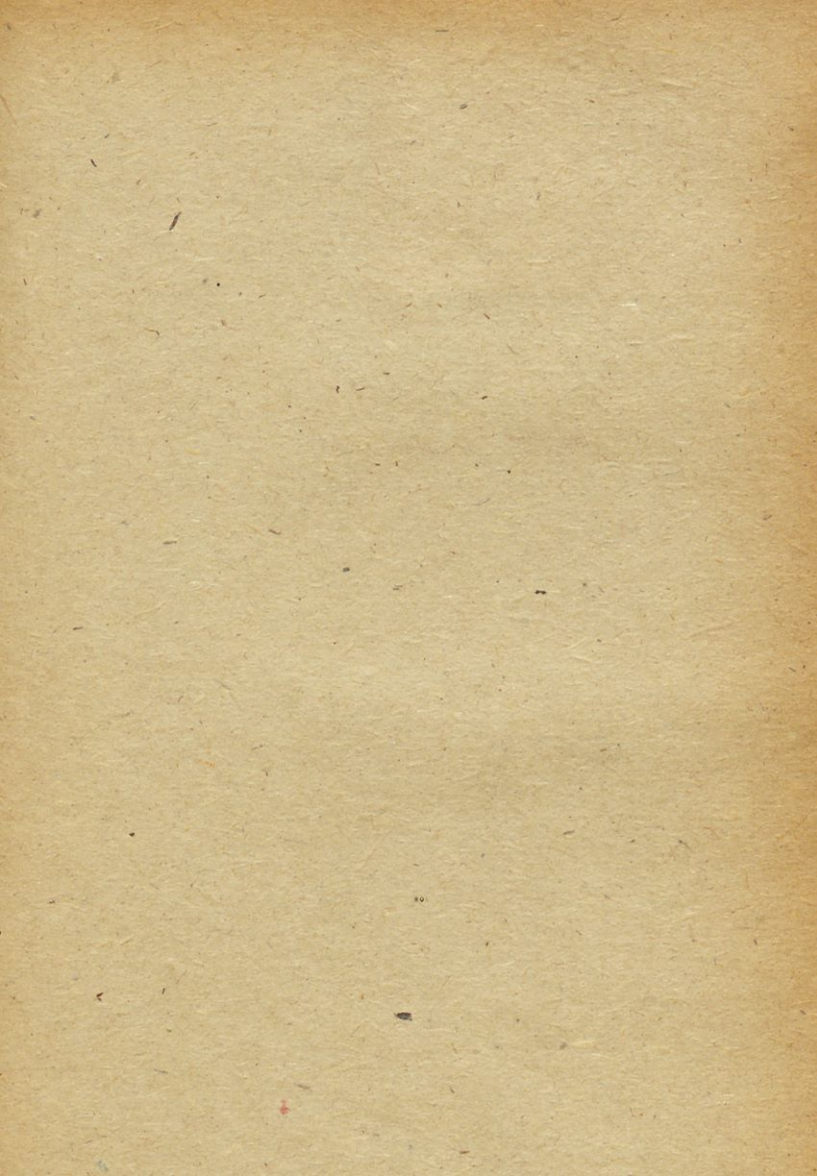
Tedaj je Agata prvič občutila, da se sme nasloniti na svojega moža. In ponovila si je: »Kjer je volja, tam je pot in tudi izhod.«

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000511576

